

ГАРМОНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА
ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Національний університет
«Запорізька політехніка»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
м. Запоріжжя

Факультет економіки та управління
КАФЕДРА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

ГАРМОНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА
ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Колективна монографія

Запоріжжя • 2021

УДК 657.1 + 336.201

Г20

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол № 10/21 від 12.04.2021 р.)

Редакційна колегія:

Гудзь П. В. – д.е.н., професор;

Чаковська Х. – д.е.н., професор.

Сасс Р. – д.е.н., професор

Болдуєв М. В. – д.держ.упр., професор;

Корольков В. В. – к.е.н., доцент;

Лищенко О. Г. – к.е.н., доцент;

Візіренко С. В. – к.е.н., доцент;

Зоря О. П. – к.с.н., доцент

Очеретько Л. М. – к.е.н., доцент;

Панченко О. М. – к.е.н., доцент;

Максименко І. Я. – к.е.н., доцент

;Авторський колектив:

БАЗЕЛІ Б., БОЛДУЄВ М. В., БОЛДУЄВА О. В., ВІЗІРЕНКО С. В., ГУДЗЬ М. В.,
ГУДЗЬ П. В., ДОМАГАВА М., ЗОРЯ О. П., КОРОЛЬКОВ В. В., КСОБЄХ В.,
КШЕМЕНЄВСЬКІ П., ЛИЩЕНКО О. Г., ЛОВЧИКОВА Т. О., МАКСИМЕНКО І. Я.,
МИШАКОВА В. О., ОЧЕРЕТЬКО Л. М., ПАНЧЕНКО О. М., ПОМУЛЄВА В. М., САСС Р.,
СИЛЕНКО О. М., УДОВИЧЕНКО Г. І., ШАРОВА С. В. ШЕМБАБ К.

Науковий редактор:

О. Г. Лищенко – к.е.н., доцент, завідувач кафедри Обліку і оподаткування
Національного університету «Запорізька політехніка».

Рецензенти:

А. В. Череп - д-р. екон. наук, професор, декан економічного факультету Запорізького
національного університету.

Л. В. Таратута - к-т. екон. наук, доцент, директор ТОВ «Аудиторська фірма «Злагода».

Гармонізація обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції:

Г20 колективна монографія кафедри обліку і оподаткування (НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя). – Запоріжжя : видавець ФОП Мокшанов В. В., 2021. 206 с.

ISBN 978-617-7520-96-1

У монографії досліджено актуальні проблеми обліку, аудиту та оподаткування в
умовах євроінтеграції економіки, розкриті їх сучасний стан, надана оцінка перспектив
їх подальшого розвитку. Монографія призначена науковцям, аспірантам, здобувачам
вищої освіти, фахівцям-практикам у галузі обліку, аудиту, оподаткування, широкому
загалу читачів, які цікавляться означеною проблематикою.

УДК 657.1 + 336.201

© Автори, 2021

ISBN 978-617-7520-96-1

© Національний університет «Запорізька політехніка», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1 <i>Візіренко С.В.</i> Організація формування звітності підприємства за міжнародним стандартом GRI	6
1.2 <i>Зоря О.П.</i> Особливості бухгалтерського обліку визначення фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування	18
1.3 <i>Максименко І.Я.</i> Зовнішньоекономічна діяльність бізнес-структур: обліково-контрольне забезпечення купівлі-продажу іноземної валюти в контексті законодавчих змін	26
1.4 <i>Очеретько Л.М., Удовиченко Г.І.</i> Облік розрахунків по оплаті праці з персоналом	38
1.5 <i>Панченко О.М., Ловчикова Т.О.</i> Удосконалення обліку розрахунків за соціальним пакетом на підприємстві	53
1.6 <i>Шарова С.В.</i> Методичні підходи до внутрішнього аудиту основних засобів в акціонерних товариствах	64
1.7 <i>Bolduev M.V., Boldueva O.V.</i> Makroekonomiczne komponenty elektronicznego systemu zarzadzania dokumentami w kontekście instytucjonalnego wsparcia automatycznej księgowości na Ukrainie	75
1.8 <i>Gudz M., Ksobiech W.</i> Natura, pojawienie się i rozwój elektronicznego pieniądza	92
Розділ 2. ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ТА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	102
2.1 <i>Корольков В.В.</i> Формування механізму податкового адміністрування соціальних внесків і заробітної плати	102
2.2 <i>Лищенко О.Г., Мишакова В.О.</i> Податкові аспекти обліково-інформаційного забезпечення стратегічного розвитку суб'єкта малого підприємництва	115
2.3 <i>Помулева В.М.</i> Визнання основних засобів у бухгалтерському та податковому обліку: податкові наслідки	128
2.4 <i>Силенко О.М.</i> Одноразове (спеціальне) добровільне декларування як запорука детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян	144

Розділ 3. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ МЕХАНІЗМИ В УПРАВЛІННІ	157
3.1 <i>Bazeli B., Siembab K.</i> Szanse i zagrożenia kredytowania małych firm trzech banków w Polsce	157
3.2 <i>Bolduev M.V., Boldueva O.V.</i> Opracowanie finansowego mechanizmu ochrony międzynarodowych i regionalnych podmiotów turystycznych na Ukrainie	166
3.3 <i>Gudz P., Krzemieniewski P.</i> Administrowanie budżetowe w gminie polskiej	177
3.4 <i>Sass R., Domagała M.</i> Bankowość elektroniczna jako nowa forma dystrybucji usług bankowych na przykładzie wybranych banków	191
ВИСНОВКИ	201

ПЕРЕДМОВА

Реформування економічного укладу України у напрямку поглиблення євроінтеграційних процесів потребує формування нових підходів в організації та методах обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, які б враховували сучасні тенденції фінансово-кредитних механізмів. Незважаючи на значну кількість наукових праць та публікацій, складність проблеми удосконалення організації і методичних підходів обліку, аудиту та оподаткування вимагають продовження наукових досліджень, подальшої конкретизації набутих знань, що обумовлює актуальність тематики монографії.

У першому розділі монографії розглянуто широке коло питань щодо організації, ведення обліку і аудиту, зокрема, формування звітності підприємства за міжнародним стандартом GRI, особливостей обліку фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування, обліково-контрольне забезпечення купівлі-продажу іноземної валюти, актуальні проблеми обліку розрахунків з персоналом, методичні підходи до внутрішнього аудиту основних засобів в акціонерних товариствах, використання систем електронного документооборота при веденні обліку, розвиток розрахунків електронними грошами. Другий розділ присвячено питанням податкового обліку, обліково-аналітичного забезпечення управлінських рішень для підвищення ефективності податкової стратегії суб'єктів малого підприємництва, податкового адміністрування, податкового декларування у контексті податкової амністії. У третьому розділі досліджено фінансово-кредитні механізми процесу управління, зокрема, представлено досвід Республіки Польща щодо використання кредитних програм для розвитку сектору малого підприємництва, практики формування місцевого бюджету у польській громаді, систему електронного банкінгу, який діє у Польщі. Також у розділі представлені результати дослідження міжнародного досвіду страхування туристичних послуг.

У монографії представлені статті українською та польською мовами, як мовами Євросоюзу. Роботу над монографією здійснювали науковці Національного університету «Запорізька політехніка», Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», Запорізького національного університету, Куявсько-Поморської школи вищої у Бидгощі. Студентська наука представлена магістрантами, які взяли участь у публікаціях як соавтори.

Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені авторами в колективній монографії, можуть бути використані у подальших наукових розвідках щодо удосконалення обліку, аудиту та оподаткування в сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам – доктору економічних наук А.В. Череп і кандидату економічних наук Л.В. Таратуті за цінні рекомендації і підтримку.

*Завідувач кафедри обліку і оподаткування НУ «Запорізька політехніка»,
к-т. екон. наук, доцент О. Г. Лищенко*

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

С.В. ВІЗІРЕНКО

*к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ОРГАНІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТОМ GRI

В реальних умовах інформаційної економіки підприємствам доводиться реагувати на зростаючий запит користувачів інформації стосовно прозорості фінансової звітності, яка багато в чому обумовлена усвідомленням транспарентності. В Україні транспарентність фінансової звітності, як і корпоративної загалом, поки що має відносну значущість тільки для великих компаній, оскільки у вітчизняній практиці традиційно існує тенденція до закритості й нерозповсюдження інформації, навіть тієї, яка зазвичай не вважається конфіденційною. Серед основних причин небажання компаній України повніше розкривати інформацію про свою діяльність у звітності є: конкурентна боротьба, великі затрати на формування звітності, а також низька культура в питаннях корпоративної етики. Тому важливість концепції розкриття інформації у фінансовій звітності підприємств як механізму забезпечення їх транспарентності сприятиме зростанню довіри до них з боку різних користувачів звітної інформації.

З 01.01.2018 р. у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» з'явилася норма про те, що певні підприємства мають подавати разом із фінансовою звітністю абсолютно новий звіт – Звіт про управління, який необхідно подавати разом із річною фінансовою звітністю [10].

Важливими аспектами формування Звіту про управління є його зміст, ступінь розкриття та критерії розмежування інформації. Звіт про управління передбачає самостійне розроблення підприємствами його форми відповідно до

визначення та опису змісту, однак, цей опис забезпечує дуже поверхнєве уявлення про зміст і структуру звіту.

Питанням доступності та інформативності звітних даних приділили увагу у своїх працях такі вчені, як: Н. Антипенко, В. Боковець, І. Вигівська, А. Губайдуллін, С. Голов, І. Горячківська, І. Грицук, Н. Зачосова, В. Ігумнов, Р. Кузіна, О. Лаговська, В. Макарович, В. Пантелєєв, Н. Парушина, Я. Соколова, Н. Супрун, С. Шульгін та ін. Доцільність запровадження додаткових форм звітності, що мають розкривати різні аспекти діяльності підприємства, та організаційно-методичні підходи до їх підготовки розглядали такі вітчизняні науковці: А. Андрющенко, О. Бudyко, Т. Давидюк, С. Зубілевич, О. Нестеренко, С. Король, А. Озеран, Ю. Слободяник тощо. Питання формування підходів до підготовки звіту про управління, впливу галузевих особливостей на склад та якість інформації, що підлягає розкриттю, потребують подальших досліджень.

Метою цієї статті є комплексне дослідження організації формування звітності підприємства у відповідності до міжнародного стандарту GRI Standards (Global Reporting Initiative).

Особливості ринкових конкурентних відносин за умов глобалізації формують нові вимоги до якості управління, а відтак, і до методів його реалізації. Значна волатильність фінансово-економічного середовища, його залежність від політичних, соціальних та екологічних чинників диктують потребу у зосередженні уваги не тільки на управлінні внутрішніми бізнес-процесами, але й на визначенні та врахуванні особливостей впливу на підприємство зовнішнього середовища, зокрема тих суб'єктів ринкових відносин, від яких можуть суттєво залежати результати його діяльності.

У процесі діяльності кожне підприємство взаємодіє з широким колом економічних і соціальних суб'єктів, які функціонують як у середовищі самого підприємства, так і за його межами.

Фінансова звітність на сьогоднішній день є найбільш доступним інформаційним продуктом, орієнтований на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації. Концептуальна основа звітності містить виклад концепцій, на яких ґрунтується складання і подання фінансових звітів [2].

Концептуальна основа охоплює: а) мету фінансових звітів; б) якісні характеристики, які визначають корисність інформації, наведеної у фінансових звітах; в) визначення, визнання та оцінку елементів, з яких складаються фінансові звіти; г) концепції капіталу та збереження капіталу.

Мета фінансової звітності загального призначення закладає підвалини концептуальної основи. Інші аспекти концептуальної основи – концепція суб'єкта господарювання, що звітує, якісні характеристики корисної фінансової інформації та її обмеження, елементи фінансових звітів, визнання, оцінка, подання та розкриття інформації – логічно впливають з мети [5].

Основою для формування всіх видів звітності на підприємстві є бухгалтерський облік. Для того, щоб фінансова інформація була корисною, вона повинна бути доречною та правдиво подавати те, що вона призначена подавати. Корисність фінансової інформації посилюється, якщо вона є зіставною, її можна перевірити, вчасною та зрозумілою.

Поняття «транспарентність» стає основним атрибутом фінансової звітності, який забезпечує прозорість, відкритість, доступність, релевантність, репрезентативність поданої та розкритої інформації.

Визначені принципи формування транспарентності фінансової звітності, концептуальною основою якої є МСФЗ (табл. 1):

Таблиця 1

Принципи формування транспарентності фінансової звітності

Назва принципу	Коментар
1	2
Прозорість	Зрозумілість, недвозначність, тобто звітність буде корисною учасникам ринку і широкій громадськості за умови, що вона зрозуміла чи може бути зрозуміла усіма зацікавленими користувачами
Доступність	Можливість доступу користувачів до даних фінансової звітності
Надійність	Інформація є з надійних, перевірених джерел та придатна для перевірки
Якість	Інформація якісна в тому випадку, коли вона не має значних помилок і об'єктивна
Співставність	Інформація, що міститься у фінансовій звітності, повинна бути порівнянною у часі і порівнянною з інформацією інших підприємств для ідентифікації тенденції фінансового стану та результатів діяльності;
Оперативність	Інформація в будь-який момент має бути підготовленою для використання в процесі прийняття управлінських рішень

1	2
Раціональність	Раціональною інформацією можна назвати тоді, коли вигода від її отримання перевищує вартість її забезпечення
Адаптивність	Можливість зведення відповідних даних за показниками і періодами
Репрезентативність	Досягається через незалежне аудиторське підтвердження, дотримання єдиної концептуальної основи фінансової звітності
Релевантність	Передбачає подання виключно такої інформації, яка є корисною для прийняття управлінських рішень

Дотримання вищенаведених принципів транспарентності при формуванні фінансової звітності забезпечить підвищення функціональності фінансової звітності.

В сучасних умовах господарювання в системі обліково-звітної практики в Україні спостерігається низький рівень транспарентності фінансової звітності. Забезпечити підвищення транспарентності формування фінансової звітності, а відтак і підвищити довіру користувачів до неї, можливо за рахунок раціонального вибору альтернатив, що пропонуються МСФЗ та закріплення їх в обліковій політиці підприємства.

Багатоваріантність методики бухгалтерського обліку, визначених МСФЗ [8], та МСБО [7], що його регламентують, реалізується в обліковій політиці підприємства.

Основоположними якісними характеристиками є доречність та правдиве подання. Щоб бути корисною, інформація повинна бути і доречною, і правдиво поданою.

Зіставність, можливість перевірки, вчасність та зрозумілість – це якісні характеристики, які збільшують корисність інформації, яка є доречною та правдиво поданою. Посилювальні якісні характеристики можуть також допомогти визначити, який з двох способів слід використати для опису явища, якщо обидва вони вважаються рівною мірою доречними та такими, що правдиво подають це явище.

Транспарентність фінансової звітності можлива тільки за умови формування відповідного транспарентного середовища. Необхідно сформувати

інформаційне забезпечення таким чином, щоб розкрити всі аспекти діяльності підприємства. Наразі такий інформаційним забезпеченням є Звіт про управління.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» Звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності [10].

Виходячи з норм НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Звіт про управління не належить до складу фінансової звітності [3]. Отже, це самостійний звіт зі своєю історією й метою, який подається разом із річною фінансовою звітністю.

Мета Звіту про управління – доповнити річну фінансову звітність необхідною інформацією, яка повинна містити достовірний огляд розвитку, діяльності та стану, а також опис основних ризиків і невизначеностей у роботі підприємства. По суті, звіт про управління є візитівкою підприємства, зокрема для інвесторів.

Склад та форми фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, звіту про управління та звіту про платежі на користь держави підприємств (крім банків та суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях), фінансової звітності про виконання бюджетів устанавлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики. Звіт про управління подається разом з фінансовою звітністю та консолідованою фінансовою звітністю в порядку та строки, встановлені законом. У разі подання підприємством консолідованої фінансової звітності подається консолідований звіт про управління. Від подання звіту про управління звільняються мікропідприємства та малі підприємства. Середні підприємства мають право не відображати у звіті про управління нефінансову інформацію [10].

З метою систематизації та співставності інформації звіт про управління рекомендується формувати за такими напрямками (табл. 2).

Таблиця 2

Рекомендовані напрями Звіту про управління [6]

Назва напрямку	Рекомендації
1	2
1. Організаційна структура та опис діяльності підприємства	Рекомендується наводити інформацію про організаційну структуру підприємства, його стратегію та цілі, сферу його діяльності за географічним розташуванням та галузевим спрямуванням, а також інформацію про продукцію та послуги, що виробляються або надаються підприємством, ринкову частку підприємства в різних сегментах, у яких здійснює свою діяльність підприємство (за наявності такої інформації).
2. Результати діяльності	Рекомендується наводити аналіз результатів діяльності підприємства, включаючи пояснення щодо динаміки розвитку підприємства протягом звітного періоду. Зазначену інформацію рекомендується відображати з урахуванням зростання або зменшення ціни, збільшення або зменшення обсягу реалізованих товарів і послуг, впровадження нової продукції або послуг або припинення виробництва окремої продукції або послуг, будь-яких суттєвих факторів, що вплинули на зміни у загальному товарообороті та отриманні прибутку.
3. Ліквідність та зобов'язання	Рекомендується наводити інформацію про основні джерела забезпечення ліквідності (активи, які забезпечують своєчасне виконання зобов'язань), наявні зобов'язання, їх види та строки їх погашення, умовні зобов'язання, їх види та оцінка їх можливого впливу на ліквідність.
4. Екологічні аспекти	Рекомендується наводити інформацію щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище, залежно від галузі, в якій функціонує підприємство та від заходів з охорони довкілля і зменшення впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище. За цим напрямом рекомендується розкривати показники, що характеризують: раціональне використання води; відходами; викиди парникових газів; споживання енергії тощо.
5. Соціальні аспекти та кадрова політика	За напрямом «Соціальні аспекти та кадрова політика» рекомендується наводити інформацію про: загальну кількість працівників та частку жінок на керівних посадах; заохочення (мотивацію) працівників; охорону праці та безпеку; навчання та освіти персоналу; рівні можливості працевлаштування; повагу прав людини; заходи з боротьби з корупцією та хабарництвом тощо.
6. Ризики	Рекомендується наводити інформацію про політику підприємства щодо управління операційними та фінансовими ризиками (ринковий ризик, кредитний ризик, ризик ліквідності) з описом їхнього впливу на діяльність підприємства, а також підходів або інструментів, які використовуються підприємством для зменшення впливу таких ризиків на його діяльність тощо.

7. Дослідження та інновації	Рекомендується наводити загальну інформацію про дослідження, інноваційну діяльність та розробки, які проводяться підприємством, обсяг витрат на такі заходи та їх вплив на діяльність підприємства.
8. Фінансові інвестиції	Рекомендується наводити загальну інформацію про фінансові інвестиції підприємства у цінні папери інших підприємств, фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства тощо.
9. Перспективи розвитку	Рекомендується наводити інформацію про перспективи подальшого розвитку підприємства з урахуванням ризиків та викликів при здійсненні діяльності.
10. Корпоративне управління (складають підприємства - емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію).	Рекомендується наводити інформацію щодо: органів управління, їх склад та повноваження, стратегії корпоративного управління; скликання та проведення загальних зборів акціонерів; структури акціонерів та їх частки в акціонерному капіталі; власників цінних паперів з особливими правами контролю та опис цих прав; діяльності підприємства стосовно операцій з власними акціями; основних характеристик системи внутрішнього контролю; дивідендної політики; перспектив розвитку та удосконалення корпоративного управління; політики підприємства стосовно адміністративних, управлінських та наглядових органів підприємства (вимоги до віку, статі, освіти, професійного досвіду, управлінського персоналу, цілі політики її реалізація та результати у звітному періоді тощо).

Перелік напрямів та показників, які рекомендується розкривати у Звіті про управління не є вичерпним. Підприємство може розкривати іншу інформацію, яку вважає за доцільне.

Великим підприємствам, середня кількість працівників яких на дату складання річної фінансової звітності перевищує критерій у 500 працівників, рекомендується включати у Звіт про управління нефінансові показники діяльності, що містять інформацію щодо впливу його діяльності, зокрема на навколишнє середовище, довкілля, соціальні питання, у тому числі питання соціального захисту працівників підприємства, поваги прав людини, боротьби з корупцією та хабарництвом, а саме:

- стислий опис моделі діяльності підприємства;
- опис політики, яку провадить підприємство, щодо зазначених питань; результат такої політики;
- основні ризики, пов'язані із зазначеними питаннями, що стосуються

діяльності підприємства, у тому числі ділові відносини, продукція або послуги, які можуть спричинити негативні наслідки у цих сферах, та яким чином підприємство здійснює управління цими ризиками;

— основні нефінансові показники, що характеризують діяльність підприємства.

Якщо підприємство не провадить політики щодо зазначених питань, то рекомендується у нефінансовій інформації зазначати відповідне пояснення. Якщо підприємство керується кодексом корпоративного управління або добровільно застосовує кодекс корпоративного управління, у звіті про управління рекомендується зазначати джерело, в якому можна знайти текст відповідних документів у вільному доступі.

Підприємствам, що мають дочірні підприємства, рекомендується складати консолідований звіт про управління з урахуванням суттєвих коригувань, що впливають з особливостей складання консолідованого звіту про управління порівняно зі звітом про управління [6].

Якщо крім звіту про управління складається консолідований звіт про управління, ці звіти можуть бути представлені як єдиний звіт. Порядок складання та подання звітності визначається низькою міжнародних стандартів.

В 2016 році вийшли в світ модульні стандарти складання нефінансової звітності (GRI Standards), які були розроблені Global Reporting Initiative. Офіційно стандарти вступили в силу 1 липня 2018 року, з другої половини 2018 року стандарт GRI G4 остаточно втрачає свою актуальність.

Найпоширенішим стандартом у світі, згідно з вимогами якого готують нефінансову звітність, є стандарт GRI (Global Reporting Initiative).

Новий стандарт дозволить адаптувати нефінансову звітність компаній під їх галузеву специфіку. Модульний стандарт складається з трьох універсальних категорій, які підходять для всіх компаній незалежно від виду діяльності, а також 33 специфічних стандарти, які пов'язані з екологічними, економічними та соціальними аспектами діяльності компанії.

GRI продовжує інтеграцію в світові ініціативи державних та ринкових

регуляторів, намагаючись максимально враховувати останні новації в даній галузі. При цьому формат стандарту достатньо універсальний та підійде також тим організаціям, які хочуть використовувати його лише для звітності по окремим конкретним аспектам своєї діяльності, така організація може використовувати лише окремі модулі.

В основі GRI лежить ідеологія того, що економічні, екологічні та соціальні результати діяльності компанії безпосередньо пов'язані з її стійким довготривалим розвитком. Нефінансова звітність, підготовлена за стандартом GRI, допомагає бізнесу краще розуміти проблеми, ризики і можливості для розвитку та демонструвати його фінансову, економічну і соціальну результативність.

Підготовка подібних звітів стала вже загальноприйнятою нормою у більшості розвинених країн як серед великих підприємств, так і малого та середнього бізнесу, тоді як в Україні подібна практика поки реалізується тільки великими холдингами, присутніми на західних біржах та міжнародними компаніями [4].

GRI Standards складаються з трьох універсальних стандартів (101 «Основоположний стандарт» (Foundation Standard), 102 «Загальний стандарт з розкриття» (General Disclosures Standard), 103 «Стандарт про підхід до управління» (Management Approach Standard)) і трьох груп специфічних стандартів (GRI 200 «Економічні стандарти», GRI 300 «Екологічні стандарти» та GRI 400 «Соціальні стандарти») [12]. Кожна група специфічних стандартів складається з відповідних модулів, вибір яких залежить від необхідності подання суттєвої інформації компанією. Використання спеціалізованих модулів має базуватися на принципі суттєвості і сприяти відображенню ключових напрямів діяльності компанії у сфері сталого розвитку (табл. 3).

Базуючись на положеннях модульних стандартів складання нефінансової звітності (GRI Standards), звітність зі сталого розвитку слід визначати як процес, який допомагає організаціям встановлювати цілі, оцінювати результати роботи, а також управляти перетвореннями, спрямованими на те, щоб зробити

свою діяльність більш сталою.

Таблиця 3

Модульні стандарти GRI Standards [1]

Модульні стандарти GRI Standards	
Найменування	GRI Standards
Універсальні стандарти	101 «Основоположний стандарт» (Foundation Standard) 102 «Загальний стандарт з розкриття» (General Disclosures Standard) 103 «Стандарт про підхід до управління» (Management Approach Standard)
Специфічні стандарти	GRI 200 «Економічні стандарти» (використовуються для надання інформації про суттєвий вплив організації, пов'язаний з економічними темами): — GRI 201 «Економічні показники», — GRI 202 «Присутність на ринках», — GRI 204 «Практика закупівель», — GRI 205 «Протидія корупції», — GRI 206 «Антиконкурентна поведінка», — GRI 207 «Податок». GRI 300 «Екологічні стандарти» (використовуються для надання інформації про суттєвий вплив організації, пов'язаний з питаннями навколишнього середовища): GRI 400 «Соціальні стандарти» (використовуються для надання інформації про суттєвий вплив організації на соціальні теми)

Звітність зі сталого розвитку має базуватися на принципах, визначених модульними стандартами (GRI Standards), а саме: принципах, які визначають зміст звіту (взаємодія із зацікавленими сторонами (Stakeholder Inclusiveness), контекст сталого розвитку (Sustainability Context), суттєвість (Materiality), повнота (Completeness), та принципах, які забезпечують якість звіту (збалансованість (Balance), зіставність (Comparability), точність (Accuracy), своєчасність (Timeliness), ясність (Clarity), надійність (Reliability)) [9].

Недоліком нормативного регулювання порядку підготовки та подання Звіту про управління в Україні залишається відсутність чітко визначених якісних характеристик звіту, що ускладнює розуміння підприємствами відповідних вимог та, як наслідок, низьку інформативність звітів. Крім того, відсутність критеріїв підготовки звіту унеможливорює застосування відповідальності за неналежне розкриття інформації у ньому. Також поза увагою залишається питання контролю Звіту про управління, відсутність якого

негативно позначатиметься на якості звітів та подальшому нівелюванні їх значущості [11].

Складання звітності зі сталого розвитку є невід’ємною умовою успішного функціонування компанії. Розуміння мети та принципів складання забезпечує її змістовне наповнення, яке характеризує рівень досягнення цілей сталого розвитку підприємством. Дотримання визначених принципів та відповідність зазначеним якісним характеристикам сприяє формуванню інформації, яка відповідає потребам зацікавлених осіб для прийняття ефективних управлінських рішень [1].

Отже, упровадження і застосування в Україні Звіту про управління – це значний крок у напрямку європейських стандартів ведення бізнесу прозоро й відповідально. Формування нефінансової звітності доцільно здійснювати за міжнародним стандартом GRI. Підготовка професійної корпоративної звітності дозволяє підприємству одержати наступні основні переваги: покращення ділової репутації; підвищення прозорості діяльності; підвищення привабливості для інвесторів; зростання довіри суспільства до підприємства; покращення стратегії підприємства; підвищення лояльності працівників; покращення відносин із органами державної влади; підвищення лояльності клієнтів.

Публічність, чітке та ясне висвітлення при поданні інформації у звітності, загальна зрозумілість забезпечується перш за все критерієм доступності. Публічна звітність є інструментом позитивних змін, тому що: звітність допомагає визначити найбільш пріоритетні аспекти для оцінки та управління своїм впливом у найближчому майбутньому та в перспективі; є додатковим стимулом для впровадження нових практик корпоративного управління та інструментом систематизації збору нефінансових даних та включення розширеної бази показників для оцінки економічного, соціального та екологічного впливу; допомагає посилити взаємодію підприємства із внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами, а також вивести таку взаємодію на якісно новий рівень; сприяє покращенню

ділової репутації підприємства за рахунок підвищення її відкритості та прозорості, а також зростанню довіри суспільства; допомагає підвищити лояльність працівників та клієнтів підприємства та покращити свою стратегію та оптимізувати роботу над програмою дій в розбудові стратегії корпоративної соціальної відповідальності.

Професійно сформований Звіт про управління допоможе користувачам отримати достовірне уявлення про результати діяльності підприємства, перспективи його розвитку, зокрема, про основні ризики й невизначеності діяльності та дії керівництва відповідно до заявлених стратегічних планів розвитку підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутько О.В. Принципи підготовки звітності зі сталого розвитку. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/206259/207057> (дата звернення: 08.10.2020).
2. Візиренко. С.В., Незнамова А.М. Транспарентність фінансової звітності як запорука інформаційного забезпечення стейкхолдерів. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 3 [44]. С.134-140.
3. Загальні вимоги до фінансової звітності : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1. Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/nacionalnyne-pologhennya-standartu-1021081.html> (дата звернення: 07.10.2020).
4. Звітність у сфері сталого розвитку GRI. URL: <https://bakertilly.ua/news/id40621> (дата звернення: 10.10.2020).
5. Концептуальна основа фінансової звітності. URL: https://mof.gov.ua/uk/307-international_financial_reporting_standards_archive (дата звернення: 02.10.2019).
6. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління / Міністерства фінансів України від 07.12.2018 № 982. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
7. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/msfo/msbo-1-podannya-1021217.html> (дата звернення: 06.10.2020).
8. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/msfo/meghdunarodnye-standarty-finansovoy-1021501.html> (дата звернення: 06.10.2020).
9. Модульні стандарти GRI Standards. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/> (дата звернення: 10.10.2020).
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 09.10.2020).
11. Слободяник Ю. Б. Звіт про управління: якісні характеристики та досвід підготовки підприємствами пасажирського транспорту. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/management-report-qualitative-characteristics/> (дата звернення: 10.10.2020).
12. Стандарти GRI для прийняття інвестиційних рішень. FinPost. URL: <https://finpost.com.ua/news/2148> (дата звернення: 09.10.2020).

REFERENCES

1. Budko O.V. (2020), "Principles of reporting on sustainable development", available at: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/206259/207057> (accessed: 08 October 2020).
2. Vizirenko. S.V., Neznamova A.M., (2019) "Transparency of financial statements as a guarantee of information support for stakeholders", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 3[44], pp. 134-140.
3. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "General requirements for financial reporting: National accounting regulation (standard) 1 № 73", available at: <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/nacionalyne-pologhennya-standartu-1021081.html> (accessed: 07 October 2020).
4. Reporting in the field of sustainable development GRI, available at: <https://bakertilly.ua/news/id40621> (accessed: 10 October 2020).
5. Conceptual basis of financial reporting, available at: https://mof.gov.ua/uk/307-international_financial_reporting_standards_archive (accessed: 02 October 2020).
6. Ministry of Finance of Ukraine (2018), "Methodical recommendations for compiling a management report № 982", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text> (accessed: 08 October 2020).
7. International standards of record-keeping, available at: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/msfo/msbo-1-podannya-1021217.html> (accessed: 06 October 2020).
8. International standards of the financial reporting, available at: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/msfo/msbo-1-podannya-1021217.html> (accessed: 06 October 2020).
9. Module standards of GRI Standards, available at: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/msfo/msbo-1-podannya-1021217.html> (accessed: 10 October 2020).
10. Verkhovna Rada, (1999), "About a record-keeping and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed: 09 October 2020).
11. Slobodianyuk Yu. B. "Report on a management: quality descriptions and experience of preparation of passenger transport enterprises", available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/management-report-qualitative-characteristics/> (accessed: 10 October 2020).
12. Standards of GRI are for the acceptance of investment decisions. FinPost, available at: <https://finpost.com.ua/news/2148> (accessed: 09 October 2020).

О. П. ЗОРЯ,

*к. с. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Найважливішим показником ефективної діяльності підприємства в умовах глобальних економічних перетворень є фінансовий результат, тобто

прибуток або збиток даного підприємства, та є вирішальним показником та основною метою діяльності підприємства. Відповідність системи обліку визначення фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування, зокрема ведення обліку результату основної діяльності, результату фінансових операцій, результату іншої діяльності згідно з вимогами міжнародних стандартів, це шлях підвищення якості облікової інформації вітчизняних підприємств та довіри до них з боку різних користувачів.

Вагомий внесок у розвиток теорії, методології й організації обліку діяльності інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами в свої працях розкривали: С.О. Віхров, Н. Гура, І.В. Жила, В. Крат, Ч.Лентнер, В.С. Семйон, О.В.Усатенко, В. Швець. Праці вказаних вище науковців забезпечили основу поглиблення теоретико-методичних засад обліку діяльності інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами. Високо оцінюючи вклад вітчизняних авторів, слід наголосити на об'єктивній необхідності подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок, щодо удосконалення обліку діяльності інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами.

Метою статті є особливості бухгалтерського обліку визначення фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування, зокрема ведення обліку результату основної діяльності, результату фінансових операцій, результату іншої діяльності.

До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Таким чином, підприємствами, що становлять суспільний інтерес, є:

- компанії з управління активами та корпоративні інвестиційні фонди, як інші фінансові установи, якщо вони відповідають критеріям для середніх та великих підприємств;

- компанії з управління активами, як емітенти інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду, якщо цінні папери допущені до торгів на фондових біржах;

- корпоративні інвестиційні фонди, якщо їх цінні папери допущені до торгів на фондових біржах.

Інститут спільного інвестування - корпоративний або пайовий фонд.

Корпоративний фонд - юридична особа, яка утворюється у формі акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування.

Пайовий фонд - сукупність активів, що належать учасникам такого фонду на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються нею окремо від результатів її господарської діяльності. Мінімальний обсяг активів пайового фонду становить 1250 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на день реєстрації фонду як інституту спільного інвестування. Вимоги щодо мінімального обсягу активів застосовуються до пайового фонду через шість місяців з дня реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів такого фонду. Якщо обсяг активів пайового фонду став меншим, ніж мінімальний обсяг активів пайового фонду та протягом шести місяців не збільшився до мінімального обсягу активів, такий пайовий фонд підлягає ліквідації. Пайовий фонд не є юридичною особою і не може мати посадових осіб. Пайовий інвестиційний фонд створюється компанією з управління активами. Бухгалтерський облік операцій і результатів діяльності пайового інвестиційного фонду ведеться з дня його створення.

Правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність, визначає Закон України «Про інститути спільного інвестування» спрямований на

забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів.

Діяльність із спільного інвестування - діяльність, яка провадиться в інтересах учасників (учасника) інституту спільного інвестування та за рахунок інституту спільного інвестування шляхом вкладення коштів спільного інвестування в активи інституту спільного інвестування.

Ведення основних видів операцій визначено «Правилами ведення бухгалтерського обліку основних операцій інститутів спільного інвестування», які є типовими для інститутів спільного інвестування, з подальшим відображенням їх на рахунках бухгалтерського обліку з урахуванням вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності, якщо вони не суперечать Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[1], а також Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»[3], Закону України «Про інститути спільного інвестування»[2], «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій»[5], в частині номенклатури рахунків, їх змісту та кореспонденції, яка не суперечить застосуванню МСФЗ.

Розглянемо особливості бухгалтерського обліку визначення фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування, зокрема ведення обліку результату основної діяльності, результату фінансових операцій, результату іншої діяльності.

Фінансовий результат операційної діяльності ІСІ визначається як алгебраїчна сума іншого операційного доходу, адміністративних та інших операційних витрат.

Для узагальнення інформації про витрати операційної діяльності за елементами витрат (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші операційні витрати) можуть використовуватися рахунки 8 класу із щомісячним списанням сальдо рахунків у кореспонденції з рахунками обов'язкового для використання класу 9 «Витрати діяльності». Відображення витрат операційної діяльності (адміністративних та

інші операційних витрат) здійснюється з урахуванням вимог щодо складу витрат ІСІ, визначених нормативно-правовими актами НКЦПФР, згідно з Законом України «Про інститути спільного інвестування».

Таблиця 1

**Кореспонденція рахунків результату основної діяльності
інститутів спільного інвестування**

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума
1	2	3	4	5
1.	Нарахування витрат на оплату праці членам Спостережної ради	81 (92)	685	Сума нарахованої винагороди
	Віднесення витрат на оплату праці членам Спостережної ради до адміністративних витрат	92	81	Сума нарахованої винагороди (якщо передбачено використання рахунків 8го класу)
	Нарахування на соціальне страхування від фонду оплати праці членів Спостережної ради	82 (92)	65	Сума внесків на соціальне страхування
	Віднесення витрат на соціальне страхування до адміністративних витрат	92	82	Сума внесків на соціальне страхування (Якщо передбачено використання рахунків 8го класу)
2.	Віднесення витрат, пов'язаних з реєстрацією ІСІ, випуском цінних паперів ІСІ	92	84	Сума фактично понесених витрат(Якщо передбачено використання рахунків 8го класу)
3.	Нарахування винагороди особам, що обслуговують ІСІ (КУА, зберігач, депозитарій, оцінювач майна, аудитор, тощо)	84 (92)	631	Сума нарахованої винагороди
4.	Витрати на розрахунково-касове обслуговування	84 (92)	311	Сума фактично понесених витрат
5.	Витрати на винагороду торговця цінними паперами	84 (92)	631	Сума витрат на винагороду торговця цінними паперами в операціях з продажу активів
6.	Інші витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності ІСІ	84 (92)	631	Сума витрат
7.	Віднесення інших операційних витрат до адміністративних витрат	92	84	Загальна сума витрат (Якщо передбачено використання рахунків 8го класу)
8.	Віднесення адміністративних витрат до результатів операційної діяльності	791	92	Загальна сума витрат
9.	Віднесення витрат від операційної діяльності до інших витрат операційної діяльності	94	84	Загальна сума витрат (Якщо передбачено використання рахунків 8го класу)

1	2	3	4	5
10.	Віднесення інших витрат операційної діяльності до результатів операційної діяльності	791	94	Загальна сума витрат
11.	Віднесення доходу від операційної оренди до результатів операційної діяльності	703, 713	791	Сума доходу за договором оренди за вирахуванням податкових зобов'язань з ПДВ
12.	Віднесення інших операційних доходів до результатів операційної діяльності	71	791	Сума доходу
13.	Віднесення результату операційної діяльності до:			
	- нерозподіленого прибутку	791	441	Сума отриманого прибутку
	- непокритих збитків	442	791	Сума отриманого збитку

Результат операційної діяльності обліковується на субрахунку «Результат операційної діяльності» рахунку «Фінансові результати», на якому за кредитом відображається, в порядку закриття рахунків, сума доходів від іншої операційної діяльності (рахунок «Інший операційний дохід»), за дебетом - сума, в порядку закриття рахунків обліку адміністративних витрат та інших операційних витрат (рахунки «Адміністративні витрати», «Інші витрати операційної діяльності»).

У випадку отримання прибутку від операційної діяльності, визначений результат операційної діяльності списується з субрахунку «Результат операційної діяльності» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з кредитом субрахунку «Прибуток нерозподілений» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

У випадку отримання збитку від операційної діяльності, визначений результат операційної діяльності списується з субрахунку «Результат операційної діяльності» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з дебетом субрахунку «Непокриті збитки» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Результат фінансових операцій визначається на субрахунку «Результат фінансових операцій» рахунку «Фінансові результати», за кредитом якого відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від

участі в капіталі та інших фінансових доходів, за дебетом — списання фінансових витрат із рахунків «Фінансові витрати» та «Втрати від участі в капіталі».

Таблиця 2

**Кореспонденція рахунків результату фінансових операцій
інститутів спільного інвестування**

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума
1.	Віднесення суми доходу від участі в капіталі до результатів фінансових операцій	721	792	Сума нарахованого доходу
2.	Віднесення суми втрат від участі в капіталі до результатів фінансових операцій	792	961	Сума нарахованих втрат
3.	Віднесення суми пасивних доходів від володіння фінансовими інвестиціями до результатів фінансових операцій	73	792	Сума нарахованого доходу
4.	Віднесення результату фінансових операцій до:			
	- нерозподіленого прибутку	792	441	Сума отриманого прибутку
	- непокритих збитків	442	792	Сума отриманого збитку

У випадку отримання прибутку від фінансових операцій, визначений результат фінансових операцій списується з субрахунку «Результат фінансових операцій» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з кредитом субрахунку «Прибуток нерозподілений» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

У випадку отримання збитку від фінансових операцій, визначений результат фінансових операцій списується з субрахунку «Результат фінансових операцій» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з дебетом субрахунку «Непокриті збитки» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Результат іншої діяльності визначається на субрахунку «Результат іншої діяльності» рахунку «Фінансові результати», за кредитом якого відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої діяльності, за дебетом — списання витрат з рахунку «Інші витрати».

У випадку отримання прибутку іншої діяльності, визначений результат

іншої діяльності списується з субрахунку «Результат іншої діяльності» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з кредитом субрахунку «Прибуток нерозподілений» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Таблиця 3

**Кореспонденція рахунків результату іншої діяльності
інститутів спільного інвестування**

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума
1.	Віднесення суми доходу від реалізації активів до результатів іншої діяльності	74	793	Сума нарахованого доходу
2.	Віднесення собівартості реалізованих активів до результатів іншої діяльності	793	97	Сума визначеної собівартості
3.	Віднесення суми дооцінки вартості активів до результатів іншої діяльності	74	793	Сума нарахованого доходу від дооцінки
4.	Віднесення суми уцінки вартості активів до результатів іншої діяльності	793	975	Сума втрат від уцінки
5.	Віднесення суми доходу від курсової різниці до результатів іншої діяльності	744	793	Сума курсових різниць (За активами в іноземній валюті)
6.	Віднесення суми втрат від курсової різниці до результатів іншої діяльності	793	974	
7.	Віднесення результату іншої діяльності до:			
	- нерозподіленого прибутку	793	441	Сума отриманого прибутку
	- непокритих збитків	442	793	Сума отриманого збитку

У випадку отримання збитку від іншої діяльності, визначений результат іншої діяльності списується з субрахунку «Результат іншої діяльності» рахунку «Фінансові результати», у кореспонденції з дебетом субрахунку «Непокриті збитки» рахунку «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Узагальнюючи вище викладене, можна дійти висновків, що бухгалтерський результатів діяльності зі спільного інвестування, які проводяться компанією з управління активами, здійснюється компанією з управління активами окремо від обліку операцій та результатів її господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення:

10.10.2020).

2. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (дата звернення: 10.10.2020).

3. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2020).

4. Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26 листопада 2013 р. № 2669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2020).

5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2020).

6. Правила ведення бухгалтерського обліку основних операцій інститутів спільного інвестування: Рішення Ради УАІБ від 19.03.2015 р. URL: http://www.uaib.com.ua/about_uuib/internal_docs/standards/193880.html. (дата звернення: 10.10.2020).

REFERENCES.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 10. 10.2020).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine «On mutual investment institutions», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (Accessed 10. 10.2020).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine «About securities and the stock market», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (Accessed 10. 10.2020).

4. National Commission on Securities and Stock Market (2013) «Regulations on the peculiarities of accounting for operations of collective investment institutions», available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 10. 10.2020).

5. Ministry of Finance of Ukraine (1999), «Chart of accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations», available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 10. 10.2020).

6. Ukrainian Association of Investment Business «Rules for accounting of the main operations of mutual investment institutions», available at: http://www.uaib.com.ua/about_uuib/internal_docs/standards/193880.html. (Accessed 10. 10.2020).

І.Я.МАКСИМЕНКО

*к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЗНЕС-СТРУКТУР: ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності пов'язані з надходженням іноземної валюти, податків та зборів до бюджету України. Тому організація відповідного обліку цих операцій є актуальним для кожного

суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Зміна масштабів і характеру зовнішньоекономічних операцій у діяльності українських підприємств висувають нові вимоги до методології і організації бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій. У зв'язку з цим особливого значення набувають наукові дослідження, спрямовані на розвиток теоретичних засад бухгалтерського обліку операцій пов'язаних з іноземною валютою, взаємодією з іноземними контрагентами, переоцінкою активів і зобов'язань внаслідок зміни валютних курсів і т.п. Під час формування інформації про операції пов'язані з іноземною валютою, потребують вирішення ряд проблем, пов'язаних з впливом таких операцій на достовірну оцінку вартості активів і зобов'язань, впливають на фінансовий результат підприємства, чисті грошові потоки та власний капітал. Вирішення існуючих методологічних проблем, сприятиме створенню адекватного новим умовам господарювання правового, методологічного, методичного та організаційного забезпечення обліку зовнішньоекономічних операцій.

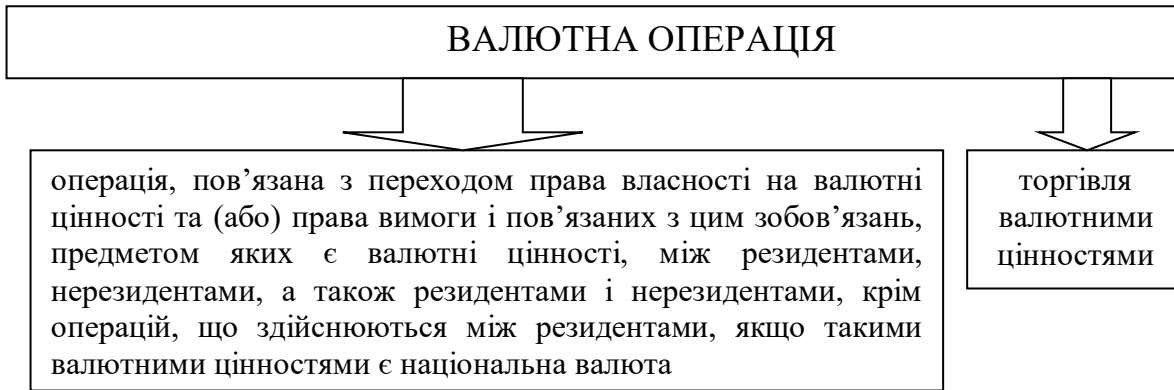
Теоретичні і практичні засади досліджень операцій з обліку купівлі-продажу іноземної валюти розкрито у наукових працях таких вітчизняних учених: Ф. Бутинця, Т. Демчук, І. Жиглей, Л. Кадуріної, Ю. Лисенка, І. Волкова, Ю. Кузьмінського, та ін.

Метою статті є дослідження особливостей теоретичних засад бухгалтерського обліку та контролю операцій пов'язаних з іноземною валютою в контексті законодавчих змін

В сучасних умовах українські підприємства самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції в іноземній валюті. Їх ефективність багато в чому залежить від того, наскільки є надійною та повною обліково-економічна інформація щодо цих операцій. Операції з обміну валюти називаються валютними. На сьогодні валютні операції є одним із найскладніших і найризикованіших видів бізнесу, які можуть бути джерелом значних як прибутків, так і збитків. Це обумовлює необхідність вивчення природи даних операцій як основи функціонування валютного ринку, їх впливу на діяльність

підприємства.

Валютні операції – це угоди, пов’язані з купівлею-продажем валюти і платіжних документів в іноземній валюті з використанням їх як платіжних та розрахункових засобів у міжнародних відносинах. Класифікація валютних операцій наведена на рис.1.

Рисунок 1 – Класифікація валютних операцій

Єдиним законним платіжним засобом в Україні є гривня. Усі розрахунки на території України проводять виключно у гривні. Приймають її для проведення розрахунків без обмежень.

Так, в іноземній валюті, у гривні, а також у банківських металах можна, зокрема, проводити з:

— розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в інвалюті, якщо це передбачено проспектом ЦП (умовами їх розміщення);

— купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в інвалюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк;

— інших операцій, визначених МКУ та/або нормативно- правовими актами НБУ.

Будь-яке підприємство, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, стикається з купівлею-продажем іноземної валюти.

Згідно із ч. 1 і 3 ст. 6 Закону про валюту, купити валюту підприємство

може тільки через банк на валютному ринку.

Для купівлі валюти підприємство подає до обслуговуючого банку заяву на купівлю валюти в довільній. Банк має право купити інвалюту без заяви від клієнта — за його дорученням. При цьому порядок та умови проведення таких операцій визначають у договорі банківського рахунку / іншому договорі, укладеному між банком і клієнтом.

Крім того, разом із заявою потрібно буде надати банку відповідні документи, що підтверджують цілі її придбання. Адже, як зазначено в п. 4 Положення № 5, клієнти здійснюють операції з купівлі безготівкової інвалюти за наявності підстав/зобов'язань для проведення таких операцій, підтверджених відповідними документами.

Без документів, але все так само за наявності заяви, можна купити валюту в незначному розмірі, тобто на суму не більше 150000 грн. У цьому випадку підстави для купівлі валюти зазначають у заяві та/або платіжному дорученні.

Єдине, це звільнення від подання підтвердних документів не «працює» в тому випадку, якщо валютна операція має ознаки дроблення сукупності пов'язаних фінансових операцій.

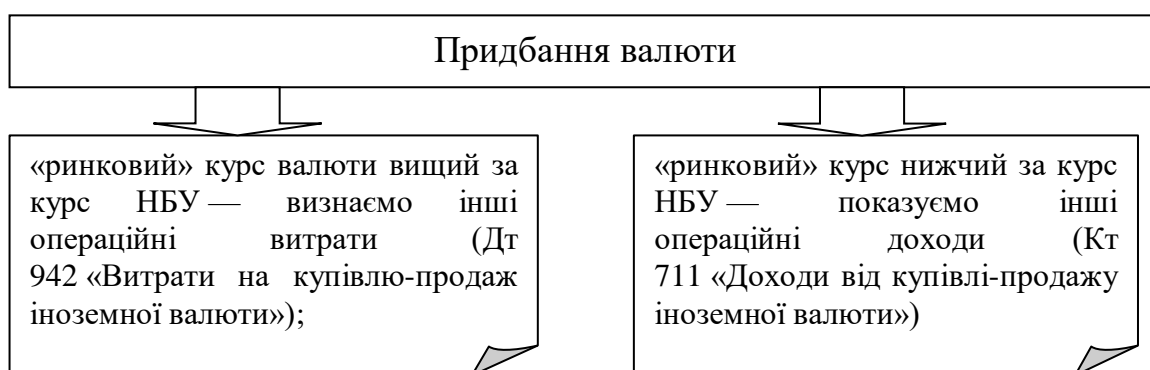
Придбану валюту, у тому числі в незначному розмірі, підприємство зобов'язано використати за цільовим призначенням протягом 10 робочих днів після дня її зарахування на поточний рахунок (не пізніше за 2 робочі дні, якщо валюта куплена для виконання зобов'язань перед уповноваженим банком-кредитором за кредитним договором). А в разі їх порушення, банк зобов'язаний продати придбану інвалюту протягом 5 робочих днів на валютному ринку.

Однак, правило цільового використання валюти у встановлений строк не поширюється на випадки купівлі валюти для виконання підприємством власних боргових зобов'язань перед нерезидентом за кредитним договором (, а також купівлі валюти в незначному розмірі клієнтами - фізособами.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом \перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня, дати здійснення операції

(дати визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат). Підприємство може операції з безготівкових розрахунків в іноземній валюті відображати у валюті звітності у сумі, визначеній у документах банку, з урахуванням особливостей застосування банком валютного курсу на дату здійснення операції, у разі якщо це не суперечить вимогам податкового і митного законодавства в частині застосування валютного курсу.

Згідно із п. 5 П(С)БО 21, придбану валюту зараховують на баланс за Дт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» за курсом НБУ на дату її оприбуткування. Одночасно у складі доходів/витрат доведеться показати різницю між комерційним курсом валюти на валютному ринку, тобто курсом купівлі валюти й офіційним курсом НБУ на дату її оприбуткування. Це відображено на рис.2.

Рисунок 2 - Різниця між курсом купівлі валюти й офіційним курсом НБУ на дату її оприбуткування, яка виникає при купівлі валюти

Згідно із п. 8 П(С)БО 21, на дату балансу, а також на дату операції з валютою вам належить визначати «звичайні» курсові різниці за правилами. При цьому додатна курсова різниця (при зростанні курсу валют) збільшує доходи підприємства (Кт 714 «Дохід від операційної курсової різниці»), а від'ємна — витрати (Дт 945 «Втрати від операційної курсової різниці»).

Сума комісійної винагороди банку за купівлю валюти не що інше, як адміністративні витрати підприємства, тому її списуємо в Дт 92 «Адміністративні витрати».

Під обов'язковий продаж потрапляють валютні надходження з-за кордону, а також з території України (з поточних рахунків юросіб-нерезидентів, крім інвестиційних) на користь юросіб-резидентів, які не є банками, і фізосіб-підприємців.

Обов'язковому продажу підлягають надходження в інвалюті 1 групи Класифікатора і в російських рублях.

Обов'язковий продаж поширюється тільки на частину валютних надходжень. До 28.02.2019 р. (включно) під обов'язковий продаж потрапляло 50 % валютних надходжень, а з 01.03.2019 р. — 30 %. Інша частина валюти залишається в розпорядженні резидентів та нерезидентів і використовується ними з урахуванням положень валютного законодавства.

Обов'язковому продажу на валютному ринку України підлягають надходження в іноземній валюті:

1) із-за кордону на користь юросіб-резидентів, які не є банками, ФОП, іноземних представництв (крім офіційних представництв), а також на рахунки, відкриті в банках для ведення спільної діяльності без створення юрособи;

2) на території України з поточних рахунків юросіб-нерезидентів (крім інвестиційних рахунків) на користь юросіб-резидентів, які не є банками, ФОП, іноземних представництв (крім офіційних представництв), а також на рахунки, відкриті в банках для ведення спільної діяльності без створення юрособи.

А правило обов'язкового продажу валюти не розповсюджується щодо надходжень:

— за кредитами, позиками, що залучають відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ або від МФО;

— у вигляді грошового забезпечення (гарантійний внесок, застава, завдаток, депозит, гарантія) з метою участі нерезидента в аукціонах/торгах/тендерах;

— для здійснення іноземних інвестицій в Україну;

— на користь резидентів-посередників за договорами комісії, доручення, консигнації або за агентськими угодами, що підлягають подальшому

перерахуванню власникам коштів.

А ось уже банки, які обслуговують власників коштів, здійснюють обов'язковий продаж валютних надходжень:

— у вигляді благодійної допомоги на користь її набувачів;

— які повернені за ініціативою іноземного банку-одержувача/посередника за умови, що:

(1) переказ був здійснений за рахунок власних коштів клієнта;

(2) кошти клієнта, куплені ним на валютному ринку України, були повернені протягом 7 днів після дня їх переказу банком;

— у вигляді помилкового переказу.

Суму надходжень, що належать підприємству, на які поширюється вимога про обов'язковий продаж, банк попередньо зараховує на розподільчий рахунок.

Виключно на наступний робочий день після дня зарахування надходжень на розподільчий рахунок банк без доручення клієнта зобов'язаний продати 30% валюти на валютному ринку.

Інші 70 % інвалюти, що надійшла, банк зараховує на поточний валютний рахунок підприємства. Вони залишаються у розпорядженні підприємства, і воно може використовувати їх на власний розсуд.

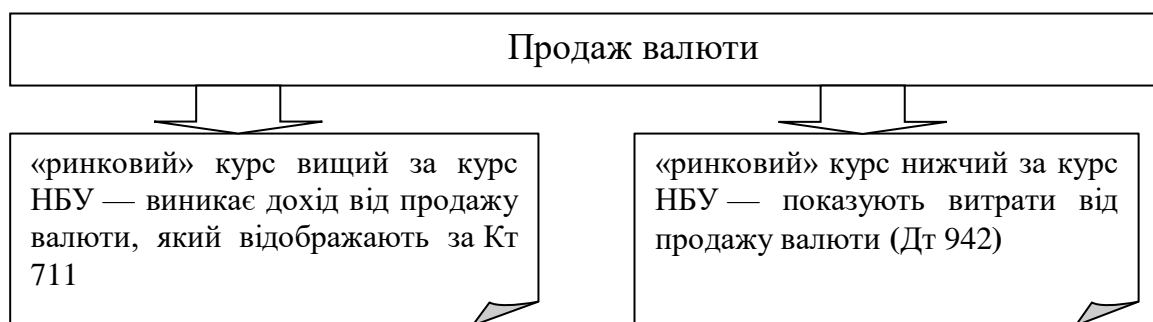
Валютні кошти, отримані на розподільчий рахунок, обліковують на субрахунку 316 «Спеціальні рахунки в іноземній валюті». При цьому суму валюти, що «впала» на цей транзитний розподільчий рахунок, перераховують у гривні за курсом НБУ на дату зарахування коштів до складу активів (дату отримання).

Грошові кошти на рахунках у банку — це монетарна стаття балансу. Крім того, не секрет, що за монетарними статтями балансу підприємство визначає курсові різниці за правилами п. 8 П(С)БО 21: на дату балансу і на дату здійснення операції.

Отже, обов'язковий продаж частини валютних надходжень банк здійснює виключно на наступний робочий день після дня зарахування коштів на

розподільчий рахунок. Оскільки на дату продажу валюти НБУ, напевно, встановить уже інший курс валют, ніж на дату її оприбуткування, то на цьому етапі потрібно перерахувати балансову вартість валюти і визначити курсову різницю. Додатна курсова різниця потрапляє до складу доходів (Кт 714), а від’ємна — до складу витрат (Дт 945).

Крім того, при продажу валюти підприємство відображає доходи/витрати від купівлі-продажу іноземної валюти. Виникають вони через відмінність між курсом НБУ на дату продажу (за яким обліковується валюта в балансі) і комерційним курсом валютного ринку (за яким банк продає валюту). Ці відмінності відображено на рис.3.

Рисунок 3- Відмінності між курсом НБУ на дату продажу (за яким обліковується валюта в балансі) і комерційним курсом валютного ринку, яка виникає при купівлі валюти

Відповідно до п. 32 Положення № 2 заборонено на території України:

- здійснювати розрахунки за валютними операціями з використанням готівкової інвалюти та банківських металів як платіжного засобу (за винятком випадків сплати процентів (відсотків) за вкладками (депозитами) або кредитами (позиками) в іноземній валюті або банківських металах);

- використовувати як заставу готівкову інвалюту й банківські метали (за винятком операцій із застави майнових прав на кошти в інвалюті та/або банківських металах, які знаходяться на рахунках у банках).

Також відповідно до п. 17 Положення № 5 банкам заборонено здійснювати операції з видачі готівкових коштів в іноземній валюті в межах

України з рахунків клієнтів банків, операції за якими здійснюють із використанням електронних платіжних засобів, що емітовані як резидентами, так і нерезидентами, через банківський автомат самообслуговування. Такі операції можна здійснювати лише в гривнях.

Водночас зарахування коштів на поточний рахунок в іноземній валюті ФОП-резидента, відкритий як суб'єкту господарювання, і переказ таких коштів із цього рахунка здійснюють згідно з режимом поточного рахунка в іноземній валюті юрособи-резидента. Щодо цього обмеження варто відзначити й те що резидентам, уключаючи уповноважені установи, заборонено здійснювати валютні операції з надання кредитів (позик, фінансової допомоги) у гривнях нерезидентам та їхнім представництвам в Україні.

Ряд покращень, пов'язаних із зміною валютного законодавства, серед яких:

- дозволено вільне використання рахунків юросіб за кордоном (крім операцій із переказу коштів з України на такі рахунки);
- скасовано індивідуальні ліцензії на валютні операції — їх замінить система е-лімітів (2 млн євро/рік — для юридичних осіб, 50 тис. євро/рік — для фізичних осіб);
- скасовано обмеження на дострокове погашення зовнішніх зобов'язань;
- дозволено укладання валютних форвардів для хеджування експортно-імпортних і боргових операцій;
- дозволено онлайн-купівлю іноземної валюти фізичними особами (у межах ліміту купівлі готівкової валюти — до 150 тис. грн/день в еквіваленті);
- дозволено банкам продавати своїм клієнтам державні цінні папери, номіновані в іноземній валюті, за іноземну валюту;
- дозволено укладання банками валютних свопів із резидентами та нерезидентами;
- дозволено безлімітні інвестиції банків у цінні папери інвестиційного класу;

- збільшено ліміт на перекази іноземної валюти за кордон без відкриття рахунка для фізичних осіб — з 15 до 150 тис. грн/рік;

- дозволено юридичним особам увезення-вивезення банківських металів, якщо це передбачено їхнім статутом;

- дозволено резидентам вносити платежі в іноземній валюті під час страхування життя;

- дозволено купувати й накопичувати іноземну валюту на рахунку для виплат за зовнішніми запозиченнями;

- скасовано подвійний контроль за операціями з експорту продукції: валютний нагляд здійснюватиме лише той банк, який отримав інформацію про відповідну митну декларацію;

- дозволено здійснення інвестицій в Україну не лише у валютах першої, а й другої групи класифікатора валют;

- уніфіковано переміщення валютних цінностей через кордон.

Відповідно до ч. 4 ст. 14 Закону про валюту ДФС має право адекватно здійсненому правопорушенню застосовувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) штрафи в розмірі до 100 % суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства.

Тобто, штрафи за порушення валютного законодавства застосовуватимуться тільки до юридичних осіб. Фізичні особи поплатяться адміністративними штрафами.

Варто зазначити, що склади правопорушень Закон про валюту не встановлює. А конкретний розмір санкцій, по суті, повинні визначати самі податківці.

Згідно із ч. 2 ст. 15 Закону про валюту, строк для застосування санкцій за ч. 4 ст. 14 Закону про валюту — 6 місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через 3 роки з дня його вчинення.

Аналіз з приводу валютних санкцій, що застосовуються до фізичних осіб (у тому числі посадових осіб юридичних осіб та ФОП) наведено в таблиці.

Норма КпАП	Порушення	Санкція	Хто складає протоколи (ст. 255 КпАП)	Хто накладає санкції
Ст. 162	Незаконна скупка, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави	Попередження або штраф у розмірі від 8500 до 17000 грн. з конфіскацією валютних цінностей	Уповноважені представники органів внутрішніх справ (Нацполіції)	Суди (ст. 221 КпАП)
Ст. 162 ¹	Порушення порядку здійснення валютних операцій	Штраф від 17000 до 51000 грн.	Уповноважені представники органів ДФС	Суди (ст. 221 КпАП)
Ч. 6 ст. 166 ⁵	Порушення вимог валютного законодавства (для посадових осіб уповноважених установ)	Штраф від 51000 до 68000 грн.	Складають протоколи і накладають штрафні санкції НБУ та його територіальні управління (ст. 234 ³ КпАП)	

Що стосується строків притягнення до відповідальності за КпАП. Вони встановлені в ст. 38 КпАП та залежать від того, триваюче це правопорушення чи разове. Також важливо те, хто накладає санкції: суд чи інший держорган.

Стаття 162 КпАП — разове правопорушення. Строк давності — 3 місяці з моменту вчинення правопорушення.

Стаття 162¹ КпАП — залежно від конкретної протиправної дії (бездіяльності). Переважно йтиметься про разові правопорушення.

Отже, розрахунки в іноземній валюті є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, тому дослідження методики їх відображення в обліку є актуальним з точки зору впливу на показники прибутковості. Методичні положення стосовно визначення порядку включення операцій в іноземній валюті у фінансову звітність суб'єкта господарювання та переведення фінансової звітності у валюту звітності регламентовано П(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів».

В обліку іноземну валюту, перераховану для продажу, відображають за курсом НБУ на дату списання коштів із рахунку. Причому обов'язковому продажу підлягає 75% валютної виручки.

Щодо податково-прибуткового обліку обов'язкового продажу іноземної

валюти Податковим кодексом України не передбачено жодних коригувань фінансового результату для таких операцій. Отож, проведене дослідження стосовно вдосконалення облікового процесу продажу іноземної валюти уможливилює усунення існуючих облікових недоліків таких операцій на підприємстві.

З 2020 року граничний строк розрахунків за експортними/імпортними операціями НБУ встановлено тривалістю в 365 календарних днів з дати експортної МД/передоплати за імпорт. Також скасовано валютний нагляд за експортно-імпортними операціями (і незакритими заборгованостями), суми яких не перевищують еквівалент 150 тис. грн. — але крім випадків дроблення експорту товарів або валютних операцій.

Поки існує обов'язковий продаж інвалюти. Новий строк у 365 днів поширюється на незавершені (перехідні) операції резидента з експорту й імпорту товарів — за якими до 07.02.2019 р. не порушений (не сплив) 180-денний строк розрахунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства Фінансів України від 17 серпня 2000 р. № 515 «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (дата звернення: 10.10.2020)
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 10.10.2020)
3. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 10.10.2020)
4. Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова НБУ від 02 січня 2019 року № 2. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19002> (дата звернення: 10.10.2020)
5. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті: Постанова НБУ від 02 січня 2019 року № 5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19005?an=2> (дата звернення: 10.10.2020)
6. Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів: Постанова НБУ від 02 січня 2019 року № 7. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19007> (дата звернення: 10.10.2020)
7. Шутка С.Є., Воляник Г.М. Продаж іноземної валюти: бухгалтерський та податковий облік. Науковий вісник львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 1. С.295-304.

REFERENCES

1. Ministry of Finance of Ukraine (2000), Order “Accounting Standard 21 The impact of changes in exchange rates”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (accessed: 10.10.2020).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On accounting and financial reporting in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed: 10.10.2020).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “About currency and currency transactions”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (accessed: 10.10.2020).
4. National Bank of Ukraine (2019), Order “On approval of the Regulations on transactions with currency values”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19005?an=2> (accessed: 10.10.2020).
5. National Bank of Ukraine (2019), Order “On approval of the Regulations on protection measures and determination of the procedure for carrying out certain operations in foreign currency”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19005?an=2> (accessed: 10.10.2020).
6. National Bank of Ukraine (2019), Order “About the statement of the Instruction on the order of currency supervision of banks on observance by residents of deadlines of settlements on operations on export and import of the goods”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/pb19007> (accessed: 10.10.2020).
7. Shutka, S.E. and Volyanyk, G.M. (2016), “Sale of foreign currency: accounting and tax accounting”, *Naukovij visnik l'vivs'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav.*] vol. 1, pp. 295-304.

Л.М. ОЧЕРЕТЬКО,

*к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

Г.І. УДОВИЧЕНКО,

*магістр,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ ПО ОПЛАТІ ПРАЦІ З ПЕРСОНАЛОМ

Заробітна плата є основним джерелом доходу працівників будь-якого підприємства та відіграє велику роль у підвищенні працездатності працівників. На будь-якому підприємстві розділ обліку розрахунків з оплати праці ведеться в обов'язковому порядку. Помилка у нарахуванні заробітної плати автоматично призводить до великих помилок і порушень, що веде до наслідків які дуже важко виправити. Саме тому проблемні питання обліку нарахування заробітної плати потребують глибоких досліджень, оскільки їх розв'язання дозволить позитивно вплинути на формування достовірної інформації про розрахунки з оплати праці найманих працівників як податкового, так і статистичного і

фінансового обліку.

Зацікавленість даною проблемою можна побачити у роботах таких економістів та вчених: Н.В.Шульга, Т.Г.Мельник, З.В.Задорожний, Л.А.Суліменко, О.В.Кантаєва, О.А. Садовніков, Г.В.Сировой, Д.М. Хома. Серед українських вчених дослідження проблем облікового відображення операцій з розрахунків з оплати праці здійснюють такі вітчизняні вчені-економісти: В.Ф. Андрієнко, А.В. Базилюк, Д.П. Богиня, Ф.Ф. Бутинець, А.С. Гальчинський, В.М. Данюк, О.Ф. Златопольський, М.Б. Ільченко та інші.

Метою статті є розкриття проблеми обліку розрахунків по оплаті праці з персоналом.

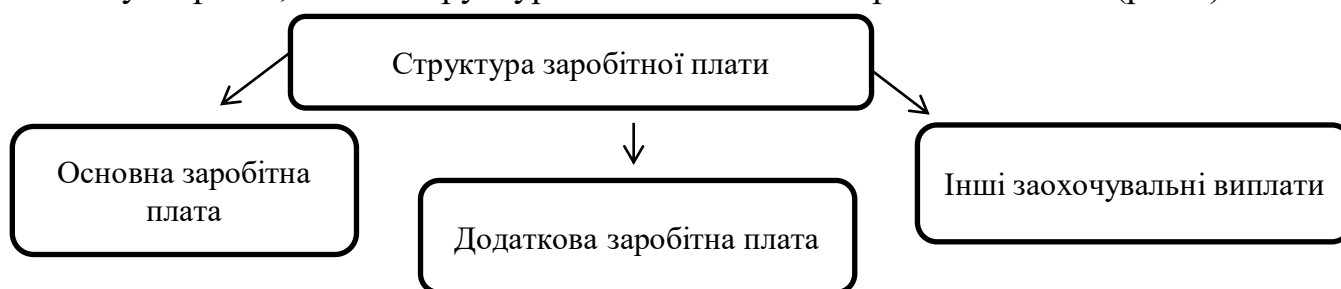
Процедура правильності та своєчасності нарахування та виплати заробітної плати в Україні здійснюється згідно чинних нормативно-законодавчих актів, інструкцій та документів, які затверджуються Кабінетом Міністрів України. Нормативно-законодавчі акти, інструкції та документи включають до себе: Закон України «Про оплату праці», Постанова «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати», Закон України «Про відпустки», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про прожитковий мінімум», П(С)БО 26 «Виплати працівникам», Інструкція зі статистики заробітної плати, Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємства .

Найважливіше питання яке піднімають в організації обліку розрахунків з оплати праці є вибір моделі ведення синтетичного та аналітичного обліку таких розрахунків. Відповідно до Інструкції №291 інформація про розрахунки за виплатами працівникам узагальнюється на синтетичному рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», який ділиться на три субрахунки: рахунок 661 «Розрахунки за заробітною платою», рахунок 662 «Розрахунок за депонентами», рахунок 663 «Розрахунок за іншими виплатами» [2].

Основним джерелом доходів є заробітна плата, яка збільшує потенційну дієздатність персоналу підприємства та суспільства загалом. Розмір заробітної

плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, результатів праці та діяльності підприємства. На підприємстві важливим є матеріальне заохочення яке б сприяло поліпшенню працездатності та ефективності виробництва.

За видами заробітну плату поділяють на: основну заробітну плату, додаткову заробітну плату та на інші заохочувальні виплати. Відповідно до закону України, вони є структурними елементами заробітної плати (рис.1).

Рисунок 1 - Структура заробітної плати

Основна заробітна плата складається з винагороди за виконану роботу в межах встановлених норм праці. Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів), відрядних розцінок - для робітників і посадових окладів для службовців.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії, премії.

Існують такі види додаткової заробітної плати: робота у святковий і неробочий день; сумісництво професій; робота в нічний час. та інші.

Також існують надбавки доплати по тарифним ставкам та посадовим окладам: кваліфікованим робітникам, зайнятим на особливо відповідальній роботі, за високу кваліфіковану майстерність, як правило, встановлюється диференційовані надбавки до тарифних ставок робочих.

Наприклад: третій розряд – до 12%; четвертий розряд - до 14%; п'ятий розряд - до 18%. Конкретний відсоток надбавки визначається в колективному договорі.

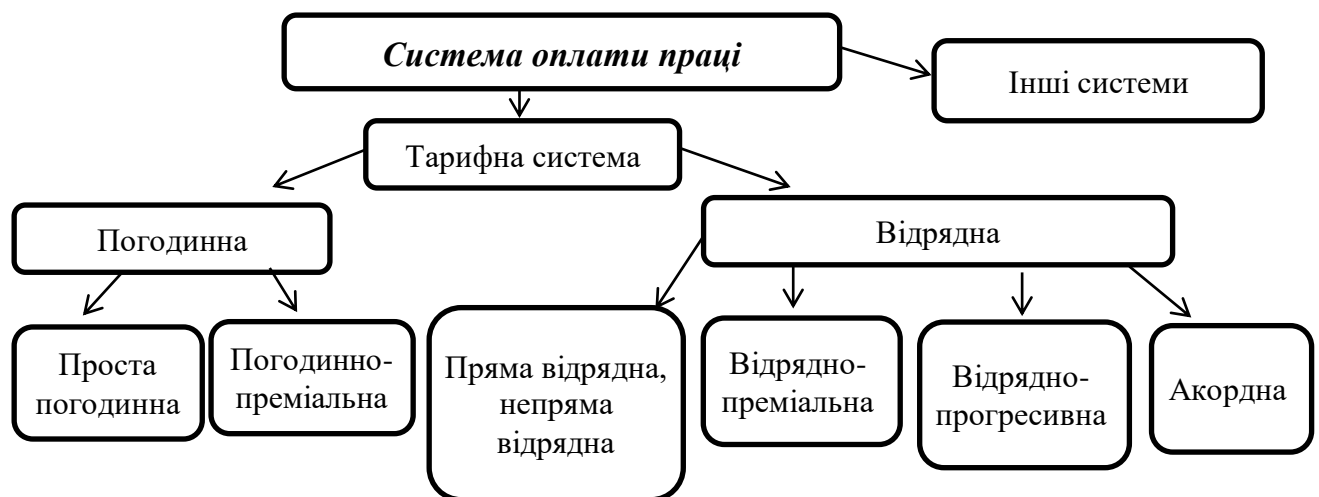
До заохочувальних виплат належать виплати у вигляді винагород за підсумками робіт за рік.

Основною соціальною гарантією в оплаті праці є мінімальна заробітна плата, оскільки на основі її розміру встановлюються тарифна ставка і мінімальний посадовий оклад. Саме вона визначає диференціацію оплати праці. Згідно із Законом України «Про оплату праці», її розмір не може бути нижчим від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Мінімальна заробітна плата – це встановлений Законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. До мінімальної заробітної плати не включаються: доплати, надбавки та заохочувальні виплати.

Закон України «Про оплату праці» [3] передбачає такі системи оплати праці:

1. Тарифна система оплати праці.
2. Інші системи, що утворюються з урахуванням складності виконуваних робіт, умов праці, кваліфікації працівників.

Тарифна система – це основна з система оплати праці, яка складається з певних складових (рис.2), за допомогою яких диференціюють розміри заробітної плати для різних категорій працівників, з врахуванням їх кваліфікації, ступеня відповідальності роботи, умов праці, кількісних та якісних характеристик, а також результатів виконання.

Рисунок 2 - Системи і форми оплати праці
Джерело: сформовано авторами

При використанні погодинної системи заробітна плата визначається за відпрацьований працівником час та тарифної ставки, в залежності від його

рівня кваліфікації.

Проста погодинна оплата праці – заробіток визначається з кількості відпрацьованого часу та кваліфікації працівника. Розрахунок розміру заробітку працівника здійснюється наступним чином:

$$З/п_{\text{погодинна}} = Т/с * \text{Год},$$

де: З/п *погодинна* – заробітна плата робітника;

Т/с – ставка за годину відпрацьованого часу;

Год – фактична кількість відпрацьованих годин.

Погодинно-приміальна форма оплата праці – працівник окрім заробітку за фактично відпрацьований робочий час додатково отримує премію за певні кількісні чи якісні досягнення в роботі. Премії робочим нараховуються по місячних результатах роботи пропорційно відпрацьованого часу. Їх межовий розмір не повинен перевищувати 70% заробітку по тарифних ставках. Розрахунок розміру заробітку працівника здійснюється наступним чином:

$$З/п_{\text{погодинна}} = Т/с * \text{Год} + П,$$

де: З/п *погодинна* – заробітна плата робітника;

Т/с – ставка за годину відпрацьованого часу;

Год – фактична кількість відпрацьованих годин.

П – величина премії.

Посадовий оклад – це різновид погодинної форми, а саме – сталий, нормативний розмір оплати праці за виконання визначених трудових обов'язків. Заробітну плату за посадовими окладами використовують для працівників, які виконують роботу стабільного характеру (службовці, керівники, спеціалісти).

Якщо на підприємстві є працівники, які отримують заробітну плату за посадовим окладом, то в такому випадку розраховують кількість фактично відпрацьованих днів та кількість робочих днів у відповідному місяці:

$$З/п_{\text{оклад}} = П/о \times \frac{Д/в}{Д/р}$$

де З/п оклад – зарплата за посадовим окладом;

П/о – сума посадового окладу;

Д/в – кількість відпрацьованих за місяць днів;

Д/р – кількість робочих днів у місяці згідно із графіком роботи (дні).

Оплата праці за посадовим окладом, як і погодинна, поділяється на просту та преміальну.

Відрядна оплата праці – це нарахування заробітної плати що проводиться за вироблену якісну продукцію по установлених розцінках за оплату одиниці продукції. Тому заробіток залежить від обсягів виконаної роботи і потребує якості роботи.

Акордну форму оплати праці часто використовують саме для виробничої бригади, при цьому розподіляють заробітну плату між членами бригади, виходячи з якісних і кількісних характеристик роботи, яку кожний з них виконав. При оплаті праці в бригадах використовують як відрядну, такі погодинну систему.

Для обліку виробітку робочого персоналу застосовуються такі документи:

- наряд на відрядну роботу, який може бути індивідуальним або бригадним; маршрутні листи та інші. У наряді вказується обсяг вироблених робіт, сума заробітної плати, склад членів бригади, відпрацьований кожним час, розраховується коефіцієнт трудової участі у відповідності з яким розраховується премія робочим. Наряд закривається по мірі виконання завдання: він підписується бригадиром;

- акордний наряд застосовується в бригадах “кінцевої продукції”. Заробітна плата визначається відповідно до калькуляції, що прикладена до акордного наряду. Недоліком наряду є те, що неможливо встановити, хто винен у виготовленні бракованих виробів. Усі недоліки наряду усуваються у маршрутному листі; там вказується весь технологічний ланцюг і не можливо простежити, на якій операції був зроблений брак. Групує розрахунок проводиться у відомості або карточки.

До особового складу підприємства належать не лише працівники, які працюють на постійній основі, але й ті, що прийняті на сезонні та тимчасові роботи терміном на день і більше від дня їх зарахування. Кожного дня на підприємстві проводиться перевірка, за допомогою первинних документів обліку особового складу (рис.3), а саме фактична присутність чи відсутність працівників на робочому місці.

Рисунок 3 - Первинна документація з обліку праці [1]

Відповідальність за ведення обліку особового складу на підприємстві безпосередньо несе відділ кадрів, менеджер інспектор з кадрів або уповноважена особа, що призначається наказом директора організації.

Документом по обліку відпрацьованого часу робітниками з погодинною заробітною платою є табель. Табель служить для обліку та контролю робочого часу, нарахування заробітної плати при погодинній формі оплати праці, складання звітності про чисельність і склад працівників. Табель складається в одному примірнику людиною, уповноваженою на його ведення.

У таблиці відображають фактичне використання робочого часу, застосовуючи для цього буквені або цифрові умовні позначення. Наведемо

приклад деяких з них: відпрацьовані передбачені договором – «Р» (01), вечірні години – «ВЧ» (03) або нічні години роботи – «РН» (04), надурочний відпрацьований час – «НУ» (05), робота у вихідні або святкові дні – «РВ» (06), відрядження – «ВД» (07), щорічна відпустка – «В» (08), прогули – «ПР» (24), оплачувана тимчасова непрацездатність – «ТН» (26).

Табель відкривається 1-го числа кожного місяця і передається в бухгалтерію 2 рази на місяць:

- 1) для коригування суми виплат за першу половину місяця (аванс);
- 2) для розрахунку заробітної плати за місяць.

Табельні номери встановлюються на підприємстві в цілому по порядково-серійній системі, причому кожному виробничому підрозділу відводиться своя серія номерів. Остаточний оформлений табель передається в бухгалтерію, де використовується для розрахунку заробітної плати робітникам підприємства.

Заробітна плата робітникам за першу половину місяця може видаватися виходячи з даних табеля про виконаний час та тарифної ставки.

Розмір заробітної плати за першу половину місяця не може бути меншим від оплати за фактично відпрацьовані робочі дні (години) з 1 по 15 число поточного місяця, виходячи із розрахунку тарифної ставки (посадового окладу) працівника. Кількість робочих днів, які відпрацює працівник протягом першої половини місяця, може відрізнятися в різних календарних місяцях, а отже, фактична оплата за відпрацьований час буде різною.

Якщо сума для виплат за першу половину місяця співпадає з мінімальною сумою, слід урахувати, що під час виплати потрібно утримати ПДФО (18%) і військовий збір (1,5%), а також нарахувати ЄСВ у розмірі 22%.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про оплату праці»: «при кожній виплаті заробітної плати загальний розмір усіх відрахувань не може перевищувати 20%, а у випадках, окремо передбачених законодавством України, - 50% заробітної плати, що належить до виплати працівникам». [2]

В розрахункові відомості зараховуються всі виплати, які входять до фонду заробітної плати, а також окремі, які не входять до нього, якщо вони

зараховуються до середньої заробітної плати та підлягають стягненню податку на доходи фізичних осіб.

Не зараховуються до розрахункової відомості виплати, що не входять до фонду заробітної плати та заробітної плати робітників, при підрахунку їх середніх розмірів; одноразові допомоги та добові, пенсії. Ці суми виплачуються окремо по розрахункових відомостях (т.ф. №Т-53) чи видатковим касовим ордером (ф.№КО-2).

При визначенні нарахованих сум заробітної плати бухгалтерія проводить утримання із заробітної плати. Різниця між нарахованою сумою заробітної плати та утриманням по кожному робітнику складає суму до видачі.

На період запровадження карантину більшість роботодавців змушені внести зміни у свій порядок роботи. З метою реалізації заходів, передбачених законодавством у разі встановлення карантину, роботодавці зобов'язані вжити всіх можливих заходів, а саме:

- надання працівникам щорічних основних та додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток, передбачених законодавством;
- надання відпусток без збереження заробітної плати за заявою працівників;
- встановлення працівникам неповного або скороченого робочого часу;
- запровадження роботи змінами;
- тимчасове запровадження дистанційної або надомної роботи;
- введення простою;
- продовження роботи за умови застосування засобів індивідуального та колективного захисту.

Статтею 60 КЗпП визначено поняття дистанційна робота – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця. Виконання дистанційної роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників.

Працівники виконують доведені їм завдання в дистанційному режимі (вдома) та звітують про виконану роботу щодня. Оплата праці при такому режимі залишається на рівні з оплатою праці яка нараховувалась працівнику до запровадження дистанційного режиму роботи.

Статтею 84 КЗпП та статтею 26 Закону України «Про відпустки» визначено, що за сімейними обставинами та з інших причин працівнику може надаватися відпустка без збереження заробітної плати на термін, обумовлений угодою між працівником та власником або уповноваженим ним органом, але не більше 15 календарних днів на рік. У разі встановлення Кабінетом Міністрів України карантину відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» термін перебування у відпустці без збереження заробітної плати на період карантину не включається у загальний термін (15 к.д. на рік).

Згідно зі ст. 34 КЗпП визначено поняття простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами. Час простою не з вини працівника, в тому числі на період оголошення карантину, встановлений Кабінетом Міністрів України, сплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу) (колективним договором може бути визначений вищий розмір). Під час простою нарахування доплат і надбавок, передбачених колективним договором, не здійснюється, оскільки працівники під час простою не виконують встановлену їм норму праці. Однак зберігаються ті виплати, які є обов'язковими та на пряму пов'язані до окладу, однак це при повному місяці простою.

У випадку якщо діяльність підприємства не підпадає під заборону або обмеження, і всі перераховані варіанти вирішення проблеми організації роботи під час карантину не підходять, роботодавець має право продовжити роботу дотримуючись наступних умов: безоплатно забезпечити працівників засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджуваними, антисептичними та дезінфікуючими засобами, проінформувати працівників про профілактичні

заходи, організувати максимально безпечну доставку працівників до місця работ та у зворотному напрямку тощо.

Особливий порядок видачі листків непрацездатності під час карантину передбачений розділом 5 Інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженої органами санітарно-епідеміологічної служби.

Якщо тимчасова непрацездатність застрахованої особи викликана карантинном, накладеним органами санітарно-епідеміологічної служби, то фінансова допомога за рахунок Фонду соціального страхування (далі — Фонд) надається з першого дня і за весь час відсутності на роботі з цієї причини. Допомога з тимчасової непрацездатності внаслідок перебування в закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), виплачується Фондом соціального страхування України застрахованим особам, починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до повного одужання. Перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачуються за рахунок коштів роботодавця.

Розмір виплати за лікарняними залежить від тривалості страхового стажу та визначається, виходячи із середньоденної заробітної плати працівника. Варто звернути увагу на ухвалений екстрено парламентом Закон, який до числа страхових випадків додав період перебування контактних осіб в закладах охорони здоров'я чи на самоізоляції у зв'язку з протидією корона вірусної хвороби. У такому разі ФСС буде компенсувати 50% заробітку на підставі отриманого працюючим відповідного лікарняного листка терміном не більше 14 календарних днів.

У разі захворювання дитини віком до 14 років листок непрацездатності отримує один із працюючих батьків. У такому разі Фонд оплачує лікарняний лист, починаючи з першого дня хвороби, але не більше 14 календарних днів. Утім, якщо дитина перебуває на стаціонарному лікуванні, часового обмеження немає. Водночас загальні правила надання допомоги з тимчасової

непрацездатності та тривалість її виплати визначені в ст. 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» продовжують діяти на всій території України, незалежно від введення карантину.

Для нарахування заробітної плати та утримань з неї, застосовуються такі документи:

1. Табелі обліку робочого часу;
2. Розрахунково-платіжна відомість;
3. Особові картки;
4. Довідки про суми виплачених доходів та утримань податків з фізичних осіб.

На упорядкуванні тарифного регулювання заробітної плати тримається весь фундамент удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці на підприємстві, до якого належать розроблення власних тарифних умов оплати праці, коригування тарифної системи, організування гнучкої форми й системи оплати праці, запровадження заохочувального механізму регулювання міжпосадових окладів та міжкваліфікаційних рівнів оплати праці. Реформи у зміні заробітної плати здійснюватимуться за рахунок підняття ціни робочої сили, встановлення умов для реалізації робочої сили й встановлення єдиних регуляторів [6].

Підприємства під час оновлення головних положень бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці мають брати до уваги дослідження науковців та обдуманно підходити до вирішення цього питання.

Згідно із Законом України «Про оплату праці», її розмір не може бути нижчим від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. З кожним роком розмір заробітної плати зростає. Так у 2019 році мінімальна заробітна плата становила 4173 грн, а вже у 2020 році розмір становив 4723 грн.

При розрізі прожиткового мінімуму для працездатної особи станом на 01.01.2020 р. у сумі 2102,00 грн граничний дохід для застосування ПСП у 2020 році становить: $2102,00 \text{ грн} * 1,4 = 2943,00 \text{ грн}$.

Розмір загальної ПСП на 2020 рік складає 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року (пп.169.1.1 ПКУ), тобто 2102 грн * 50% = 1051 грн.

Дослідивши види та зміни розміру мінімальної заробітної плати працівникам на підприємствах України, можна стверджувати, що зміни, які супроводжуються нормативно-законодавчими актами, вимагають постійного вдосконалення обліку та оперативного контролю над розрахунковими операціями з оплати праці працівникам (рис. 4).

Рисунок 4 - Проблемні питання організації обліку праці та її оплати

Джерело: сформовано авторами

В Україні існує проблема оцінки розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та вартості робочої сили. Ці проблеми породжують низку дій, які спричиняють проблеми обліку розрахунків з оплати праці, а відтак, і аудиту розрахунків з оплати праці.

Будучи одностайними щодо необхідності деталізації рахунків з обліку виплат працівникам, вчені розходяться у підходах щодо її напрямків та методів.

Так О.А.Садовніков та Г.В.Сировой вважають, що дуже важливо відображати економічно достовірну та обґрунтовану інформацію про виконання нормативів та динаміку показників про працю, нагляд за дотриманням співвідношення зростання продуктивності праці та заробітної плати, за зменшенням невиробничих витрат, прихованих та явних збитків робочого часу, стимулювання праці на підприємстві. На основі цієї інформації здійснюється контроль за виконанням робочого часу на підприємстві, упровадженням прогресивних методів праці, дотриманням правильного співвідношення між зростанням продуктивності праці та заробітної плати [7].

Л.А. Суліменко вважає, що умовою успішного вирішення завдань бухгалтерського обліку оплати праці є використання різних комп'ютерних програм для автоматизації обліку. Використання автоматизованої системи обробки облікової інформації дає змогу не тільки скоротити час розрахунків і обліку оплати праці, а й із найменшими затратами у визначені терміни одержувати інформацію, що необхідна для управління підприємством. [5, с. 400].

Д.М.Хома вважає, що найбільшою проблемою обліку розрахунків із працівниками з оплати праці на сьогодні є недостатня автоматизація даної ділянки обліку та відсутність частини додаткових реквізитів у документах, якими підтверджуються операції з обліку праці та її оплати. Тому одним із напрямів удосконалення бухгалтерського обліку є зменшення кількості документації завдяки впровадженню багатоденних і накопичувальних документів, використання типових міжвідомчих форм, пристосованих до використання обчислювальної техніки [8].

Н. В. Шульга пропонує деталізувати рахунки з обліку забезпечення виплат відпусток та відкрити субрахунки з формування як поточних, так і довгострокових забезпечень, а також запровадити субрахунок 664 «Виплати за державним соціальним страхуванням» [9, с. 12].

Т.Г. Мельник замість існуючих субрахунків до рахунка 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» пропонує запровадити п'ять субрахунків відповідно до видів виплат, визначених П(С)БО 26 «Виплати працівникам» (поточні виплати, виплати при звільненні, виплати після закінчення трудової діяльності, виплати інструментами власного капіталу підприємства, інші довгострокові виплати) [4, с.15]. За наявності у суб'єктів господарювання вказаних видів виплат та у разі потреби у відповідній інформації їх використання може бути виправданим.

Висновки. Таким чином, грамотне вирішення обліку розрахунків з оплати праці дасть змогу підвищити працездатність та розробити раціональне використання робочого часу. Деталізація аналітичних рахунків до рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», дасть можливість отримувати менеджерам усіх рівнів оперативну інформацію про конкретні ситуації для прийняття управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА.

- 1.Верига Ю.А. Фінансовий облік: навчальний посібник./Ю.А.Верига, Т.В.Гладких, М.М.Орищенко. – К.: «Центр учбової літератури».
- 2.Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291.
- 3.Закон України «Про оплату праці» від 14.01.2020 № 440-ІХ
- 4.Мельник Т.Г. Облік, аналіз та аудит праці і її оплати: авт. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук за спец. 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз і аудит / Т.Г. Мельник. – Київ, 2005. – 18 с.
- 5.Облік і аналіз розрахунків з оплати праці / Л.А. Суліменко, А.В. Киян, С.А. Вітер. Інфраструктура ринку. 2018. № 18. С. 395–404.
- 6.Островерха Р.Е. Організація обліку : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 568 с.
- 7.Садовніков О. А. Сучасні проблеми обліку розрахунків з оплати праці та удосконалення їх шляхів / О. А. Садовніков, Г. В. Сировой // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: науковий журнал. – 2011. – № 8(162). – Ч. 1. С. 76 – 83.
- 8.Хома Д. М. Проблеми обліку та аудиту розрахунків з оплати праці / Д. М. Хома // Сталый розвиток економіки: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 3. – С. 222 – 227.
- 9.Шульга Н.В. Облік і аудит розрахунків з оплати праці та аналіз ефективності використання трудових ресурсів: автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.00.09 Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Н.В. Шульга. – К.:, 2008. – 18 с.

REFERENCES

- 1.Chain Yu.A. Financial accounting: textbook./ Yu.A.Veryha, TVGladkikh, MMORYshchenko. - K.: "Center for Educational Literature".
2. Instruction on application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 30.11.1999 № 291.
3. Law of Ukraine "On Remuneration of Labor" of 14.01.2020 № 440-IX
- 4.Melnik TG Accounting, analysis and audit of labor and its payment: ed. dis. on zdob. Science. stup. Cand. econ. science for special. 08.06.04 - Accounting, analysis and audit / T.G. Miller. - Kyiv, 2005. - 18 p.
5. Accounting and analysis of payroll / L.A. Sulimenko, A.V. Киян, С.А. Wind. Market infrastructure. 2018. № 18. S. 395–404.
- 6.Ostroverkha RE Organization of accounting: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2012. 568 p.
7. Sadovnikov OA Modern problems of accounting for payroll and improvement of their ways / OA Sadovnikov, GV Syrovoy // Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University: scientific journal. - 2011. - № 8 (162). - Ch. 1. S. 76 - 83.
8. Khoma DM Problems of accounting and audit of payroll / DM Khoma // Sustainable development of the economy: scientific and production journal. - 2011. - № 3. - P. 222 - 227.
9. Shulga NV Accounting and audit of payroll calculations and analysis of the efficiency of labor resources: author. dis. Cand. econ. science for special. 08.00.09 Accounting, analysis and audit (by type of economic activity) / NV Shulga. - K.:, 2008. - 18 c.

*О.М. ПАНЧЕНКО,
к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»
Т.О.ЛОВЧИКОВА,
магістр,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА СОЦІАЛЬНИМ ПАКЕТОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Зростаюча складність та непередбачуваність зовнішнього середовища спонукають підприємства розробляти моделі конкурентного управління, спрямовані не тільки на отримання прибутку в короткостроковій перспективі, але і на задоволення збалансованих очікувань працівників, суспільства та різних інших стейкхолдерів, зацікавлених в його діяльності в довгостроковій перспективі. З цього приводу корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) була проголошена в останні роки ключовим інструментом, який допомагає підприємствам підвищувати свою конкурентоспроможність шляхом розробки дієвих заходів, пов'язаних із стимулюванням працівників до

високопродуктивної роботи. Погоджуючись зі словами Ларрі Боссіді з Allied Signal – «В кінці кінців, все вирішують люди, а не стратегії»[1], можна зазначити, що підприємство повинне ставитися до власних працівників як до інвесторів, оскільки вони і є інвесторами інтелектуального капіталу.

Зважаючи на це, у розвинених країнах у рамках реалізації ідей соціального партнерства держави, бізнесу, суспільства провідні компанії застосовують спеціальні Міжнародні стандарти менеджменту із соціальної відповідальності: ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» та SA 8000. Запровадження вказаних стандартів підприємством є сигналом для його партнерів, що воно прагне дотримуватися усіх принципів, які зазначені у Глобальній ініціативі ООН щодо сталого розвитку (документ, який зібрав 6 тисяч світових компаній та організацій, 130 з яких українських).

Україна не проходить поспіль від цих світових тенденцій та закріплює вимоги до соціально відповідальної поведінки вітчизняних підприємств законодавчо. Зокрема, змінами до чинного Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено нову форму звітності «Звіт про управління», який поєднує фінансову та нефінансову інформацію для характеристики стану й перспектив розвитку підприємства. Згідно з Методичними рекомендаціями зі складання звіту про управління, у ньому мають бути розкриті десять позицій, серед яких передбачені соціальні аспекти та кадрова політика.

Забезпечення ефективної кадрової політики та реалізація соціально відповідальної поведінки на підприємстві можливе шляхом організації системи мотивації трудового колективу шляхом задоволення сукупності потреб працівників за допомогою системи соціального пакету. Для цього необхідна побудова деталізованої системи обліку виплат з соціального пакету.

Теоретичні та практичні аспекти застосування соціального пакету на підприємствах розглядали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н.М.Горобець [2], О.Ю. Древаль [3], І.В. Жиглей [4], І. Новак [5], С.М.Петренко [6], Л. Ю. Семенова [7], Г.Г. Фоменко [8]. та інші. Однак в

економічній літературі все одно це питання є малодослідженим, а наукові роботи з удосконалення обліку розрахунків за соціальним пакетом на підприємстві майже відсутні, що й спонукало авторів написати цю статтю.

На сьогодні не існує єдиного поняття соціального пакета. Структура та зміст соціального пакета підприємства чітко не визначені жодним нормативним актом. У таблиці 1 наведено визначення поняття «соціальний пакет» з точки зору різних вчених-економістів.

Таблиця 1 - Визначення поняття «соціальний пакет»

Автор	Визначення поняття
І. Новак [5]	Соціальний пакет розглядається як елемент заробітної плати, що належить до додаткової заробітної плати й інших заохочувальних і компенсаційних виплат.
К.В. Мельникова [9]	Соціальний пакет – інструмент мотивації, у вигляді нагороди, яку надає роботодавець своїм працівникам у відповідності до норм законодавства, а також з метою стимулювання трудової активності персоналу на більш ефективну праці.
С.О. Цимбалюк [10]	Соціальний пакет це не лише базові соціальні гарантії, передбачені законодавством, а й додаткові матеріальні блага, ініціативу для надання яких виявило саме підприємство.
О. Аллин [11]	Соціальний пакет, під яким у широкому сенсі розуміють надання працівникам певних благ у вигляді пільг, компенсацій, привілеїв і соціальних гарантій понад фіксованої заробітної плати.
Н. Локтева [12]	Соціальний пакет – це ті блага, які роботодавець надає працівнику та які не входять в фонд оплати праці.
Е. Вінокурова [13]	Соціальний пакет є системою пільг і компенсацій матеріального і нематеріального характеру, які надає компанія співробітникам як одну зі складових заробітної плати або бонусів до неї.
А. Дмитрієва [14]	Соціальний пакет – всі ті блага, які надаються роботодавцем своїм працівникам у відповідності до вимог законодавства. До них відноситься надання та оплата відпусток, надання та оплата лікарняних та інше.
Ю. Єршова [14]	Соціальний пакет входить в структуру компенсаційного пакета – матеріальної або нематеріальної винагороди, одержуваній співробітником як компенсації за надання організації свого часу, здоров'я й результатів роботи

Деякі науковці пропонують розмежовувати поняття «соціальний пакет» і «соціальні гарантії», керуючись тим, що соціальні гарантії є обов'язковими для роботодавця і керуються на законодавчому рівні та не можуть вважатися додатковим бонусом для працівника, а соціальний пакет являє собою все те, що

роботодавець готовий надати своїм працівникам понад гарантоване законодавством. [15]

На наш погляд, акцентувати увагу на тому, що до соціального пакету належать виплати обов'язкового та добровільного характеру не варто. Це питання вирішується самостійно на кожному підприємстві. Перелік та порядок надання працівникам соціальних благ здійснює керівництво, яке виділяє кошти на такі потреби на підставі наказу, відповідно до законодавства, статутних документів, колективного та трудового договорів.

На основі проведеного аналізу пропонуємо наступне визначення соціального пакету: «Соціальний пакет - це набір додаткових послуг, пільг, компенсацій, заохочень та соціальних гарантій, які не відносяться до основної заробітної плати, оплату яких бере на себе роботодавець, і є дієвим інструментом мотивації персоналу».

На наш погляд, розглядати соціальний пакет як складову заробітної плати, тим паче як бонус, методологічно невірно, оскільки більшість виплат соціального характеру не належать до заробітної плати.

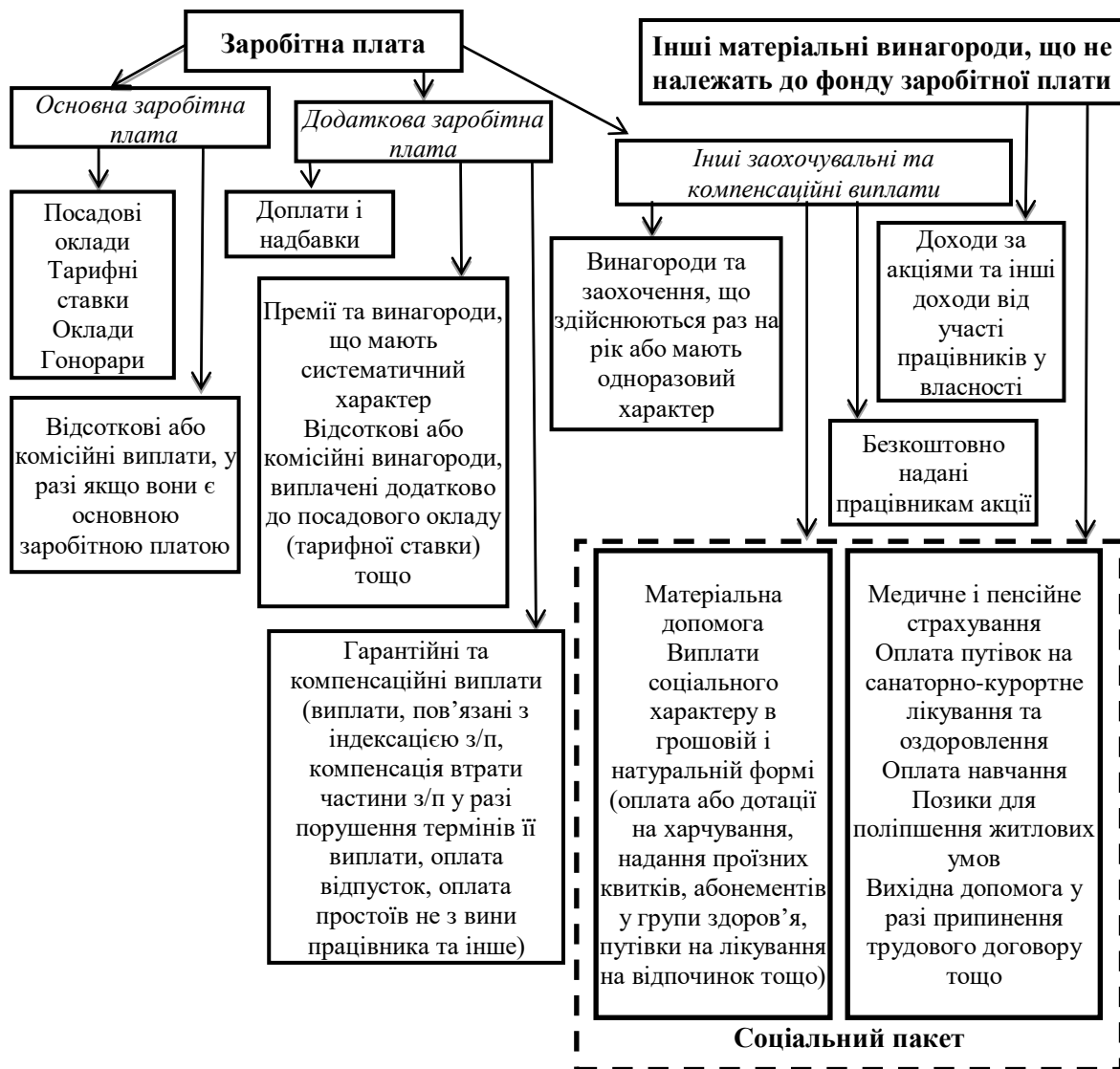
Співвідношення структури заробітної плати та соціального пакета наведено на рис.1.

Таким чином, запровадження на підприємстві соціального пакета сприяє: оптимізації витрат на соціальний захист працівників; зростанню рівня продуктивності праці та лояльності серед працюючих; задоволенню потреб працівників, що мотивує їх до ефективної праці.

Організація та ведення обліку надання соціального пакету – це складна ділянка бухгалтерського обліку, яка вимагає ретельного вивчення. Сьогодні дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності не містять вичерпної інформації про соціальну діяльність підприємства, що підвищує значимість питання дослідження структури соціальних витрат та узгодження порядку їх відображення у обліку та звітності.

Вітчизняна модель надання соціального пакету працівникам зазвичай спирається на надання базового соціального пакету, але є частка підприємств

(«1+1»), які намагаються використовувати іноземний досвід запровадження ефективного соціального пакету. Для наочного розуміння структури соціального пакету іноземних та вітчизняних підприємств продемонструємо у вигляді порівняльної матриці (табл. 2).

Рисунок 1 - Співвідношення структури заробітної плати та соціального пакету

Ознайомившись з практикою використання соціальних пакетів іноземними компаніями, можна визначити їх спільну ознаку – ефективність. Поєднання матеріальних та нематеріальних елементів стимулювання праці

задовольняє вимоги як роботодавців, так і працівників, що сприяє економічному зростанню підприємства.

Таблиця 2

Матриця складових елементів СП іноземних та вітчизняних підприємств

Складові СП	Підприємства				
	& Johnson	Facebook	Adidas	1+1	Київстар
Медичне страхування: - працівника - членів його сім'ї (повне або часткове)	+	+	+	+	+
Страхування життя		+			
Пенсійне страхування	+	+	+		+
Виплати: - за народження дитини - з усиновлення, фертильності та сурогатного материнства	+	+			
Компенсація витрат на няню		+			
Наявність корпоративного дитячого садка			+		
Компенсація (повна або часткова) витрат на відвідування спортзалів та інші заняття спортом	+	+	+	+	
Доплата до окладу на лікарняному	+				
Додаткова оплачувана відпустка по догляду за дитиною: - 1 рік з моменту її народження - 4 місяці щорічно	+	+			
Компенсація витрат харчування	+	+	+	+	
Компенсація витрат на мобільний зв'язок	+	+	+	+	+
Компенсація витрат на житло		+		+	+
Компенсація витрат на транспорт		+			
Виплата цільової матеріальної допомоги у зв'язку з важливою чи складною подією в житті працівника	+	+	+	+	+
Можливість отримання гнучкого графіку праці	+	+	+	+	+
Постійне підвищення кваліфікації персоналу - безкоштовні курси англійської	+	+	+	+	+
Надання знижок: - на власну продукцію - на продукцію інших відомих брендів	+	+	+		+
Розвиток жіночого лідерства	+				
Додаткові заохочення для керівників			+		
Свята для дітей працівників, пільгові путівки в літній дитячий табір тощо	+	+		+	
Проведення командоутворюючих заходів для підтримки здорового клімату в колективі			+	+	
Знижки на відпочинок в Україні та за кордоном				+	
Наявність зон відпочинку	+	+	+	+	+
Страхування домашніх тварин	+				

Представлений досвід двох вітчизняних підприємств демонструє ефективність надання соціального пакету та його дієвість як інструменту мотивації персоналу для збільшення продуктивності праці та результатів діяльності підприємства. Для цього на підприємстві доцільно використовувати спеціальну картку обліку персональних потреб працівника, яка дозволить роботодавцю бути поінформованим щодо нагальних потреб персоналу та використовувати дану інформацію для більш ефективної мотивації кожного окремого працівника .

Працівник заповнює картку під час прийняття на роботу, а для уточнення інформації щодо складу соціального пакету її можуть періодично оновлювати. Це зумовлено тим, що погляди стосовно структури складових соціального пакету з боку працівника та роботодавця неоднакові. Склад соціального пакету потрібно вдосконалювати, враховуючи побажання працівників. Користною буде розробка та впровадження Положення «Про соціальний пакет» для працівників як складової Колективного договору на підприємстві.

Структура Положення «Про соціальний пакет» має містити такі розділи:

1. Загальні положення;
2. Порядок визначення і формування фонду фінансування додаткових фінансових гарантій;
3. Напрями реалізації соціальної політики підприємства та порядок використання коштів, направлених на надання працівникам додаткових соціальних гарантій;
4. Заключні положення.

Пропонуємо формувати Положення таким чином: більшість складових соціального пакету надавати усім працівникам підприємства, а частину відповідно до заслуг працівника, стажу або його належності певного відділу на підприємстві. Такий спосіб стимулюватиме працівників до професійного зростання, поліпшення результатів праці та закріплення на підприємстві (особливо в разі врахування стажу роботи при наданні певних складових соціального пакету). Індивідуальний принцип формування соціального пакету

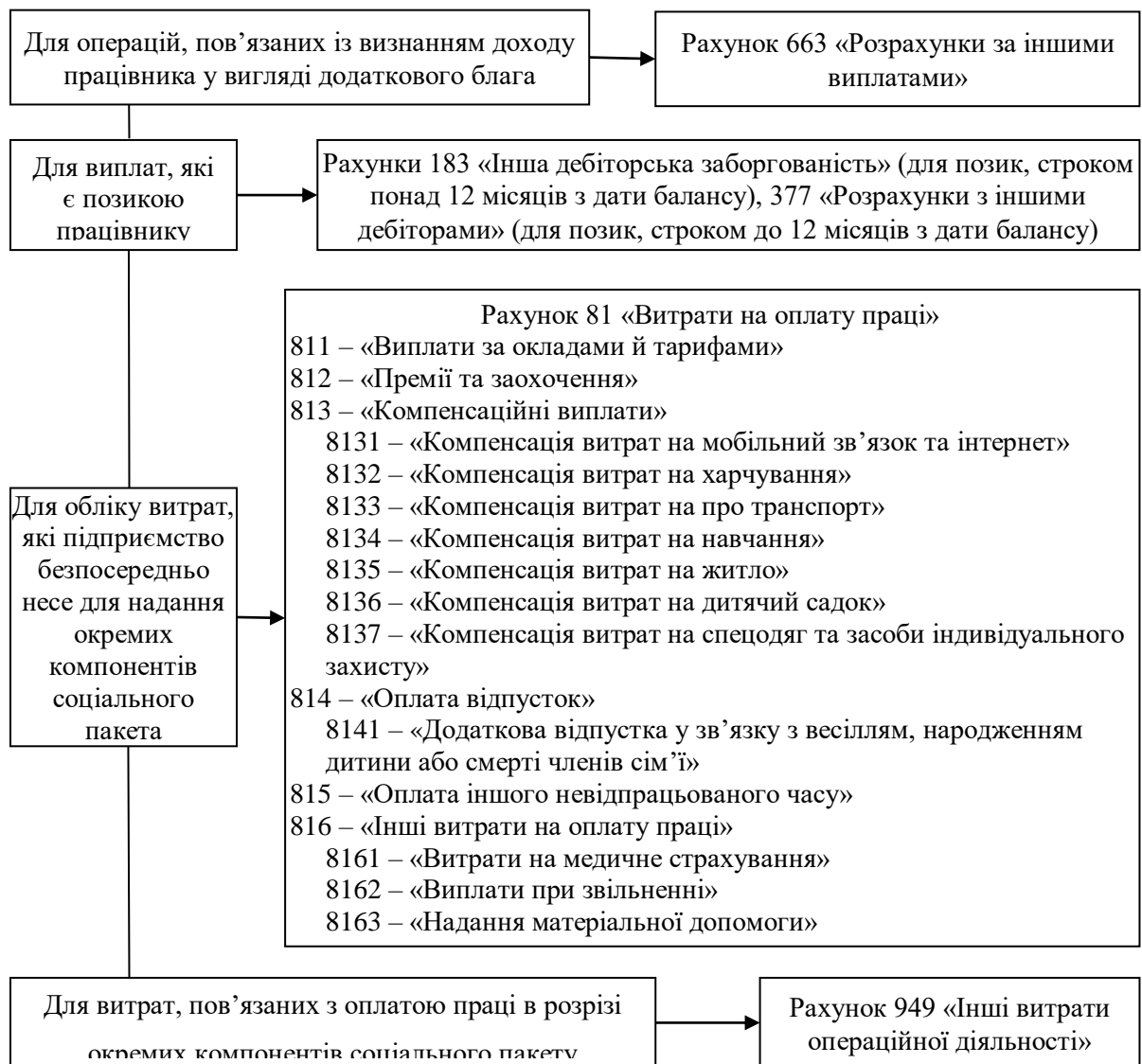
дозволить уникнути ситуацій, коли частина гарантій залишається поза увагою, в той час як інші необхідні для працівника послуги не надаються.

Вважаємо, що варіант формування соціального пакету за потребами працівників є найбільш вдалим, тому що працівник зможе отримати саме таке наповнення соціального пакету, яке потрібно саме йому, а не те, яке йому надається за посадою. При розробці соціального пакету необхідно враховувати індивідуальні потреби співробітників, їх особистий внесок, передбачати різноманітні можливості. Суттєвою особливістю визначення складових соціального пакету є урахування таких факторів, як склад працівників та вид їхньої діяльності. Наприклад, те, що може бути цікаво молодим батькам, не завжди буде пріоритетним для студента або співробітника старшого віку.

На підставі проведеного аналізу пріоритетів у структурі соціального пакету доцільно включити до робочого плану рахунків спеціальні субрахунки, призначені для деталізації відповідних витрат. Пропонуємо для облікового відображення операцій підприємства, пов'язаних із наданням соціального пакету працівникам, використовувати у взаємозв'язку наступні рахунки бухгалтерського обліку (рис. 2).

Запропонований підхід облікового відображення операцій підприємства з надання соціального пакету працівникам дозволить систематизувати інформацію для визначення розмірів винагороди за працю, стимулюючих та компенсаційних виплат за кожним працівником підприємства, а також достовірно оцінити витрати підприємства на забезпечення працівників додатковими благами.

Отже, ознайомившись із іноземним та вітчизняним досвідом надання соціального пакету та побачивши актуальний стан ринку праці в Україні, ми дійшли висновку, що соціальний пакет має велике значення в системі організації та реалізації соціальної відповідальності на підприємстві. За допомогою соціального пакету визначається ступінь збалансованості трудових відносин між працівником та роботодавцем.

Рисунок 2 – Модель взаємозв'язку рахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій, пов'язаних із наданням соціального пакета працівникам

На підставі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду окреслено методичні підходи до формування робочого плану рахунків, зокрема запропоновано модель взаємозв'язку рахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій, пов'язаних із наданням соціального пакета працівникам та деталізації відповідних витрат, що дозволить систематизувати інформацію для визначення розмірів винагороди за працю, стимулюючих та компенсаційних виплат за кожним працівником підприємства, а також

достовірно оцінити витрати підприємства на забезпечення працівників додатковими благами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нордстрем К., Риддерстрале Й., Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта / К. Нордстрем, Й. Риддерстрале. – СПб, 2006. – 135 с.
2. Горобець Н.М. Особливості запровадження соціального пакету до трудових угод сільськогосподарських працівників. / Н. М. Горобець // Інноваційна економіка, 2011. - №2. – С.236-240.
3. Древаль О.Ю. Методичні підходи до визначення складових соціального пакету на підприємстві / О.Ю. Древаль, О.О. Павленко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка, 2008. - №2. – С.74-80.
4. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: моногр. / І. В. Жиглей. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 536 с.
5. Новак І. Соціальний пакет як механізм удосконалення оплати праці // Україна:аспекти праці, 2008. - №2. – С.6-12.
6. Петренко С. М. Розвиток бухгалтерського облік у сфері соціальних відносин / С. М. Петренко // Вісник Львівської комерційної академії, 2014. – Вип. 44. – С. 21–25.
7. Семенова Л. Ю. Соціальна політика підприємства як складова соціальної політики держави / Л. Ю. Семенова, А. Ю. Шаповал // Молодий вчений, 2016. – №10 (37). – С. 413–416.
8. Фоменко Г. Г. Формування соціальних витрат підприємств у процесі реалізації соціального захисту працівників / Г. Г. Фоменко // Економіка промисловості, 2012. – № 3. – С. 356–360.
9. Мельникова К.В. Соціальний пакет як інструмент матеріальної мотивації / К.В. Мельникова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2014. - №1(25) – С.53-61.
10. Цимбалюк С.О. Соціальний пакет: сутність, природа та мотиваційна роль / С.О. Цимбалюк // Соціально-трудова відносина: теорія і практика, 2011. - №1. – С.39-47
11. Аллин, О. Н. Кадры для эффективного бизнеса. Подбор и мотивация персонала/ О. Н. Аллин, Н. И. Сальникова. – М. : Генезис, 2005. – 264 с.
12. Локтева, Н. Зарплата в конверте или цивилизованный компенсационный пакет? / Н. Локтева // Элитный персонал, 2003. – № 14. – С. 46-49.
13. Кравец М.В. Гибкий подход к организации социального пакета сотрудников организации / М.В. Кравец // Государственное управление. Электронный вестник, 2015. – № 50. – С. 137-151.
14. Коппек, В. Как «продать» социальный пакет персоналу?/ В. Коппек // Консалтинговая группа «Здесь и сейчас», 2014. – Режим доступа: <http://consulting.zis.by>
15. Ушакова Л. Соціальний пакет: визначаємося з набором / Л. Ушакова // Податки і бухгалтерський облік, 2017. - №82. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2017/october/issue-82/article-31139.html>
16. Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
17. Мармоза А.Т. Економічна статистика: Підручник – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 602 с.
18. Кудренко Н.В. Теоретико-методичні підходи щодо оцінювання економічної ефективності функціонування підприємств / Н.В. Кудренко // Економіка і право, 2015. – №18. – С.61-67.

19. Богданович О.Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О.Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2012. – № 1. – С.25.
20. Єпіфанова І. Ю. Фінансовий аналіз та звітність : практикум / І. Ю. Єпіфанова, В. В. Джеджула. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 143 с.
21. Баюра Д. О. Соціальна відповідальність як інструмент удосконалення корпоративного управління в Україні / Д. О. Баюра // Теоретичні та прикладні питання економіки: збірник наукових праць. Т. 1. - К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. - С. 204-210.
22. Білявський, В. Соціальний пакет як інструмент мотивування персоналу підприємства / В. Білявський // Вісник КНТЕУ, 2014.- № 6. -С. 62-68.
23. Безбородова Т.В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану / Т. В. Безбородова. // Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки, 2014. - № 1.
24. Корпоративная социальная ответственность: учебник для бакалавров / Э. М. Коротков, О. Н. Александрова, С. А. Антонов и др.; под ред. Э. М. Короткова. М.: Изд-во «Юрайт», 2012. С. 372.

REFERENCES

1. Nordstrom, K., Rydderstrale. I. (2006). *Funky Business. Talent Makes Capital Dance*. Saint Petersburg [in Russian].
2. Horobets, N.M. (2011). Features of the introduction of the social package in the employment agreements of agricultural workers. *Innovatsiina ekonomika*, 2, 236-240 [in Ukrainian].
3. Dreval, O.Y., & Pavlenko, O.O. (2008). Methodical approaches to determining the components of the social package at the enterprise. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya ekonomika*, 2, 74-80 [in Ukrainian].
4. Zhyhlei, I.V. (2010). *Accounting in socially responsible entities: necessity and guidance for growth*. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
5. Novak, I. (2008). Social package as a mechanism of improving of salary. *Ukraina: aspekty pratsi*, 2, 6-12 [in Ukrainian].
6. Petrenko, S.M. (2014). The development of accounting related to social responsibility. *Visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii*, 44, 21–25 [in Ukrainian].
7. Semenova, L.Y., & Shapoval, A.Y. (2016). Social policy of enterprises as a part of social policy of the state. *Molodyi vchenyi*, 10 (37), 413–416 [in Ukrainian].
8. Fomenko, H.H. (2012). Social costs of enterprises in the process of pursuing social safety of employees. *Ekonomika promyslovosti*, 3, 356–360 [in Ukrainian].
9. Melnykova, K.V. (2014). Social package as a tool of material motivation. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky*, 1(25), 53-61 [in Ukrainian].
10. Tsymblyuk, S.O. (2011). Social package: essence, nature and motivational role. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka*, 1, 39-47 [in Ukrainian].
11. Allin, O.N., & Sal'nikova, N.I. (2005). *Personnel for effective business. Staff selection and motivation*. MOSKVA: Genezis [in Russian].
12. Lokteva, N. (2003). Salary in an envelope or a civilized compensation package? *Jelitnyj personal*, 14, 46-49 [in Russian].
13. Kravec, M.V. (2015). Flexible approach to the organization of a social package of employees of the organization. *Gosudarstvennoe upravlenie. Jelektronnyj vestnik*, 50, 137-151 [in Russian].
14. Koppek, V. (2014). How to "sell" a social package to staff? *Konsaltingovaja grupa «Zdes' i seychas»*. Retrieved from: <http://consalting.zis.by> [in Russian].
15. Ushakova, L. (2017). Social package: we are defined with a set. *Podatky i bukhhalterskyi oblik*, 82. Retrieved from: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2017/october/issue-82/article->

31139.html [in Ukrainian].

16. Vazhynskyi, S.E., & Shcherbak, T.I. (2016). *Methods and organization of scientific research*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].

17. Marmoza, A.T. (2017). *Economic statistics*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

18. Kudrenko, N.V. (2015). Theoretical and methodological approaches to assessing the economic efficiency of enterprises. *Ekonomika i pravo*, 18, 61-67 [in Ukrainian]

19. Bohdanovych, O.H. (2012). Analysis of performance on the basis of coordination of the economic impact of interest groups. *Marketynh i menedzhment innovatsi*, 1, 25 [in Ukrainian].

20. Yepifanova, I.Y., & Dzhedzhula, V.V. (2017). *Financial analysis and reporting: a workshop*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].

21. Bayura, D.O. (2012). Social Responsibility as a tool for improving corporate governance in Ukraine. *Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky*. Kyiv: VPTs «Kyuyiv's'kyu universytet», 1, 204-210 [in Ukrainian].

22. Bilyavs'kyi, V. (2014). Social package as a tool to motivate personnel. *Visnyk KNTEU*, 6, 62-68 [in Ukrainian].

23. Bezborodova, T.V. (2014). The essence and necessity of the analysis of the financial condition. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriia : Ekonomichni nauky*, 1 [in Ukrainian].

24. Korotkov, J.M., Aleksandrova, O.M., & Antonov, S.A. et al. (2012). *Corporate social responsibility: a textbook for bachelors*. J.M. Korotkov (Ed.). MOSKVA: Izd-vo «Jurajt» [in Russian].

С.В. ШАРОВА,

*к.е.н, доцент, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Система внутрішнього аудиту дозволяє підвищити ефективність обліку, контролю та аналізу і політики управління основними засобами з метою підвищення ефективності роботи підприємства. Однак, існуючі системи внутрішнього аудиту основних засобів мають недоліки у зв'язку з відсутністю комплексного підходу при її організації та методики проведення.

Загальні питання аудиту операцій з основними засобами (необоротними активами) досить ґрунтовно висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених – економістів, в т.ч. В.Б. Івашкевич Б. Соколов А. Євдокімова, Гордієнко, І. Пашкіна, С. Жмінько, О.І. Швирина, М. Сафонова та Р. Цебень.

Проведений аналіз літературних джерел показав, що всі дослідження зазначених авторів є надзвичайно актуальними і доповнюють один одного, але відсутність комплексного підходу з організації та методики проведення

внутрішнього аудиту операцій з основними засобами та ефективності їх використання потребує подальшого вивчення і обґрунтування виділених питань.

Метою дослідження є аналіз існуючої системи внутрішнього аудиту основних засобів та його вдосконалення за рахунок комплексного підходу з організації та методики його проведення.

Однією з ланок системи управління акціонерним товариством (далі АТ) стає внутрішній аудит. Наявність служби внутрішнього аудиту (далі СВА) є позитивним сигналом для потенційних інвесторів і кредиторів та підвищує інвестиційну привабливість підприємства.

Впровадження в АТ служби СВА в сучасних умовах управління українськими підприємствами дозволяє мінімізувати ризик банкрутства підприємства та підвищити ефективність обліку, контролю, аналізу та політики управління основними засобами з метою стабілізації, збереження та підвищення ефективності роботи підприємства. Саме тому діяльність СВА повинна бути зосереджена на пошуку нових методів підвищення ефективності управління основними засобами в акціонерних товариствах (АТ). Це обумовлено тим, що неефективна система обліку та політика управління і використання основних засобів призводить до збільшення неліквідних необоротних активів, а це, в свою чергу, може привести до зменшення ліквідності активів підприємства та вплине на вірогідність його банкрутства. Тому особливе значення набуває технологія проведення внутрішнього аудиту основних засобів, яка залежить від стану, динаміки, структури та політики управління основними засобами, а також технічного і технологічного рівнів роботи підприємства.

Звідси випливає, що внутрішній аудит основних засобів як вид контролю досліджує ефективність використання економічного потенціалу енергопостачальної компанії.

Загальні питання аудиту операцій з основними засобами (необоротними активами) досить ґрунтовно висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених – економістів.

Проте серед науковців існують різні підходи щодо організації та методики проведення зовнішнього і внутрішнього аудиту основних засобів (необоротних активів).

Проведений аналіз літературних джерел показав, що всі дослідження зазначених авторів є надзвичайно актуальними і доповнюють один одного, але відсутність комплексного підходу з організації та методики проведення внутрішнього аудиту операцій з основними засобами та ефективності їх використання потребує подальшого вивчення і обґрунтування виділених питань.

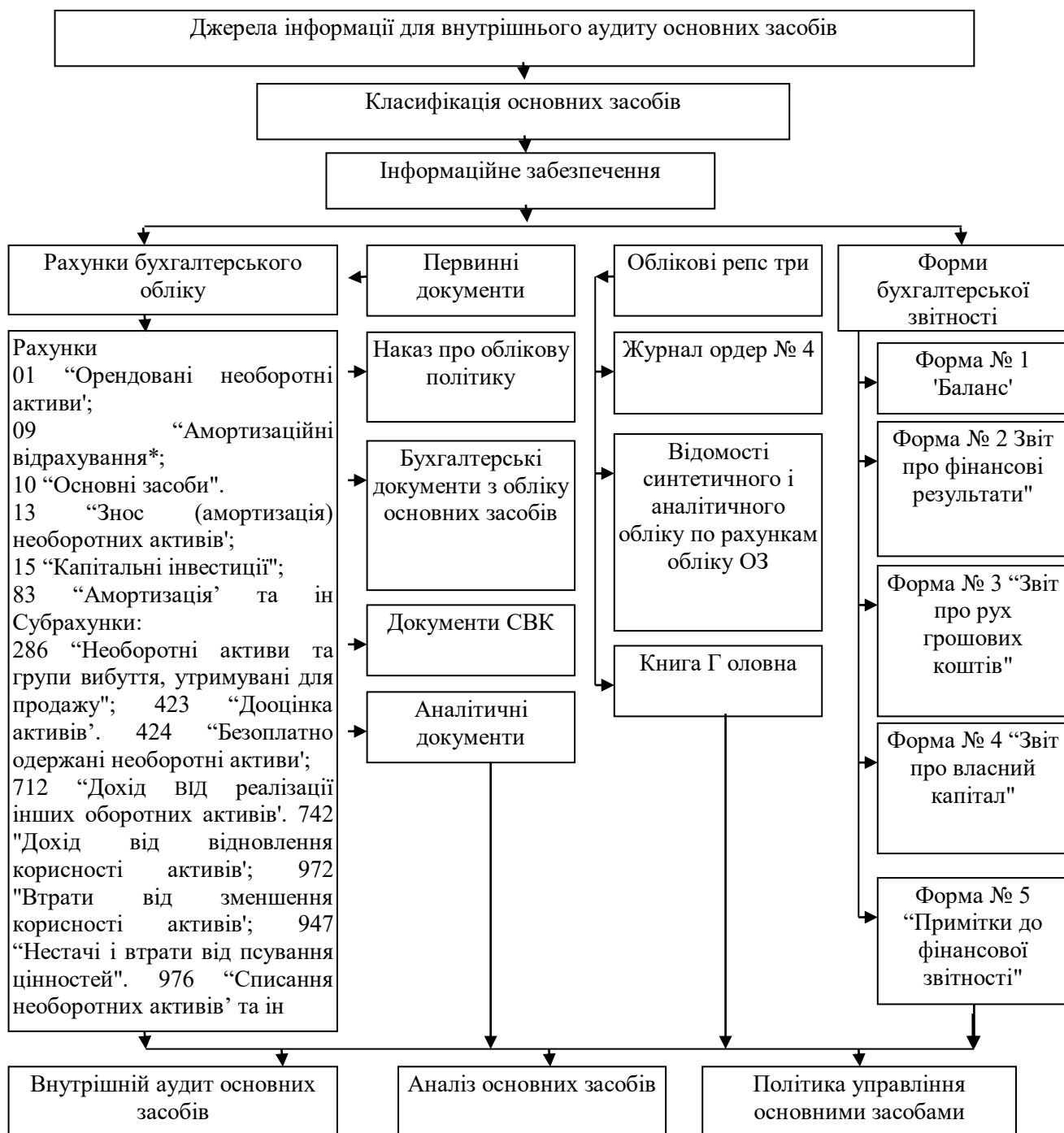
Внутрішній аудит основних засобів в першу чергу спрямовано на вирішення завдань, пов'язаних з:

- правильністю відображення в обліку надходження, наявності та вибуття (ліквідації) основних засобів;
- перевіркою організації відповідного зберігання, охорони, попередження псування основних засобів;
- формуванням первісної вартості основних засобів;
- дотриманням вимог щодо документального оформлення операцій в бухгалтерському обліку;
- доцільності застосування методів амортизації;
- контролем за дотриманням встановлених організацією норм нарахування амортизації;
- виявленню неліквідних або непридатних у подальшому використанні основних засобів;
- перевіркою правильності розкриття інформації у облікових регістрах та формах фінансової звітності;
- проведенням аналізу забезпеченості та ефективності використання основних засобів;
- розробка рекомендацій стосовно підвищення ефективності управління основними засобами та ін.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнім аудиторам необхідно

розробити комплексну технологію проведення перевірки операцій з основними засобами.

Технологія проведення внутрішнього аудиту повинна складатися з визначення класифікації та особливостей групування основних засобів, інформаційного забезпечення, яке спрямоване на розкриття питань, пов'язаних з проведенням аудиту, а також виділенням основних етапів та напрямів проведення перевірок за планом та програмою внутрішнього аудиту (рис.1).

Рисунок 1 - Інформаційна база внутрішнього аудиту основних засобів

З рисунку 1. видно, що основним інформаційним джерелом внутрішнього аудиту виступають первинні документи, які мають безпосередній вплив на формування бухгалтерських записів, складання облікових реєстрів та форм звітності.

Таким чином, для того, щоб ефективно провести перевірку та сформувавши рекомендації внутрішньому аудитору необхідно мати весь можливий перелік інформації стосовно основних засобів на підприємстві. При цьому, чим більше буде обсяг цієї інформації та особливо висновків або довідок різноманітних відділів, тим більш обґрунтованими, виваженими та доцільними будуть внутрішні аудиторські висновки та рекомендації.

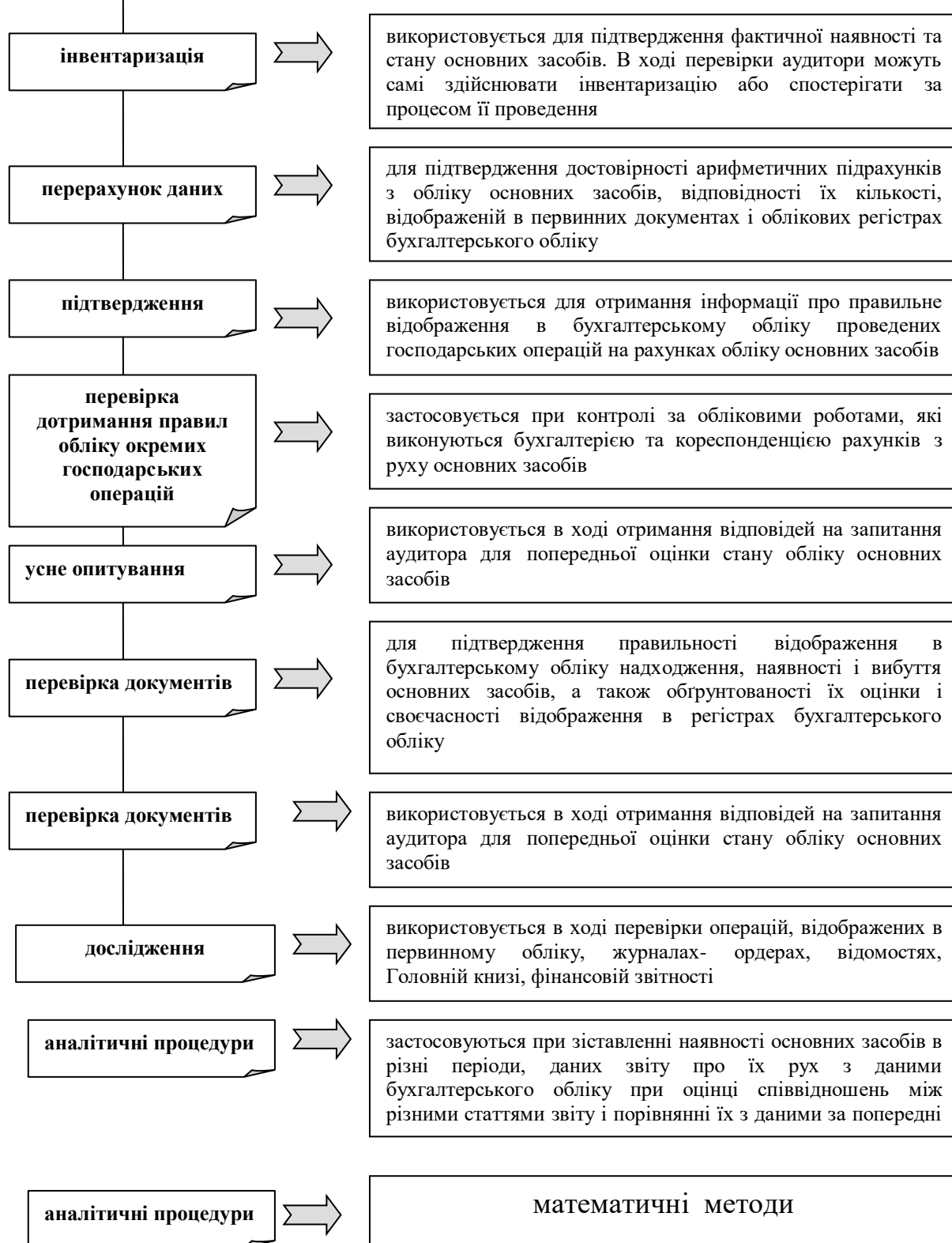
Слід зазначити, що перевірка розглянутих документів дозволить внутрішнім аудиторам виділити основні порушення операцій з обліку основних засобів та отримати аудиторські докази за допомогою наступних методів внутрішнього аудиту (рис.2).

Ефективне застосування аудиторських процедур залежить від затвердженого плану, програми та методики проведення перевірки. Слід зазначити, що методика перевірки розробляється на стадії планування та спрямована на збір аудиторських доказів з метою проведення аналізу та впровадження заходів щодо підвищення ефективності використання та управління основними засобами на підприємстві. Вважаємо, що проведення внутрішнього аудиту операцій з обліку основних засобів повинно складатися з наступних етапів:

— на першому етапі внутрішньому аудитору необхідно визначити наявність усіх заявлених у документах об'єктів основних засобів та достовірність оцінки даних об'єктів обліку. З цією метою необхідно бути присутнім при інвентаризації основних засобів на підприємстві.

Аудитору доцільно перевірити результати інвентаризації у бухгалтерських документах (оборотні відомості з рахунку 947«Нестачі і втрати від псування цінностей», 10«Основні засоби», також по балансовому рахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей» та ін.);

МЕТОДИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

Рисунок 2 - Методи внутрішнього аудиту

— на другому етапі аудиторської перевірки основних засобів внутрішньому аудитору необхідно перевірити правильність документального оформлення, доцільність і законність придбання, повноту, правильність оцінки і своєчасність оприбуткування основних засобів, які надійшли на підприємство.

Внутрішньому аудитору необхідно провести перевірку бухгалтерських записів з оприбуткування основних засобів з типовими записами.

Особливу увагу внутрішні аудитори повинні звернути на операції з придбання об'єктів, які були в експлуатації в інших організаціях повинно бути ретельно перевірено з точки зору доцільності кожної операції, а також своєчасності надходження і повноти оприбуткування таких об'єктів на балансовий облік.

Окремо слід перевірити операції з оприбуткування отриманих основних засобів у вигляді внесків до статутного капіталу. Це зумовлено тим, що при передачі основних засобів як внеску в статутний капітал повинен бути наведений документальний їх перелік з обов'язковою реєстрацією первісної вартості, зносу і ціну угоди при передачі. До переліку повинні бути прикладені інші екземпляри Актів прийому-передачі, завірені печаткою, і вся технічна документація на передані об'єкти;

— на третьому етапі аудиторської перевірки аудитор перевіряє правильність застосування способів нарахування амортизації, а також термінів її нарахування. Для цього внутрішній аудитор перевіряє Наказ про облікову політику підприємства з вимогами чинного законодавства, а також порівнює прийняті методи амортизації з тими, які використовує підприємство;

— на четвертому етапі аудитор перевіряє правильність обліку переоцінки основних засобів, використовуючи для цього документи, які підтверджують ринкові ціни, розрахунки переоцінки, журнал № 4;

Важливим етапом перевірки є підтвердження розрахунку сум перевищення попередніх уцінок над дооцінками або сум перевищення попередніх дооцінок над уцінками та правильності їх відображення в обліку.

Під час перевірки аудитору необхідно проводити арифметичні розрахунки переоцінки та юридичну (формальну) перевірку джерел документів, які підтверджують ринкові ціни, у зв'язку з якими було вирішено провести переоцінку об'єктів основних засобів;

— на п'ятому етапі внутрішній аудитор повинен перевірити операції з ремонту основних засобів.

Особливу увагу необхідно приділити тому, які види ремонтів були проведені (поточний чи капітальний), а також перевірити правильність віднесення витрат на ремонт. На даному етапі визначається правильність віднесення витрат на капітальний ремонт на рахунок 15 "Капітальні інвестиції".

Слід зазначити, що витрати на поточний ремонт відносяться до складу витрат звітного періоду:

— на шостому етапі внутрішній аудитор здійснює перевірку операцій з вибуття основних засобів. Перевірку доцільно починати з перевірки наявності договорів (за умов продажу ОЗ) і , актів списання основних засобів (за умов ліквідації ОЗ), а також формальної перевірки усіх обов'язкових реквізитів документів. Після проведення перевірки документів необхідно провести перевірку бухгалтерських записів з існуючою типовою кореспонденцією рахунків операцій з продажу основних засобів;

Наступним пунктом перевірки вибуття основних засобів є перевірка доцільності та причин ліквідації основних засобів. Аудитору необхідно перевірити накази керівництва про створення комісії, до складу якої входять відповідні посадові особи, в тому числі головний бухгалтер (бухгалтер) і особи, на яких покладено відповідальність за збереження об'єктів основних засобів, яка визначає доцільність (придатність) подальшого використання об'єкта основних засобів, можливості і ефективності його відновлення, а також для оформлення документації при вибутті зазначених об'єктів.

У процесі перевірки необхідно звернути увагу на відповідність бухгалтерських записів з ліквідації основних засобів

— на цьому етапі здійснюється перевірка об'єктів основних засобів, які передані (взяті) у оперативну (фінансову) оренду. У процесі внутрішнього аудиту перевіряється правильність оформлення договорів та інвентарних карток на наявність у них усіх підписів та заповнених реквізитів;

— восьмий етап спрямовано на проведення аналізу ефективності використання основних засобів в АТ.

На даному етапі на підставі первинних документів та аудиторських процедур внутрішній аудитор повинен дати оцінку:

— загальному рівню забезпеченості АТ основними засобами;

— технічному стану основних засобів;

— фонду його робочого часу, аналізу використання потужності підприємства;

— належної комплектності наявного парку основних засобів;

— раціональності структури основних засобів з урахуванням особливостей технологічних процесів на підприємстві;

— впливу використання машинного часу на обсяг випуску продукції та ін.

У ході проведення внутрішнього аудиту основних засобів здійснюється аналіз за наступними напрямками:

— аналіз складу, структури і динаміки основних засобів;

— аналіз стану та руху основних засобів;

— аналіз забезпеченості підприємства основними засобами;

— аналіз ефективності використання основних засобів;

— аналіз використання машинного часу та обладнання;

— дев'ятий етап аудиту основних засобів є заключним та спрямований на складання і подання аудитором аудиторського висновку. У висновку розкриваються результати перевірки та в разі виявлення порушень чи недоліків, аудитор визначає заходи щодо вирішення та поліпшення проблемних питань.

На даному етапі аудитор визначає основні напрями щодо підвищення ефективності використання основних засобів:

— вибір оптимальної амортизаційної політики. На даному етапі внутрішній аудитор у процесі вибору оптимального методу нарахування амортизації згідно зі специфікою підприємства необхідно оцінити ефективність існуючої амортизаційної політики та розглянути використання визначених в обліковій політиці методів амортизації з наступним порівнянням їх з іншими можливими методами, визначеними в П(С)БО 7 «Основні засоби» та Податковому Кодексі України;

— оцінка проектів інвестування в основні засоби. На даному етапі внутрішній аудитор повинен розглянути та виділити найбільш ефективні проекти інвестування в основні засоби за допомогою існуючих методів оцінки: статистичний метод оцінки ефективності проектів реального інвестування; динамічний метод оцінки ефективності проектів реального інвестування.

Таким чином, в статті розглянута методика проведення внутрішнього аудиту основних засобів дозволить за рахунок виділених напрямів проведення аудиту своєчасно виявити та попередити порушення, а також внести необхідні зміни в облікову політику акціонерного товариства. Виділені етапи проведення внутрішнього аудиту основних засобів, а також аудиторські процедури, які будуть застосовуватися у ході перевірки, повинні затверджуватися на стадії планування та регламентуватися внутрішніми стандартами (положеннями) аудиту в АТ.

Внутрішній аудит основних засобів повинен бути спрямований на збір аудиторських доказів, проведення аналізу, застосування моделей і методів з метою розробки рекомендацій щодо оптимізації роботи облікового апарату, а також напрямів підвищення ефективності управління основними засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бычкова С.М. Практический аудит / С.М. Бычкова, Т.Ю. Фомина; под. ред. С.М. Бычковой – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2009. – 176 с
2. Волкова А.А. Внутренние стандарты аудита – особенности разработки и преимущества применения (на примере основных средств) / А.А. Волкова, А.Р. Идрисова,

Р.К. Шайдуллово // Вісник хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т. 2. – С. 95-98

3. Гордієнко Н.І. Аудит, методика і організація: навчальний посібник / Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Карпенко М.Ю. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 293 с. (452 с.) Укр.мова. – ((для студентів економічних спеціальностей). У 2 частинах. Частина 2.).

4. Ивашкевич В.Б. Практический аудит: учеб. пособие /В.Б. Ивашкевич – М.: Магистр, 2010. – 286

5. Пугачёв В.В. Внутренний аудит и контроль. Организация внутреннего аудита в условиях экономического кризиса:учебник / В.В. Пугачёв – М.: Дело и Сервис, 2010. – 224 с.

6. Податковий кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

7. Цебен Р. Л. Особливості внутрішнього аудиту основних засобів енергопостачальних компаній України в умовах застосування інформаційних технологій / Р.Л. Цебен// Вісник хмельницького національного університету. – 2009. № 6, Т. 2. – С. 110-115.

8. Щербина А. В. Проблемні питання обліку основних засобів / А. В. Щербина // Фінанси, облік і аудит : збірник наукових праць. – URL : [www.nbu.gov.ua / portal / Soc_Gum / Foa / 2009_13 / index. html](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Foa/2009_13/index.html).

References

1.Bychkova S.M., Fomyra T. Yu.(2009). Praktycheskyi audyt [Practical audit] Moskva: p. 176 (in Russia)

2. Volkova A.A., Idrisova A.R., Shaydullov R.K. (2009). Vnutrennie standartyi audita – osobennosti razrabotki i preimuschestva primeneniya (na primere osnovnykh sredstv) [Internal audit standards - design features and benefits of application (for example, fixed assets)]. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho universytetu- Bulletin of Khmelnytsky National University 2, . 95-98 (in Ukrainian)

3. Hordiienko N.I., Kharlamova O.V., Karpenko M.Iu (2007). Audyt, metodyka i orhanizatsiia [Audit, methodology and organization]. Xarkiv: KhNAMH (in Ukrainian)

4.Ivashkevich V.B (2010). Prakticheskiy audit [Practical audit]. Moskva: Magistr (in Russia)

5. PugachYov V.V.(2010). Vnutrenniy audit i kontrol. Organizatsiya vnutrennego audita v usloviyah ekonomicheskogo krizisa [Internal audit and control. Organization of internal audit in the context of the economic crisis]. Moskva: Delo i Servis (in Russia)

6.Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

7. Tseben R. L.(2009). Osoblyvosti vnutrishnoho audytu osnovnykh zasobiv enerhopostachalnykh kompanii Ukrainy v umovakh zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii [Features of internal audit of fixed assets of energy supply companies of Ukraine in terms of application of information technologies]. Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho universytetu - Bulletin of Khmelnytsky National University,2 ,110-115 (in Ukrainian)

8. Shcherbyna A. V.(2009). Problemni pytannia obliku osnovnykh zasobiv. Finasy, oblik i audyt : zbirnyk naukovykh prats [Problematic issues of accounting for fixed assets. Finance, accounting and auditing]. Available at: [www.nbu.gov.ua / portal / Soc_Gum / Foa / 2009_13 / index. html](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Foa/2009_13/index.html).

M.V. BOLDUEV
Doktor nauk o administracji publicznej, profesor
National Technical University "Dnieper Polytechnic"
O.V. BOLDUEVA
Doktor nauk ekonomicznych, profesor nadzwyczajny
Zaporoski Uniwersytet Narodowy

**MAKROEKONOMICZNE KOMPONENTY ELEKTRONICZNEGO
SYSTEMU ZARZĄDZANIA DOKUMENTAMI W KONTEKŚCIE
INSTYTUCJONALNEGO WSPARCIA AUTOMATYCZNEJ KSIĘGOWOŚCI
NA UKRAINIE.**

Księgowość jest nierozzerwalnie związana z papierkową robotą. Od pierwszej dekady XXI wieku obserwuje się trend w kierunku elektronicznego zarządzania dokumentami bez papieru, a także wykorzystywania technologii chmurowych do księgowości.

Obecnie elektroniczne zarządzanie dokumentami jest coraz częściej stosowane w różnych obszarach działalności: kompilacja dokumentów księgowych i sprawozdawczych; komunikacja elektroniczna pomiędzy jednostkami strukturalnymi oraz z zewnętrznymi wykonawcami, instytucjami; przekazywanie różnego rodzaju raportów przez Internet; udział w aukcjach elektronicznych itp.

Katalizatorem wprowadzenia elektronicznego zarządzania dokumentami były obiektywne przepisy rynkowe mające na celu zmniejszenie kosztów transakcji. Stopniowe przejście na elektroniczne zarządzanie dokumentami i raportowanie wynika ze znacznych kosztów pracy i czasu potrzebnego do wypełnienia wszystkich dokumentów w formie papierowej, składania podpisów i pieczęci oraz przedłożenia ich odpowiednim władzom.

W warunkach szerokiego stosowania nowoczesnych technologii informatycznych obieg dokumentów ulega modyfikacji i w porównaniu z tradycyjną papierkową pracą biurową nabiera szeregu nowych funkcji. Przede wszystkim należy wymienić: rozszerzenie zastosowania dokumentów elektronicznych; rozwój nowych form organizacyjnych i technologicznych obiegu dokumentów; potrzeba wyższego poziomu systematyczności w rozwiązywaniu problemów zarządzania dokumentami i

zarządzania dokumentami; rosnące wymagania w zakresie bezpieczeństwa i ochrony informacji; potrzeba uregulowań prawnych i regulacyjnych w zakresie nowych funkcji zarządzania dokumentami; zmiana roli usług zarządzania dokumentacją i wymagań kwalifikacyjnych dla specjalistów w tej dziedzinie [1, 7, 10].

Znaczenie badań naukowych w zakresie stosowania metody elektronicznego zarządzania dokumentami w działalności przedsiębiorstw jest określana przez potrzebę usystematyzowania odpowiedniego doświadczenia i określenia środków w celu poprawy jego skuteczności w bieżącym obszarze instytucjonalnym Ukrainy.

Aby zidentyfikować nowoczesne cechy elektronicznego zarządzania dokumentami, ważne jest uogólnienie doświadczenia w organizowaniu odpowiedniej pracy w przedsiębiorstwach Ukrainy. W tym numerze najnowsze wyniki prac naukowych opublikowali N. Vengeruk, I. Gorupa, N. Zakharchenko, O. Isaykina, K. Korniyuchuk, O. Kravchenko, M. Kulinich, K. Lets, A. Pashnina, Y. Sydorets, O. Fedoruk, O. Khyzhnyak i inni.

Termin „zarządzanie dokumentami” można interpretować jako odzwierciedlenie terminu „praca biurowa” (który jest dość dobrze sformalizowany w tradycyjnym zarządzaniu), gdy jest używany w branży komputerowej. W tym przypadku środki automatyzacji dokumentów sprowadzałyby się do komputeryzacji tradycyjnych zadań pracy biurowej - tworzenia spraw i rozliczania zawartych w nich dokumentów, monitorowania realizacji i tworzenia odpowiedniego raportowania. W zachodnim słowniku komputerowym nie ma bezpośredniego terminu, który jednoznacznie odpowiadałby terminowi krajowemu „przepływ dokumentów”. W zależności od pasji i specyfiki opisywanego oprogramowania w prasie można znaleźć następujące podobieństwa między terminem „zarządzanie dokumentami” a terminami zachodnimi: DMS (Document Management Systems) - w literaturze ukraińskiej używa się tego terminu tłumaczenie - „archiwa dokumentów”; DocFlow-systems - systemy routingu dokumentów; Systemy WorkFlow - dokładniej termin ten tłumaczy się jako „systemy automatyzacji procesów biznesowych”. Istnieje inne tłumaczenie tego terminu - „systemy wspomagające zarządzanie” [8].

Specjaliści z zakresu automatyzacji księgowości, finansów i magazynowania mają tradycję używania terminu „obieg dokumentów” w innym aspekcie: zarządzanie dokumentami to podsystem programu, który zapewnia tworzenie i przekazywanie raportów (podsumowania, faktury, certyfikaty itp.) Na podstawie danych są generowane w systemie [12].

W ostatnim czasie pojawiły się nowe terminy, które są bliskie tematowi automatyzacji dokumentów - Magazynowanie dokumentów („repozytoria dokumentów”) i Zarządzanie wiedzą („zarządzanie wiedzą”). Problemy kryjące się za tymi terminami są takie same, jeśli chodzi o zadania automatyzacji dokumentów, w których zadania organizacji hurtowni danych (Hurtownia danych) i analizy danych operacyjnych (OLAP) dotyczą systemów operacyjnego przetwarzania transakcji (OLTP). Tym samym systemy tej klasy stanowią dalszy rozwój systemów zarządzania dokumentami i są niezbędne do ustrukturyzowania i długoterminowego przechowywania dużych zbiorów dokumentów zgromadzonych w organizacji, a także do optymalnego wyszukiwania potrzebnych informacji w szeregu niejednorodnych zgromadzonych dokumentów [5].

Zadanie automatyzacji dokumentów leży na styku tradycyjnych technologii dokumentów „papierowych” i nowych technologii komputerowych. Dodatkowe trudności wynikają z faktu, że status dokumentu elektronicznego nadal nie jest jasno określony w prawie. Istnieją pewne trudności z certyfikacją systemów podpisu elektronicznego i systemów zapewniających poufność dostępu do dokumentów [15].

Zadaniem zarządzania dokumentami nie jest wyizolowany łańcuch technologiczny w procesie biznesowym organizacji. Przepływ dokumentów jest ściśle zintegrowany z innymi zadaniami rozwiązanymi przez system informacyjny organizacji. Dlatego system automatyzacji dokumentów powinien zapewniać interfejsy aplikacyjne, które pozwolą na osadzenie funkcji przesyłania i przechowywania dokumentów w systemach aplikacyjnych funkcjonujących w organizacjach, w których jest wdrażany [12].

Oprócz powyższych funkcji w systemie automatyzacji dokumentów, konieczne jest rozważenie kilku aspektów użycia terminu „dokument” [1]. Dokument

papierowy to obiekt, który nie jest ładowany bezpośrednio do systemu informacyjnego, ale o którym informacje znajdują się w systemie informacyjnym. Różnorodnymi dokumentami tego typu mogą być kserokopie dokumentu, zdjęcia, nagrania wideo i tak dalej. Elektroniczny obraz dokumentu - kopia dokumentu (wynik skanowania) przechowywana w systemie informatycznym. Obraz dokumentu, oprócz faktycznego obrazu dokumentu, który jest plikiem w formacie, może zawierać zestaw właściwości, które go identyfikują (nazwa, kategoria, data utworzenia itp.). W takim przypadku informacje te są przechowywane nie bezpośrednio w pliku obrazu dokumentu, ale w niektórych poza nim w stosunku do bazy danych. Dokument elektroniczny - w przeciwieństwie do obrazu dokumentu dokument elektroniczny, który jest jednocześnie plikiem, zawiera znaczące informacje, które można wykorzystać np. Do wyszukania dokumentu lub przypisania go do określonej grupy.

Możesz zidentyfikować trzy najbardziej efektywne zastosowania technologii elektronicznej w tradycyjnej pracy biurowej:

1. Przygotowanie dokumentów z wykorzystaniem technologii elektronicznych - odbywa się zgodnie z regulaminem oraz z wykorzystaniem formularzy i form dokumentów ujednoczonych. Na wyjściu tekst drukowany jest na papierze i pozyskiwany zgodnie z obowiązującymi zasadami formy dokumentów.

2. Elektroniczna transmisja informacji - służy do przyspieszenia ich dostarczania konsumentom z późniejszym wydrukowaniem dokumentów na papierze. Pilnym zadaniem jest ustalenie miejsca przesłania faksymilowego dokumentu w systemie tradycyjnej pracy biurowej.

3. Elektroniczna rejestracja dokumentów w systemie - polega na włączeniu do jednego systemu informatycznego wszystkich dokumentów, które powstają lub są przyjmowane w organizacji w dowolnej formie na podstawie jednolitych zasad rejestracji. Na tablicy rejestracyjnej tworzona jest księgowość, wyszukiwanie, kontrola wykonania dokumentów bez tworzenia innych formularzy rejestracyjnych.

Biorąc pod uwagę tradycyjne technologie przekazywania dokumentów w organizacji, do księgowania i kontroli można wykorzystać zduplikowane formularze

rejestracyjne na papierze. Włączenie dokumentu do akt rejestracyjnych potwierdza fakt jego istnienia i popełnienie czynności, którą rejestruje [6].

Jednocześnie porównując papierowe i elektroniczne metody dokumentacji, istnieje szereg cech zarządzania poprzez elektroniczne zarządzanie dokumentami:

- wymagania dotyczące dokumentów. Odnoszą się do dokumentów papierowych określonych normami i jednolitych formularzy. Problemy związane z nadaniem mocy prawnej dokumentom papierowym zostały już w większości rozwiązane. W odniesieniu do dokumentów elektronicznych wymagania dotyczące ich projektu są powiązane z elektronicznymi podpisami cyfrowymi, a zatem wymagania dotyczące ich szczegółów, składu i projektu powinny być surowsze niż papierowe [15];

- czas transportu dokumentów. Zgodnie z tym kryterium wygrywają oczywiście dokumenty elektroniczne, ponieważ czas ich przesłania ulega wielokrotnemu skróceniu. W przypadku dokumentów papierowych wszystko zależy od wyboru sposobu dostawy i odbioru;

- prace informacyjne i referencyjne. W przypadku dokumentów papierowych jest to bardziej złożone i czasochłonne, zwłaszcza jeśli nie ma systemu klasyfikacji dokumentów. Praca z dokumentami elektronicznymi jest znacznie łatwiejsza. Za pomocą linków można uzyskać nie tylko konkretny dokument, ale także te, które są z nim tematycznie lub formalnie powiązane. Nie ma potrzeby powielania informacji i istnieje możliwość zapoznania się z odpowiednimi informacjami przez urzędników w zależności od ich kompetencji [9];

- możliwość wybrania żadanego fragmentu podczas pracy z dokumentami. Ta funkcja jest obecna podczas pracy z dokumentami elektronicznymi i papierowymi. Na dokumentach papierowych często zachowuje się ślady pozostawione ołówkiem, długopisem, podczas pracy z dokumentami elektronicznymi fragmenty tekstu można w razie potrzeby zaznaczyć i usunąć, a w tym przypadku na dokumencie nie pozostają żadne ślady, jest to bardziej praktyczne, zwłaszcza podczas przygotowywania dokumentu;

- możliwość kopiowania dokumentu. Podczas wykonywania kopii dokumentu na papierze często stosuje się środki reprografii, fotografii, druku operacyjnego i mikrofilmowania. Metoda skanowania służy do wykonania elektronicznej kopii dokumentu. Tworzenie kopii elektronicznych skraca czas, a dane można umieszczać na portalach informacyjnych lub przekazywać zainteresowanym pracownikom pocztą elektroniczną, w takim przypadku gubi się konieczność tworzenia dużej liczby kopii dokumentów [9];

- obecność specjalnego wyposażenia stanowiska pracy do odbioru informacji. Do czytania papierowych dokumentów wymagane jest dobre oświetlenie. Dokumenty elektroniczne wymagają komputera i kanałów telekomunikacyjnych. Teraz dostępność osobistych laptopów i urządzeń mobilnych rozwiązuje część tego problemu;

- zachowanie informacji, ich dostępność do odbioru. Zachowanie dokumentów papierowych zależy od długiego okresu trwałości materiału, takiego jak papier. Ważnym kryterium jest jakość sposobu wykorzystania informacji na papierze. Do jego przekształcenia nie są potrzebne żadne specjalne narzędzia. Okres przechowywania nośników elektronicznych jest krótszy niż wymagany okres przechowywania dokumentów. Aby zapewnić fizyczne przechowywanie dokumentów papierowych w archiwach, może być funduszem użytkowania, a w celu zachowania baz danych można tworzyć kopie zapasowe;

- łatwość postrzegania informacji. Trzeba przyznać, że dokumenty papierowe są bardziej znane i łatwiejsze do zrozumienia. Niektóre dokumenty elektroniczne są bardzo trudne do zrozumienia. W rezultacie informacje z papieru są odbierane szybciej niż z monitora komputera. Jednak ten aspekt jest indywidualny dla każdego użytkownika;

- zmęczenie podczas pracy z dokumentami. Łatwiej jest pracować z dokumentami papierowymi z punktu widzenia norm sanitarnych. Pracując z papierowymi dokumentami można zmieniać pozę, angażować także zmysły: wzrok, dotyk i węch. Zmęczenie komputera jest znacznie większe. Cały ciężar spada na

wzrok i postawę. Dlatego konieczne jest zapewnienie optymalnego czasu pracy i przerw;

- możliwość pracy z wieloma dokumentami jednocześnie. Praca z dokumentami papierowymi jest wygodniejsza, ponieważ masz przed oczami kompletny dokument, dzięki czemu możesz zobaczyć wszystkie niuanse, które można przeoczyć podczas przeglądania tego samego dokumentu na przemian, ale w formie elektronicznej;

- zakres dokumentów. Dokumenty papierowe są używane prawie wszędzie, podczas gdy elektroniczne są używane w tych obszarach komunikacji, które są wyposażone w odpowiedni sprzęt;

- bezpieczeństwo informacji i ochrona informacji. W przypadku dokumentów papierowych to przede wszystkim ograniczenie dostępu lub fizyczna niedostępność dokumentu, ustalenie faktu przekazania dokumentu w formularzach księgowych. W przypadku dokumentów elektronicznych - regulacja dostępu do komputerów i baz danych, stosowanie narzędzi kryptograficznych i metod logowania. Konieczne jest również odpowiednie zabezpieczenie techniczne przed wirusami i atakami hakerów [9].

Wszystko to daje podstawy do wniosku, że system automatyzacji dokumentów jest dość złożonym mechanizmem. System zarządzania dokumentami przedsiębiorstwa obejmuje wiele podsystemów zbudowanych z oprogramowania, zwykle tworzonego przez różnych producentów. System automatyzacji dokumentów można interpretować różnie w zależności od wielkości organizacji i specyfiki jej działalności.

Ogólnie rzecz biorąc, możemy zidentyfikować następujące główne zalety elektronicznego zarządzania dokumentami w porównaniu do papieru (tabela 1).

Tym samym wprowadzenie elektronicznego zarządzania dokumentami niesie ze sobą określone korzyści ekonomiczne, gdyż taki system księgowości pomaga przyspieszyć rotację przepływów pieniężnych, a także pozwala zaoszczędzić znaczne środki. Automatyzacja dokumentów skraca czas przetwarzania, usprawnia wyszukiwanie danych, zapewnia kontrolę wydajności, dostarcza kompletnych

informacji analitycznych i zmniejsza prawdopodobieństwo błędów. Ponadto w wyniku stosowania takiego zarządzania dokumentami organizacje raportują automatycznie w formie dokumentu elektronicznego, co oznacza, że finalny produkt księgowości przechodzi na zupełnie nowy, wyższy poziom, co pozwala znacznie poszerzyć krąg ich „konsumentów” -użytkownicy zewnętrzni i wewnętrzni.

Tabela 1

Zalety elektronicznego zarządzania dokumentami w porównaniu z nośnikami papierowymi

Kryteria	Elektroniczne zarządzanie dokumentami	Zarządzanie dokumentami papierowymi
1 Szybkość dostarczenia dokumentów do użytkownika	Szybkie dostarczenie dokumentu do użytkownika pod warunkiem posiadania przez nadawcę i odbiorcę elektronicznego podpisu elektronicznego oraz kanałów telekomunikacyjnych do przesłania dokumentu	Powolne dostarczenie dokumentu ze względu na konieczność jego wydrukowania, podpisania i pieczętki, przesłanie oryginału do odbiorcy pocztą, kurierem lub osobiście
2 Rejestracja i przesyłanie dokumentów	Obejmuje tylko trzy główne etapy - stworzenie dokumentu, złożenie elektronicznego podpisu cyfrowego, wysłanie dokumentu do odbiorcy	Obejmuje długie etapy tworzenia i wysyłania - wydruk dokumentu, jego podpisanie, pakowanie, wysłanie, doręczenie, ręczne wprowadzenie informacji zawartych w dokumencie
3 Metody przechowywania i księgowania dokumentów	Dokumenty są przechowywane na nośnikach elektronicznych	Potrzebujesz specjalnego miejsca do przechowywania (szafki, sejfy), które zajmują dużo miejsca. Wyszukiwanie dokumentów jest również czasochłonnym procesem
4 Koszt zakupu niezbędnych artykułów piśmiennych	Oszczędzaj na papierze, wkładkach i nie tylko	Znaczne koszty
5 System bezpieczeństwa	Ulepszony system bezpieczeństwa, który obejmuje wykorzystanie osobistego podpisu elektronicznego i eliminuje nieautoryzowany dostęp	Prawdopodobieństwo utraty i zniekształcenia informacji. Średnie bezpieczeństwo

Źródło: opracowane przez autora na podstawie uogólnienia 9, 8, 10, 4, 1

Jednak wraz z raportowaniem elektronicznym ma swoje wady:

- wysokie koszty finansowe podłączenia do systemów operatorów kanałów telekomunikacyjnych. Elektroniczne zarządzanie dokumentami jest o rząd wielkości

wyższe niż zwykle, ponieważ trudniej jest zabezpieczyć się przed nieuprawnionym dostępem [13];

- jeśli konieczne jest złożenie raportu w formie papierowej bezpośrednio do organu nadzorczego, np. do funduszu emerytalnego, może to nie zostać przyjęte, powołując się na fakt, że fundusz emerytalny zawarł z firmą umowę o elektronicznej wymianie dokumentów, a zatem pracownicy w tle nie może przyjąć taki raport, z wyjątkiem internetu [4];

- zależność od dostaw energii elektrycznej i stabilnego ruchu internetowego;

- wysokie ryzyko możliwego nieuprawnionego dostępu i naruszenia poufności informacji, a także złośliwych zmian w treści lub zniszczenia dokumentów. Dlatego konieczne jest stosowanie szyfrowania danych, które zapobiegałoby wyciekowi informacji. Długoterminowa strategia ochrony powinna zapewnić mechanizmy ograniczające dostęp do dokumentów elektronicznych i chroniące je przed przypadkowym lub celowym zniekształceniem i uszkodzeniem [13]. Poufność jest możliwa tylko przy zachowaniu zbioru przepisów prawnych, organizacyjnych, personalnych, informacyjno-technicznych i innych, mających na celu neutralizację kanałów wycieku poufnych informacji i dokumentów;

- szybkie starzenie się platform technologicznych do elektronicznego zarządzania dokumentami. Przy dostępności odpowiednich zautomatyzowanych narzędzi migracja dokumentów poprzez przenoszenie ich z jednej platformy technologicznej na drugą jest sposobem na rozwiązanie problemu technologicznego starzenia się;

- ograniczona żywotność nośników, przechowywanie informacji, w związku z którymi istnieje potrzeba ich terminowej aktualizacji;

- trudność w zapewnieniu mocy prawnej dokumentów elektronicznych (zwłaszcza wymagających wielokrotnego podpisu) ze względu na konieczność składania podpisów elektronicznych przez pracowników i przedstawicieli kontrahentów lub inne osoby dokumentujące transakcje gospodarcze [4]. Wiele firm i organizacji nie stosuje elektronicznych podpisów cyfrowych ze względu na ich wysoki koszt, ponieważ konieczne jest zakupienie szeregu oprogramowania i sprzętu:

oprogramowania, elektronicznego podpisu cyfrowego (do instalacji w miejscu pracy), środka ochrony przed niepowołanym dostępem - zamka elektronicznego.

Ponadto wraz z wprowadzeniem elektronicznego zarządzania dokumentami pracownicy muszą mieć:

- środki komunikacji między wszystkimi miejscami pracy;
- usługi i możliwości techniczne tłumaczenia przychodzących dokumentów papierowych na formę elektroniczną;

- zaplecze komputerowe adekwatne wydajnością do wdrożonego oprogramowania do zarządzania dokumentami;

- Obowiązkowe pełne komputery osobiste wszystkich pracowników, którzy pracują z dokumentami. Wdrażając elektroniczne zarządzanie dokumentami, należy pamiętać, że pracownicy, którzy nie mają dostępu do dokumentów elektronicznych, praktycznie przestają uczestniczyć w jakiegokolwiek pracy. Ci, do których dokument dotrze w formie nieelektronicznej, będą mogli go tylko przeczytać. Aby uczestniczyć w pracach nad dokumentem, nawet prosty przegląd lub konserwacja, wymaga obecności komputera osobistego, który ma dostęp do elektronicznego systemu zarządzania dokumentami. Korzystając z takiego systemu, wszystkie działy i struktury organizacji pracują w jednej przestrzeni informacyjnej;

- nieprzygotowanie psychiczne kierowników i pracowników przedsiębiorstw do pracy w systemie elektronicznego zarządzania dokumentami. Specjaliści przedsiębiorstw często nie posiadają niezbędnych umiejętności w tej dziedzinie pracy i brakuje dostrzeżenia potrzeby uczenia się czegoś nowego [9];

- potrzeba specjalnych bezpiecznych kanałów komunikacji;
- dostępność wysoko wykwalifikowanych pracowników w zakresie tworzenia i utrzymania elektronicznego systemu zarządzania dokumentami [14]. W zależności od kwalifikacji pracownika wzrasta produktywność, a maleje prawdopodobieństwo popełnienia błędów w przetwarzaniu dokumentów.

Występowanie tych problemów i trudności we wdrożeniu kompleksowego systemu elektronicznego zarządzania dokumentami, a także brak systematycznych ram prawnych uwzględniających wszystkie niuanse prawne, znacznie ogranicza

możliwości i efektywność elektronicznego zarządzania dokumentami. W takich warunkach prawie niemożliwe jest całkowite porzucenie papierkowej roboty. Jak pokazuje praktyka, elektroniczne zarządzanie dokumentami praktycznie nie jest wykorzystywane w organizacjach w prowadzeniu głównej działalności. Ponadto, zgodnie z Ustawą Ukrainy „O rachunkowości i sprawozdawczości finansowej na Ukrainie” w przypadku sporządzania i przechowywania podstawowych dokumentów księgowych i rejestrów w celu korzystania z elektronicznych środków przetwarzania informacji, spółka jest zobowiązana do sporządzenia ich kopii papierowych na żądanie innych uczestników działalności gospodarcza, a także organy ścigania i odpowiednie organy w ramach ich uprawnień przewidzianych prawem [11]. Wymóg ten niweluje oszczędności firmy w wykorzystaniu czasu i materiałów biurowych.

Jednak obecnie procesy zarządzania dokumentami wykraczają poza zalety pojedynczego przedsiębiorstwa. Dlatego w zależności od metod regulacji i stosowanych technologii ważne jest rozróżnienie pomiędzy wewnętrznym i zewnętrznym elektronicznym zarządzaniem dokumentami [5]. Wprowadzie niektóre kwestie związane z zarządzaniem dokumentami elektronicznymi zewnętrznymi i wewnętrznymi są ze sobą powiązane i współzależne, ale kwestie wewnętrznego zarządzania dokumentami elektronicznymi dotyczą głównie sfery regulacji korporacyjnych, resortowych oraz zagadnień zarządzania dokumentami zewnętrznymi - wykraczają poza te granice i powinny być regulowane ustawami państwowymi i międzyagencyjnymi umowy stron uczestniczących w wymianie dokumentów w formie elektronicznej. Obecnie szczególnie istotne stają się zagadnienia zarządzania dokumentami zewnętrznymi z wykorzystaniem bardziej rozbudowanych form interakcji, które obejmują nie tylko wymianę dokumentów, ale także metadane z informacją o postępie ich rozpatrywania i wdrażania. Dlatego praktyka funkcjonowania podmiotów gospodarczych opiera się na idei mieszanego obiegu dokumentów elektronicznych i papierowych jako obiektywnej konieczności stopniowego rozszerzania zakresu dokumentów elektronicznych na Ukrainie.

Kwestia zarządzania dokumentami wewnętrznymi i zewnętrznymi jest nie tylko i nie tyle terminologiczna. Jest to bezpośrednio związane z rozwojem usług dokumentacji zarządczej. O ile wcześniej służby kancelaryjne odpowiadały za organizację obiegu dokumentów tylko wewnątrz organizacji, to w nowoczesnych warunkach służby wsparcia dokumentacyjnego otrzymują narzędzia i możliwości zarządzania obiegiem dokumentów i kontroli przepływu dokumentów nie tylko w ramach swojej organizacji, ale także w zewnętrznym obiegu elektronicznym.

Na podstawie analizy istniejących zalet wprowadzenia elektronicznego zarządzania dokumentami w praktyce przedsiębiorstw rozważamy autorską wizję optymalnego modelu systemu automatyzacji zarządzania dokumentami, obejmującego maksymalną liczbę funkcji. Typowe podsystemy takiego systemu automatyzacji dokumentów, które formalizują swoje funkcje, biorąc pod uwagę różne typy dokumentów, powinny wyglądać następująco:

- systemy automatyki biurowej. Funkcje automatyzacji biura obejmują utrwalanie dokumentów w specjalnej bazie danych, co jest realizowane poprzez wypełnienie specjalnej karty dokumentu. Struktura dokumentów ewidencjonowanych w bazie oparta jest na tzw. Nomenklaturze spraw, dostępnej z reguły w każdej organizacji, a technologia prowadzenia księgowości i obsługi dokumentów oparta jest na sformułowanych w tej organizacji przepisach o ewidencji;

- archiwa dokumentów. Archiwum dokumentów może przechowywać obraz dokumentu, jego zawartość lub jedno i drugie. Oprócz przechowywania dokumentów archiwum musi zapewniać nawigację po hierarchii dokumentów i ich przeszukiwanie. System musi zapewniać rozgraniczenie praw dostępu do dokumentów. Użytkownika można zidentyfikować za pomocą nazwy sieciowej lub specjalnej nazwy i hasła zdefiniowanego w systemie zarządzania archiwum. Oprócz podziału praw dostępu na poziomie użytkownika, system musi zapewniać przydział grup lub ról użytkowników;

- systemy wprowadzania dokumentów i systemy elektronicznego przetwarzania dokumentów. Jedną z niezależnych funkcji systemów zarządzania dokumentami jest wprowadzanie dokumentów do archiwum, czyli przenoszenie

dokumentów z formy papierowej do elektronicznej. W najprostszym przypadku ta procedura sprowadza się do skanowania. Jednak z reguły samo zapisanie obrazu dokumentu nie wystarczy. Obraz dokumentu może wymagać tzw. Adnotacji, nałożenia na obraz dokumentu różnych dodatkowych obrazów, znaków tekstowych i tak dalej. Dodatkowo do obrazu dokumentu należy dołączyć zestaw atrybutów, które pozwolą na jego identyfikację w systemie kancelaryjnym oraz w archiwum dokumentów;

- systemy zarządzania kosztami przechowywania dokumentów. Systemy te zapewniają możliwość współpracy z różnymi urządzeniami peryferyjnymi-dyskami twardymi, taśmami magnetycznymi, urządzeniami CD-ROM. System zapewnia automatyczny transfer danych do tańszych urządzeń, jeśli nie są one używane zbyt często;

- system rozsyłania dokumentów zapewnia bezpośrednie przekazywanie dokumentów do miejsc pracy wykonawców, zbieranie informacji o aktualnym stanie dokumentów, grupowanie dokumentów po zakończeniu pracy z nimi na poszczególnych etapach, a także zapewnia dostęp do informacji o aktualnym stanie pracy z dokumentami;

- systemy złożonej automatyzacji procesów biznesowych. Rozwój systemów routingu dokumentów to systemy WorkFlow, czyli systemy złożonej automatyzacji procesów zarządzania lub procesów biznesowych. W odróżnieniu od systemów rozsyłania dokumentów, przedmiotem routingu w środku takiego systemu jest zbiór danych wykorzystywanych w procesie biznesowym. Paradygmat systemu WorkFlow zakłada, że użytkownik musi wykonywać tylko niezbędne funkcje, wszystkie rutynowe prace (ustalanie kolejności działań, dostarczanie niezbędnych informacji, monitorowanie terminowości prac itp.) Są wykonywane przez system WorkFlow [12]. Funkcje aplikacji WorkFlow wykraczają poza funkcje systemów zarządzania dokumentami, ale technologie wykorzystywane w tych aplikacjach są bardzo zbliżone do tych stosowanych w systemach routingu dokumentów. Ten ostatni może być traktowany jako oddzielny element budowania systemów WorkFlow.

Organizacja może korzystać z kilku kanałów transmisji dokumentów w formie elektronicznej podczas interakcji ze środowiskiem zewnętrznym. Zwiększa to znaczenie „od końca do końca” procesów pracy z dokumentami, możliwość automatyzacji dystrybucji dokumentów napływających do strumieni w celu dalszego kierowania określonych kategorii dokumentów standardowymi trasami. Dlatego między korporacyjnym systemem zarządzania dokumentami elektronicznymi a powiązаныmi systemami informatycznymi, zwłaszcza transportowymi, wymagana jest pewna „strefa buforowa”. W tym zakresie technologia interakcji powinna obejmować szereg procedur: odbiór dokumentów w formie elektronicznej wraz z towarzyszącymi metadanymi, weryfikacja podpisu elektronicznego, przesyłanie powiadomień o dokumentach, sortowanie dokumentów według określonych parametrów, oficjalna rejestracja w elektronicznym systemie zarządzania dokumentami odbiorcy w szczególności grupa dokumentów zgodnie z klasyfikacją przyjętą w organizacji lub wysłanie zawiadomienia o odmowie rejestracji zgodnie z regulowanymi podstawami. Po zarejestrowaniu dokument jest przesyłany do rozpatrzenia w ramach elektronicznego systemu zarządzania dokumentami. Jak widzimy algorytm procedur w porównaniu z tradycyjnym przetwarzaniem dokumentów papierowych radykalnie zmienia charakter pracy, rutynowe i pracochłonne procesy są zautomatyzowane, stosowane są specjalne technologie, które pozwalają zapewnić nieprzerwany obieg dokumentów. Nie mniej skomplikowane są procedury elektronicznego zarządzania dokumentami przez organizację wysyłającą. W takich warunkach ważne jest, aby usługi dokumentacji zarządczej stały się centrami kompetencji w pracy nie tylko z dokumentami papierowymi, ale także elektronicznymi.

Wraz z rozwojem technologii elektronicznego zarządzania dokumentami możliwe stało się uporządkowanie i sformalizowanie przepływu dokumentów [12]. Na tej podstawie można ujednoczyć i uregulować procedury pracy, które mogą być ustalone przez przepisy administracyjne, mapy technologiczne lub innego rodzaju dokumenty, a także zaimplementowane w ustawieniach technologicznych

elektronicznego systemu zarządzania dokumentami, automatyzując określone procesy biznesowe.

Jednak opierając się na analizie praktyki elektronicznego zarządzania dokumentami ukraińskich przedsiębiorstw, należy zauważyć, że wdrożenie powyższego modelu jest możliwe tylko wtedy, gdy będzie on kompleksowo wdrażany przez wszystkie przedsiębiorstwa. Warunkiem tego może być jedynie utworzenie przez państwo niezbędnych instytucji. Między innymi na poziomie państwowym konieczne jest stworzenie „sieci rozliczeniowej” o wysokim poziomie ochrony przepływów informacji. Ponadto rejestracja podmiotów gospodarczych w tej sieci powinna odbywać się wyłącznie za pośrednictwem odpowiedniej służby cywilnej. Uważamy, że tylko kierownictwo organizacji - dyrekcja, główny księgowy itp. Powinno podlegać rejestracji, a już teraz może dodać do konta firmy wszystkich pracowników, którzy są zaangażowani w przygotowanie jakichkolwiek dokumentów.

Funkcjonalne cechy konta firmy są następujące: na przykład indywidualny pracownik sporządził dokument, który należy przekazać innej organizacji podczas transakcji biznesowej. Dokument ten nie może być wysłany za pośrednictwem określonej sieci natychmiast po sporządzeniu, z wyjątkiem osób, które muszą go podpisać. W takim przypadku wskazane jest włączenie do programu funkcji, która określi odbiorcę dokumentu na podstawie danych wymagających podpisu urzędnika. Gdy funkcja „wyslij” jest aktywna, dokument jest automatycznie przekazywany do ustalonych urzędników. Podczas przeglądania wiadomości dyrektor i główny księgowy, w ramach umowy, składają podpis elektroniczny, który automatycznie usuwa z tej wiadomości ograniczenia dotyczące mailingu - czyli teraz dokument zawarty w wiadomości może zostać wysłany przez zwykłego pracownika do dowolnego kontrahenta. Po otrzymaniu dokumentu przez kontrahenta będzie miał pewność, że wiadomość mogła zostać odebrana tylko oficjalnie za wiedzą kierownictwa danej firmy, ponieważ jej rachunek jest kontrolowany przez służbę państwową, która go zarejestrowała, oraz mieć pewność co do podpisów elektronicznych zawartych w dokumencie.

Można zatem stwierdzić, że na obecnym etapie rozwoju społeczeństwa, w celu obniżenia kosztów transakcyjnych, stosowanie elektronicznego zarządzania dokumentami jest ważnym elementem reformy rachunkowości. Ale jednocześnie takie przejście nie może nastąpić od razu, jest to proces stopniowy, więc wraz z elektroniczną formą dokumentów będzie używany papier, co jest nadal nieuniknione. W takich warunkach cechy nowoczesnego zarządzania dokumentami wiążą się ze zmianą roli i funkcji usług dokumentacyjnych. Na pierwszy plan wysuwają się funkcje organizacyjne, kontrolne i metodologiczne, a nie tylko ewidencja dokumentów i wykonywanie innych funkcji tradycyjnego ewidencjonowania. Praca nad organizacją obiegu dokumentów jest wypełniona nową treścią - wymaga nie tylko formalnej kontroli nad przepływem dokumentów, ale także zarządzania obiegiem dokumentów, obiegiem dokumentów, dostępem do dokumentów elektronicznych.

LITERATURA

1. Венгерук Н. П. Нормативне забезпечення електронного документообігу / Н. П. Венгерук, В. О. Чубай // Агросвіт. – 2016. – № 23. – С. 61-64.
2. Горупа І. В. Особливості впровадження електронного документообігу підприємства. Огляд / І. В. Горупа // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2018. – № 7(2). – С. 17-20.
3. Захарченко Н. В. Вплив електронного документообігу на ефективність діяльності підприємства / Н. В. Захарченко, Н. Д. Маслій, М. С. Мамуненко // Молодий вчений. – 2017. – № 5. – С. 582-587.
4. Ісайкіна О. Д. Особливості правового забезпечення та практичного втілення електронного документообігу в Україні / О. Д. Ісайкіна // Соціум. Документ. Комунікація. – 2016. – Вип. 1. – С. 235-246.
5. Корнійчук К. С. Електронний документообіг в інфраструктурі управління промисловим підприємством / К. С. Корнійчук // Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. – 2017. – Вип. 50. – С. 188-197.
6. Кравченко О. В. Електронний документообіг в системі управління підприємством / О. В. Кравченко, А. А. Ткаченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2018. – Вип. 31. – С. 116-119.
7. Кулинич М. Документування як методичний інструментарій у бухгалтерському обліку: перспективи впровадження електронного документообігу / М. Кулинич // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2018. – № 4. – С. 148-154.
8. Лец К. В. Система електронного документообігу: проблеми визначення поняття та класифікації / К. В. Лец // Гуманітарний часопис. – 2017. – № 1. – С. 111-117.
9. Муравський В. Місце та роль облікових фахівців у структурі автоматизованої бухгалтерії / В. Муравський // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2018. – Вип. 3. – С. 105-116.

10. Пашніна А. О. Організаційні засади електронного документообігу підприємства / А. О. Пашніна // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. – 2019. – № 13. – С. 82-86.
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – ст.365
12. Сидорець Ю. М. Система електронного документообігу на основі технології блокчейн / Ю. М. Сидорець, О. А. Чемерис // Моделювання та інформаційні технології. – 2019. – Вип. 86. – С. 77-85.
13. Скуртол С. Д. Ризики автоматизації обліку / С. Д. Скуртол // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2018. – № 2. – С. 106-107.
14. Федорук О. М. Формування професійної компетентності документознавця з використання систем електронного документообігу: аналіз головних проблем / О. М. Федорук // Молодий вчений. – 2018. – № 1(1). – С. 391-394.
15. Хижняк О. С. Використання електронного документообігу і електронного цифрового підпису промисловими підприємствами у збутовій і закупівельній діяльності: переваги і недоліки / О. С. Хижняк // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 10. – С. 154-157.

REFERENCES

1. Venheruk, N. P. and Chubaj, V. O. (2016), "Normatyvne zabezpechennia elektronnoho dokumentoobihu", *Ahrosvit*, vol. 23, pp. 61–64.
2. Horupa, I. V. (2018), "Osoblyvosti vprovadzhennia elektronnoho dokumentoobihu pidpryemstva. Ohliad *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka"*", vol. 7(2), pp. 17–20.
3. Zakharchenko, N. V. and Maslij, N. D. and Mamunenکو M. S. (2017), "Vplyv elektronnoho dokumentoobihu na efektyvnist' diial'nosti pidpryemstva", *Molodyj vchenyj*, vol. 5, pp. 582–587.
4. Isajkina, O. D. (2016), "Osoblyvosti pravovoho zabezpechennia ta praktychnoho vtilennia elektronnoho dokumentoobihu v Ukraini", *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, vol. 1, pp. 235–246.
5. Kornijchuk, K. S. (2017), "Elektronnyj dokumentoobih v infrastrukturi upravlinnia promyslovym pidpryemstvom", *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kul'tury. Seriia : Sotsial'ni komunikatsii*, vol. 50, pp. 188–197.
6. Kravchenko, O. V. and Tkachenko, A. A. (2018), "Elektronnyj dokumentoobih v systemi upravlinnia pidpryemstvom", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Ekonomika i menedzhment*, vol. 31, pp. 116–119.
7. Kulynych, M. (2018), "Dokumentuvannia iak metodychnyj instrumentarij u bukhhalters'komu obliku: perspektyvy vprovadzhennia elektronnoho dokumentoobihu", *Ekonomichnyj chasopys Skhidnoievropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 4, pp. 148–154.
8. Lets, K. V. (2017), "Systema elektronnoho dokumentoobihu: problemy vyznachennia poniattia ta klasyfikatsii", *Humanitarnyj chasopys*, vol. 1, pp. 111–117.
9. Muravs'kyj, V. (2018), "Mistse ta rol' oblikovykh fakhivtsiv u strukturi avtomatyzovanoi bukhhalterii", *Visnyk Ternopil'skoho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 3, pp. 105–116.
10. Pashnina, A. O. (2019), "Orhanizatsijni zasady elektronnoho dokumentoobihu pidpryemstva", *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Seriia : Ekonomika*, vol. 13, pp. 82–86.
11. "Pro bukhhalters'kyj oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini": Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996-XIV, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 40, st.365
12. Sydorets', Yu. M. and Chemerys O. A. (2019), "Systema elektronnoho dokumentoobihu na osnovi tekhnolohii blokchejn", *Modeliuvannia ta informatsijni tekhnolohii*, vol. 86, pp. 77–85.

13. Skurtol, S. D. (2018), "Ryzyky avtomatyzatsii obliku", *Visnyk Kyivs'koho instytutu biznesu ta tekhnolohij*, vol. 2, pp. 106–107.
14. Fedoruk, O. M. (2018), "Formuvannia profesijnoi kompetentnosti dokumentoznavtsia z vykorystannia system elektronnoho dokumentoobihu: analiz holovnykh problem", *Molodyj vchenyj*, vol. 1(1), pp. 391–394.
15. Khyzhniak, O. S. (2016), "Vykorystannia elektronnoho dokumentoobihu i elektronnoho tsyfrovoho pidpysu promyslovymy pidpriemstvamy u zbutovij i zakupivel'nij diial'nosti: perevahy i nedoliky", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 10, pp. 154–157.

M. GUDZ,
Doctor Phd, profesor,
Politechnika Zaporoska
W.KSOBIECH,
magisterka,
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa,

NATURA, POJAWIENIE SIĘ I ROZWÓJ ELEKTRONICZNEGO PIENIĄDZA

Celem tego artykułu jest ukazanie drogi zmiany pieniądza od czasów starożytnych do dnia dzisiejszego. Pokazanie czym jest pieniądz i ile jest wart. Celem jest zestawienie form pieniądza, jakie występowały na przestrzeni lat, poprzez wskazanie ich zalet oraz wad, na skutek czego doprowadziły do powstania nowych, doskonalszych form pieniądza. Następnym celem jest przedstawienie cyklu procesu dematerializacji pieniądza. Ustalenie od jak dawna pieniądz towarzyszy człowiekowi w jego relacjach społeczno-ekonomicznych jest niemożliwe, można natomiast doszukać się jakiejś prawidłowości towarzyszącym temu zjawisku.

Rozważania nad przyczynami powstania pieniądza prowadziło wielu naukowców, a jedną z pierwszych i najpopularniejszych koncepcji zaproponował Carl Menger. Opiera się ona na logice „z chaosu ład” [1, s.34]. W myśl tej koncepcji istnieje pewna grupa dóbr, które można stosunkowo łatwo sprzedać na rynku; w przypadku innych dóbr ich szybka sprzedaż jest niemożliwa lub konieczne jest znaczne zniżenie ceny. Wynika to z faktu, że pewne dobra są bardziej pożądane przez daną społeczność, a więc cechują się większą płynnością – zdolnością do zamiany na inne dobra. Takie dobra stawały się powoli powszechnie akceptowanymi środkami płatniczymi. Pieniądz powstał więc ze względu na potrzeby wymiany

rynkowej, choć C. Menger nie wykluczał ingerencji państwa w ten proces; ingerencja ta ma jednak charakter wtórny [2, s.239-255].

Początkowe formy pieniądza. Pierwszym typem gospodarki, jaką stworzył człowiek, była gospodarka naturalna. Był to typ gospodarki, w której wszystkie potrzebne dobra produkowano na własny konsumpcję. Jako, iż producent był jednocześnie konsumentem swoich dóbr, logicznie nie istniał proces wymiany, a więc nie istniała również żadna forma pieniądza. Ten rodzaj rozporządzania pieniędzmi charakterystyczny był dla pierwszych bezproblemowych grup i zbiorowisk ludzkich. Później jednak zaczęto specjalizować się w produkcji konkretnych dóbr. W coraz to obszerniejszych grupach społecznych uwidaczniał się podział pracy. W niedługim czasie dział produkcji doprowadził do powstania własności prywatnej. Naddatki, które rozdysponowane były na wymianę nazwano towarem.

W pierwszym etapie rozwoju tego typu gospodarowania, wymiany dokonywano w systemie barterowym czyli towar za towar. Jednakże wymiana barterowa niosła ze sobą szereg nieporozumień. Trudno było odszukać kontrahenta, który mógłby dostarczyć pożądane dobra i jednocześnie zgłaszałby zapotrzebowanie na oferowane produkty. Problemem było również rozliczenie transakcji. Oferowane produkty często były niepodzielne, więc trudno było dokonać wymiany dóbr o tej samej wartości. Nie istniał kompetentny rynek wymiany, a strony często miały niewyrazisty dostęp do informacji, co budowało za sobą problemy z wyceną poszczególnych towarów [3, s.128-129].

W zależności od regionu, poziomu rozwoju danej społeczności oraz okresu w jakim dokonywane były transakcje, postać pieniądza przyjmowały takie dobra jak sól, bydło, ryby, miód, zboże, broń, a nawet tytoń, alkohol czy papierosy. W ten sposób dobra konsumpcyjne zaczęły pełnić rolę pierwszego pieniądza. Warto zwrócić uwagę na fakt naturalnej regulacji podaży takiego pieniądza. Gdy na rynku pojawiała się zbyt duża jego ilość i jego wartość spadała, można było po prostu wykorzystać te dobra na własny użytek [4,s.47-48]. Wraz z rozwojem pieniądza zaczęły się wyłaniać cechy dóbr, które dawały im przywództwo nad innymi.

Głównymi takimi cechami były: trwałość danej rzeczy oraz możliwość jej łatwego dzielenia i łączenia. W następnej kolejności do tego doszły jeszcze: duża wartość użytkowa, niewielka ilość reprezentująca znaczącą wartość, łatwa rozpoznawalność oraz niezniszczalność.

W ten sposób towary konsumpcyjne, które były tradycyjnie używane zaczęto zastępować metalami. Metale szlachetne w ciągu ewolucji pieniądza w obrocie handlowym były używane najdłużej. Historia gospodarowania tymi metalami sięga bowiem 4000 lat wstecz przy czym przez większą część tego okresu pozycję dominującą utrzymywało srebro.

Forma i sposób rozliczania się metalami również ulegały przemianom. Pierwotnie posługiwano się proszkiem, pyłem, kawałkami lub grudkami. Wszelakie transakcje wymagały sprawdzenia jakości metalu oraz wiązały się z koniecznością ważenia go. Po czasie, aby zoptymalizować rozliczanie transakcji, zaczęto bić monety. Monety były kolejnym etapem na drodze podtrzymania pozycji metalu jako towaru rozliczeniowego. Posiadały zrozumiałe oznaczenia, dzięki czemu w każdym momencie strony dokonujące transakcji znały ich wartość. Doprowadziło to również do powiększenia bezpieczeństwa obrotu, gdyż wyciszyło to możliwości oszustwa przy transakcji.

Do roku 1870 wykształciły się trzy systemy oparte na pieniądzu kruszcowym: monometalizm srebrny, monometalizm złoty oraz bimetalizm. Monometalizm był systemem w którym rolę prawnego środka płatniczego przejmował jeden z metali szlachetnych czyli złoto lub srebro. Natomiast podstawą systemu bimetalicznego są oba metale równocześnie. Posiadanie złota, a zwłaszcza jego dużej ilości, wiązało się ze sporym ryzykiem. W celu zabezpieczenia się przed kradzieżą zaczęto korzystać z usług wyspecjalizowanych magazynów. Właściciele złota za odpowiednią opłatą deponowali je u złotników. Można powiedzieć, że magazyn taki był niejako zewnętrznym sejfem właściciela złota.

Złotnikami najczęściej byli bankierzy, którzy oprócz magazynowania złota zajmowali się innymi standardowymi czynnościami bankowymi takimi jak udzielanie pożyczek czy kredytów. W ten sposób rodziła się bankowość depozytowa.

Potwierdzeniem złożenia depozytu był kwit depozytowy. Było to zobowiązanie bankiera do zwrotu tantundem czyli ekwiwalentu zdeponowanego złota w każdej chwili i na każde żądanie [5,s.11-13].

Kwit depozytowy inaczej nazywany banknotem nie był imienny, w związku z tym potwierdzał własność złota w danym banku osobie, która akurat go posiadała. Ogólnie mówiąc realizowany był na okaziciela. Z upływem czasu dysponenci kwitów depozytowych dokonując transakcji zaczęli nimi regulować swoje zobowiązania. Zamiast za każdym razem kierować się do banku po odpowiednią ilość złota można było przekazać własność kwitu depozytowego osobie, z którą zawierało się transakcję.

Praktyka ta stała się tak powszechna, że w obiegu obok złota jako równorzędny środek płatniczy obiegały kwity depozytowe. Ożywił się obrót oraz rozwijał się handel, który krótkoterminowo przekładał się na wzrost gospodarczy. Z ery pieniądza kruszcowego krok po kroku przechodzono do ery pieniądza papierowego. Rządy poszczególnych państw po kolei monopolizowały rynek pieniądza powołując tak zwane rządowe banki centralne. Pohamowano możliwość swobodnej emisji pieniądza przez banki komercyjne. Banki centralne, jako jedyne instytucje w kraju, miały prawo drukowania pieniędzy. Im bardziej w gospodarce światowej rosła ilość pieniądza papierowego, tym bardziej ograniczano możliwość jego wymiany na złoto.

Głównymi elementami dzisiejszego systemu bankowego są bank centralny oraz banki komercyjne. System bankowy jest najważniejszym przedmiotem polityki monetarnej państwa. Banki swobodnie udzielają pożyczek oraz kredytów z wkładów na żądanie. Bank centralny, jako instytucja państwowa, ma największą władzę nad regulacją podaży pieniądza na rynku. Jest to system bankowy oparty na rezerwie cząstkowej, przy czym bank centralny pełni rolę instytucji nadrzędnej. Banki komercyjne prowadzą normalną działalność bankową, jednak z punktu widzenia banku centralnego oraz państwa są ważnymi podmiotami, za pomocą których realizuje się założenia polityki pieniężnej.

Pieniądz elektroniczny. Pieniądz, jako najstarszy instrument finansowy, dostosowywał swoją formę do zmieniających się potrzeb człowieka i gospodarki. Pojawienie się pieniądza w formie zapisu na elektronicznym nośniku informacji stanowi nowy etap w wielowiekowej ewolucji środków płatniczych. Jego powstanie zostało spowodowane w dużej mierze pojawieniem się Internetu, który umożliwił rozwój bezgotówkowych form rozliczeń.

Aspekt praktycznego wykorzystania pieniądza elektronicznego w obszarze płatności zyskuje coraz większe znaczenie. W raporcie opublikowanym w 1999 r. przez Bank Finlandii przewidywano, że e-pieniądz ma realną szansę zastąpić pieniądz banku centralnego. Pomimo, że wzrasta liczba transakcji z udziałem e-pieniądza, to jego wykorzystanie jest wciąż niewielkie w porównaniu do tradycyjnych form rozliczeń i nie zastępuje on w znaczącym stopniu transakcji gotówkowych. Słuszne wydaje się stwierdzenie, że pieniądz elektroniczny należy traktować jako uzupełnienie dotychczasowych form pieniądza, nie zaś jako ich substytut [6, s. 20].

E-pieniądz w raporcie z 1996 roku w Banku Rozrachunków Międzynarodowych został określony jako produkt „z zapisaną wartością” lub „przedpłacony”. Dostępna dla użytkownika elektroniczna wartość pieniężna jest nabywana przez konsumenta i przechowywana na należącym do niego nośniku elektronicznym. Zmniejsza się ona w przypadku, gdy konsument wykorzysta urządzenie w celu dokonania zapłaty. Zaproponowana definicja obejmuje zarówno systemy oparte na kartach przedpłaconych, jak i systemy oparte na specjalnym oprogramowaniu komputerowym [7].

Dodatkowo uszczegółowiono, iż pieniądz elektroniczny jest anonimowym instrumentem płatniczym na okaziciela umożliwiającym płatność bez uczestnictwa osób pośredniczących [8, s.]. Polska definicja mówi natomiast, że pieniądz elektroniczny to: „wartość pieniężna stanowiąca elektroniczny odpowiednik znaków pieniężnych, która spełnia łącznie następujące przesłanki:

- a) jest przechowywana elektronicznie, w tym magnetycznie,

b) jest wydawana do dyspozycji na podstawie umowy w zamian za środki pieniężne o nominalnej wartości nie mniejszej niż ta wartość,

c) jest przyjmowana jako środek płatniczy przez przedsiębiorców innych niż wydający ją do dyspozycji,

d) jest wyrażona w jednostkach pieniężnych” [9].

Natomiast według aktualnej definicji pieniądz elektroniczny to „wartość pieniężna przechowywana elektronicznie, w tym magnetycznie, wydawana, z obowiązkiem jej wykupu, w celu dokonywania transakcji płatniczych, akceptowana przez podmioty inne niż wyłącznie wydawca pieniądza elektronicznego”[10]. Pierwszy rodzaj pieniądza elektronicznego oparty jest na kartach procesorowych. Karty te nazywane są elektronicznymi portmonetkami lub wielofunkcyjnymi kartami przedpłaconymi. Mają one postać plastikowej karty o wymiarach odpowiadających tradycyjnej karcie płatniczej. Mogą zostać załadowane określoną wartością pieniężną w postaci danych cyfrowych, które następnie przechowywane są w pamięci wbudowanego w kartę mikroprocesora [8, s.47].

Karty te, będąc elektronicznym nośnikiem gotówki, przeznaczone są do dokonywania niskich kwotowych, bezpośrednich płatności detalicznych i mogą tym samym stanowić zamiennik banknotów i monet. Traktowane są także jako uzupełnienie innych bezgotówkowych instrumentów płatniczych, m. in. takich jak karty płatnicze [11, s.87]. W zamyśle miały one służyć obsłudze częstych transakcji o małych wartościach, w których stosowanie kart debetowych lub kredytowych było nieopłacalne. Pieniądz elektroniczny bazujący na karcie jest bardzo często mylony ze zwykłą kartą płatniczą. Posiada on jednak szereg odrębnych cech.

Zasadniczą różnicą jest to, że w przeciwieństwie do tradycyjnych kart płatniczych, użytkownik elektronicznej portmonetki nie musi posiadać rachunku w instytucji finansowej. Środki, którymi dysponuje, muszą być przez niego wcześniej wpłacone na kartę. W momencie realizowania płatności, ilość środków zgromadzonych na karcie ulega pomniejszeniu. Maksymalna wartość doładowania elektronicznej portmonetki jest określona przez wystawcę karty.

W przypadku kart płatniczych sytuacja wygląda inaczej, gdyż zapewniają one dostęp do dużo większych środków. Karta debetowa pozwala na dostęp do środków zgromadzonych na koncie bankowym, natomiast w przypadku kart kredytowych, zakres dostępnych środków zależy od przyznanego przez bank limitu kredytowego [12, s.26-28]. Drugą postacią pieniądza elektronicznego oparta jest na oprogramowaniu i nazywana jest pieniądzem sieciowym. W przeciwieństwie do pieniądza elektronicznego bazującego na kartach, nie posiada on fizycznej postaci. Wartość pieniądza elektronicznego jest zapisem przechowywanym na twardym dysku komputera [13, s.48].

Użytkownik, w celu dokonania płatności, musi założyć konto w banku, przelać na nie określoną ilość pieniędzy, które są następnie umieszczone na twardym dysku klienta banku. Zobowiązany jest także zainstalować na swoim komputerze specjalne oprogramowanie, które generuje pieniądz elektroniczny w postaci zabezpieczonych przed kopiowaniem i wyposażonych w numer seryjny pliki oraz umożliwia połączenie się z bankiem i dokonanie płatności z użyciem pieniądza sieciowego. Pieniądz sieciowy przeznaczony jest do jednokrotnego użytku. Może on jednak zostać łatwo skopiowany, gdyż przechowywany jest na twardym dysku użytkownika. Aby nie dopuścić do sytuacji wielokrotnego płacenia tymi samymi pieniędzmi, wprowadzono system zabezpieczający przed powtórny wydaniem tego samego banknotu.

W tym celu zaufana instytucja, jaką jest bank, weryfikuje poprawność każdej przeprowadzanej transakcji. Zapłata polega na przekazaniu jednostek pieniężnych przedsiębiorcy, który również musi posiadać konto w tym banku. W przypadku zakupu ze strony internetowej, następuje automatyczne sprawdzenie ważności banknotów elektronicznych w banku emitującym, a następnie rejestrowanie transakcji. Po każdej transakcji saldo użytkownika ulega zmniejszeniu. W przypadku uszkodzenia komputera użytkownika, pieniądz elektroniczny nie ginie. Przed utratą środków chroni przechowywanie przez bank zapisów tego, co zostało wyemitowane. Fakt ten sprawia, że pieniądz ten nie jest anonimowy [14, s.59].

Przyszłość pieniądza elektronicznego w Polsce. Systemy pieniądza elektronicznego w Polsce rozwijają się w dobrze zdefiniowanych niszach, w których napotykają na niewielką konkurencję. Niszami takimi są obecnie: sprzedaż biletów komunikacji miejskiej, płatności za parkingi (mobilne e-portmonetki), mikropłatności w Internecie (YetiPay) oraz obsługa transgranicznego e-handlu (PayPal, Skrill, vouchery pre-paid). Do tej pory istotną rolę odgrywali na polskim rynku gracze korzystający z bardziej liberalnych regulacji obowiązujących w innych krajach, przede wszystkim w Wielkiej Brytanii.

Przegląd rejestru instytucji pieniądza elektronicznego w Wielkiej Brytanii pokazuje, że kilkanaście podmiotów poinformowało miejscowy nadzór o tym, iż mają zamiar świadczyć usługi w Polsce. Bariery wejścia na polski rynek podmiotów zarejestrowanych w UE są niewielkie, wymagane jest tylko złożenie notyfikacji w miejscowym organie nadzoru nad rynkiem finansowym. Sprzyja temu dodatkowo specyfika działalności związanej z emisją pieniądza elektronicznego, która nie wymaga fizycznej obecności usługodawcy i rozwiniętej sieci dystrybucji. Uproszczenie zasad tworzenia instytucji pieniądza elektronicznego i rozszerzenie katalogu podmiotów, które mogą prowadzić taką działalność, doprowadzi zapewne do szybszego wzrostu tego rynku w Polsce.

Można oczekiwać, że wkrótce przynajmniej niektóre instytucje płatnicze dołączą do grona emitentów pieniądza elektronicznego. Zapotrzebowanie na usługi płatnicze opierające się na e-pieniądzu będzie bez wątpienia rosło, co jest pochodną zwiększającej się penetracji Internetu i telefonii komórkowej. Powyższe uwarunkowania sprawiają, że liczba podmiotów świadczących usługi na polskim rynku może ulegać w przyszłości znaczącym zmianom. Nowi konkurenci będą mieli szanse powodzenia przede wszystkim w samodzielnie stworzonych niszach (np. poprzez innowacje produktowe).

Pozycja podmiotów obsługujących najbardziej atrakcyjne rynki handlu online (w szczególności PayPal) jest bowiem tak silna, że bardzo utrudnia nawiązanie konkurencyjnej walki. Chociaż lubimy nowinki techniczne, czasami obawiamy się o bezpieczeństwo posługiwania się nimi. Wiemy, jak bezpiecznie korzystać z

mobilnych aplikacji bankowych, ale czy pieniądz elektroniczny może dawać takie same poczucie bezpieczeństwa? Transakcja w przypadku elektronicznej portmonetki odbywa się w trybie offline, bez rejestracji na koncie. Posiadacz karty musi najpierw zapłacić określoną wartość nabywcą w trybie online, dopiero wtedy może posługiwać się tym instrumentem płatniczym. Chociaż Polacy są coraz mniej przywiązani do gotówki, nie oznacza to wcale, że jesteśmy skłonni zupełnie z niej zrezygnować.

Według międzynarodowego badania grupy ING, żadne z badanych społeczeństw nie chciałoby porzucić gotówki, gdyby decyzja należała właśnie do niego. Chociaż w Polsce taką gotowość zadeklarowała jedna z większych grup ankietowanych (40 procent), to dwóch na trzech mieszkańców naszego kraju nadal zawsze albo często nosi przy sobie pieniądze. Polak ma przeciętnie w portfelu 110 zł, a aż 80 procent ankietowanych korzystało z papierowych pieniędzy w ciągu ostatnich 3 dni [15].

Zakończenie. Pieniądz elektroniczny podlega ciągłym zmianom, a pojawianie się na rynku coraz to nowszych produktów płatniczych oraz często trudnych do przewidzenia rozwiązań technologicznych, sprawia że pojęcie to często wymyka się z obszaru określających go definicji. Przedstawione definicje pieniądza elektronicznego charakteryzują się różnym stopniem wyszczególnienia oraz naprowadzają nacisk na odmienne aspekty jego funkcjonowania. Pieniądz ten początkowo nie przekonywał, iż zastąpi w pełni banknoty i monety, ale nowe uregulowania prawne dają szansę na rozwój wdrożenia pieniądza elektronicznego.

Efektom nieustannych przeobrażeń zachodzących na rynku płatności mających na celu sprostanie rosnącym oczekiwaniom konsumentów, służącym upraszczaniu życia i zwiększaniem jego wygody, jest powstanie pieniądza wirtualnego. Zaletą pieniądza wirtualnego jest fakt, że dokładnie odpowiada oczekiwaniom internautów. Europejski Bank Centralny zainteresował się wdrożeniem pieniądza elektronicznego i opublikował raport dotyczący jego funkcjonowania. Można oczekiwać, że stanowi to początek do regulacji prawnej tego

zagadnienia. Całkiem możliwe że ten pieniądz rozwinię się na tyle by można było wykluczyć z rynku banknoty i monety.

BIBLIOGRAFIA

1. Pietrucha J. Ramy instytucjonalne polityki pieniężnej – teoria i pomiar, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice, 2008, 156 s.
2. Menger C. On the Origins of Money. *Economic Journal*, 2016, No. 2. s. 239-255.
3. Rothbard M. N. Złoto, banki, ludzie – krótka historia pieniądza, Fijorr Publishing Company, Warszawa 2009, s.128-129.
4. Dmowski A., Sarnowski J., Prokopowicz D. Podstawy finansów i bankowość, Difin sp. z o. o., Warszawa 2005, s. 47-48.
5. Soto J.H. de. Pieniądz, kredyt bankowy i cykle koniunkturalne, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2009, s. 5-13.
6. Frączek B. Pieniądz elektroniczny – próby zdefiniowania i sklasyfikowania. *Bank i Kredyt*, 2014, nr 4, s.15-23.
7. Implications for central banks of the development of electronic Money, Montreal, 1996.
8. Srokosz W. Instytucja pieniądza elektronicznego. *Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej. E-Biuletyn*, 2004, nr 3. s.51-60.
9. Ustawa z dnia 12 września 2002 r., art. 2, pkt. 10.
10. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r., art. 2, pkt. 22a.
11. Janowicz R. Pieniądz elektroniczny w wybranych krajach – charakterystyka, główne funkcje i zastosowanie. *Bank i Kredyt*, 2005, nr 1, s. 85-94.
12. Janowicz R., Klepacz R. Pieniądz elektroniczny na świecie. Istota i zastosowanie elektronicznej portmonetki, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.: 2002, s.26–28
13. Smus T. R. Spełnianie świadczeń pieniężnych za pomocą pieniądza elektronicznego, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, 2010, 248 s.
14. Borcuch A. Pieniądz elektroniczny pieniądz przyszłości. *Analiza ekonomiczno-prawna*, CeDeWu, Warszawa, 2007.
15. Pogorzelski Karol. Przyszłość bankowości. *Finansowy Barometr ING – międzynarodowe badanie ankietowe*, Czerwiec 2019 rok. Retrieved August 20, 2020 from: https://www.ing.pl/_files/1128478

Розділ 2. ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ТА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*В.В. КОРОЛЬКОВ,
к.е.н., доцент, декан факультету економіки та управління,
Національний університет "Запорізька політехніка"*

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВНЕСКІВ І ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

У сучасній літературі немає чіткого визначення поняття сутності податкового адміністрування. З одного боку податкове адміністрування розглядається як система реалізації функцій управління: планування; організаційна; обліку; контролю; мотивації. З іншого – як науку, що визначає принципи управління податковою системою і оцінки її функціонування за визначеними критеріям. Податкове адміністрування розглядається також і як здійснення фіскальної функції, тобто реалізація державної політики через дії владних структур за допомогою яких відбувається процес перерозподілу фінансових ресурсів що надходять через податки. Всі ці погляди у більшості ототожнюють сутність податкового адміністрування і податкового менеджменту.

Узагальнюючі ці погляди податкове адміністрування можна визначити як процедуру реалізації прав і обов'язків суб'єктів податкового права визначення податкових зобов'язань відповідно до існуючих інституційних норм, їх узгодження і погашення.

В умовах розвитку ринкової економіки, посилення процесів корпоратизації, модернізації державного сектора економіки та поглиблення інтеграції у світову економічну систему зростає потреба у глибокому аналізі податкової системи з метою обґрунтування доцільності її реформування на основі використання зарубіжного досвіду і удосконалення вітчизняної податкової практики.

Розгляду питань формування системи податкового адміністрування України присвячені публікації таких вітчизняних науковців, як В.Л. Андрущенко, С.С. Брехов, О.Я. Бойко, І.П. Вакулич, І. І. Д'яконова, Я.А. Жаліло, Ф. О. Журавка, Я.В. Белінська, А.Я. Кізима, Т.А Коляда, В.І.Коротун, А.І.Крисоватий, М. І. Макаренко, В.М.Мельник, Д.С. Покришка, К.П.Проскура, А.В.Скрипник, А.М.Соколовська, Н.М. Ткаченко, І.Є. Чуркіна, О.М. Яременко та ін.

Визначенню напрямів податкового адміністрування України передують дослідження податкових систем країн світу [1].

До подальших досліджень податкового адміністрування підключаються вчені тернопільської школи. В роботах Крисоватого А.І. визначено, що для проведення радикальних змін у суспільстві та досягнення реальних економічних перетворень необхідно сформувати адекватну їм систему управління, яка дала б змогу на основі ринкових відносин та нових культурних цінностях забезпечити ефективність діяльності суб'єктів підприємництва і державних структур.

Для успішної реалізації цих завдань, перш за все, необхідно організувати ефективне управління податковою системою, тобто сформувати дієвий податковий менеджмент [2, с. 31]. Також Крисоватий А.І. визначив теоретико-організаційні доміанти реалізації податкової політики в Україні. [3].

Мельник В.М. проводить розгляд історичних ретроспектив розвитку системи адміністрування податків [4] і визначає вплив адміністрування податків на ефективність функціонування податкової системи [5]. Мельник В.М. також надає наукове обґрунтування процесу оподаткування [6].

В подальших дослідженнях вчених визначаються особливості фіскальної ефективності [7].

З початком шляху подолання депресії в економіці України знову звертається увага до визначення змін в системі адміністрування [8, 9].

Всі ці публікації сприяють формуванню нового податкового кодексу України, який був введений в дію у 2011 році [10]. Наступні дослідження вчених проходять після запровадження нових податкових відношень.

Досліджується зарубіжний досвід боротьби з ухиленнями від оподаткування [11] [12].

Питання ефективності податкової системи і податкового адміністрування розглядаються в публікаціях Скрипник А.В. [13]. Ефективність податкової системи та податкового адміністрування досліджує Вукалич І.П. [14]. Брехов С.С. та Проскура К.П. в своїх публікаціях розглядають питання впровадження нових податкових сервісів для підвищення ефективності податкового адміністрування [15], а також оцінку їх ефективності [16].

У подальших публікаціях Проскура К.П. розглядає питання формування податкового адміністрування в посткризовий період [17]. Дослідження системи податкового адміністрування продовжуються в роботах Бойко О.Я. [18], Коротуна В.І. [19].

Починаючи з 2015 року особливу увагу на державному рівні починає приділятися адмініструванню соціальних внесків. Дослідженню змін в адмініструванні соціальних внесків і їх наслідків присвячена публікація [20].

Незважаючи на велику кількість публікацій механізм податкового адміністрування соціальних внесків і заробітної плати і досі потребує оптимізації.

Метою дослідження є визначення існуючого механізму податкового адміністрування соціальних внесків та заробітної плати та формування напрямів його удосконалення.

Податкове адміністрування є достатньо новою для України теоретичною та практичною галуззю знань в економічній науці, яка спочатку виникла у практичній діяльності, і лише потім була теоретично обґрунтована та розвинена як система знань. Податкове адміністрування – це якісно нова специфічна форма управління в сфері оподаткування, яка ґрунтується на інших функціональних принципах та докорінно відрізняється від попередньої.

Впровадження такої системи управління потребує детальної оцінки та комплексного підходу. Податкове адміністрування безпосередньо впливає на результати фінансово-економічної діяльності платників податків, а, відтак, під впливом податкових чинників платники обирають в якій галузі та на якій території їм вести свій бізнес.

Податкова складова проблем розвитку діяльності суб'єктів підприємництва, будучи для генерації їхньої активності регулюючим фактором впливу, накладає певні обмеження, надає особливу значимість податковому адмініструванню та визначає доцільність вибору тієї чи іншої бізнес-схеми. Приймаючи рішення про види діяльності, суб'єкти господарювання не тільки аналізують організаційні особливості її реалізації, можливі ризики та прибутковість, але й оцінюють податкові зобов'язання, які виникнуть в результаті прийняття таких рішень. Саме чинна система оподаткування визначає господарські втрати на всіх стадіях розвитку суб'єкта підприємницької діяльності – від реєстрації до одержання прибутку.

Про те, що податки посідають не останнє місце у формуванні і реалізації активності суб'єктів підприємництва, свідчить також, зокрема, і той факт, що 70% представників тіньового бізнесу назвали основною причиною своєї нелегальної діяльності саме невпевненість у стабільності податкової системи і високі податкові ставки [21, с. 31].

Податкове адміністрування спрямовано на збалансування прав платників податків та повноважень податкових органів, зважаючи на ефективність організації податкової системи. На відміну від управління оподаткуванням, його основною метою є підвищення ефективності функціонування всієї податкової системи та активізація підприємницької діяльності.

Податкове адміністрування – це сформований відповідно до умов ринкового середовища механізм, який функціонує у структурі податкової системи держави. Як свідчить зарубіжний досвід, ця система управління є більш науково обґрунтованою та прогресивнішою. Механізм податкового адміністрування передбачає аналіз стану функціонування системи

оподаткування, виявлення його недоліків, а також розроблення пропозицій щодо їхнього усунення.

У межах податкового адміністрування здійснюються такі дії: взяття на облік, декларування податкових зобов'язань, визначення податкових зобов'язань органами контролю, зміна строків виконання податкових зобов'язань, повернення зайво сплачених податків, стягнення несплачених податків, застосування забезпечувальних заходів (податкова застава, податкова порука, адміністративний арешт активів), оскарження рішень органів контролю і т. п.

Метою адміністрування є забезпечення погашення податкових зобов'язань платників шляхом оптимального втручання в їхню господарську діяльність через застосування законодавчо встановлених механізмів і процедур.

Основним документом, який сьогодні регулює процес адміністрування податкових зобов'язань в Україні, є Податковий кодекс [10]. За роки незалежності нашої держави створено податкову систему із зовнішніми ознаками цивілізованого управління: потужну податкову адміністрацію, систему податкових ставок, законодавчу базу. Проте національна податкова система формувалася шляхом проб і помилок, і на сьогодні не існує ефективного механізму її реалізації. Це дає підстави стверджувати, що на теперішній час науково обґрунтованого та ефективного податкового адміністрування немає [2, с. 32].

Податкове адміністрування реалізується через податковий менеджмент. За такою інтерпретацією сутність податкового менеджменту можна визначити як законодавчо закріплений процес управління організацією адміністрування податків та зборів з боку податкових органів, а також їхнім нарахуванням і сплатою з боку платників податків.

У першому випадку має місце державний податковий менеджмент, а в другому – корпоративний.

Під державним податковим менеджментом необхідно розуміти систему законодавчих, виконавчих та адміністративних органів в сфері оподаткування

та сукупність норм і правил, які визначають їхню податкову роботу та регламентують відповідальність за порушення податкового законодавства.

Державний податковий менеджмент покликаний забезпечити формування та реалізацію ефективної податкової політики держави, яка задовольняє фінансові потреби держави, з одного боку, та не є обтяжливою для платників податків, з іншого. На цьому рівні менеджмент повинен проводитись відповідно до розробленої податкової стратегії, яка взаємопов'язана з економічною і фінансовою стратегією держави. Державний податковий менеджмент реалізовується через діяльність органів державної влади, яка спрямована на виконання таких завдань: встановлення і зміна елементів податкової системи для забезпечення надходжень до бюджету та стимулювання розвитку економіки. Тобто він покликаний оптимально поєднати фіскальну і регулюючу функції податків.

Податкове адміністрування можна розглядати як на макрорівні, так і на мікро рівні. Залежно від рівня управління можна визначити мету податкового адміністрування наступним чином:

- на макрорівні – забезпечення дохідної частини бюджетів різних рівнів та цільових фондів, а також вплив податкових платежів на розвиток підприємницької діяльності та соціальної сфери;
- на мікро рівні – своєчасне та в повному обсязі виконання податкових зобов'язань платниками податків відповідно до законодавства та використання різноманітних податкових стимулів для розвитку діяльності та підвищення прибутку.

Як і кожна система управління, система управління оподаткуванням включає дві взаємопов'язані складові – об'єкт і суб'єкт управління. Якість управління визначається як знаннями об'єкта (або керованої системи), так і суб'єкта (або керуючої системи). Суб'єктами податкового адміністрування є держава в особі її органів, а також юридичні та фізичні особи, громадяни, резиденти і нерезиденти в особі платників податків.

До державних органів належать законодавчі і виконавчі органи влади. Законодавчим органом є Верховна Рада України, серед органів виконавчої влади треба виділити Міністерство фінансів України, зокрема, Департамент податкової, митної політики та методології бухгалтерського обліку та Департамент державного бюджету, і Державна фіскальна служба України, а також інші контролюючі органи у сфері оподаткування.

Щодо платників, то безпосередніми суб'єктами управління в сфері податкового менеджменту є керівники підприємницьких структур, фінансові менеджери, бухгалтери фірм.

Об'єктом податкового адміністрування є діяльність, пов'язана з встановленням та зміною податкових норм та справлянням податків. Верховна Рада України здійснює законотворчу діяльність у сфері оподаткування. У складі Верховної Ради для визначення стратегії побудови податкової системи і визначення основ податкової політики створено комітет з питань податкової та митної політики, який бере участь у плануванні податків, наданні пропозицій щодо формування проекту бюджету на наступний рік та постанови «Про основні положення податкової політики України до визначеного року».

Президент видає Укази з питань оподаткування, що не врегульовані законодавчими актами. Крім того, він наділений правом «вето».

Кабінет Міністрів України є виконавчим органом який через Міністерство фінансів здійснює формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, а також податкової і митної політики, крім адміністрування податків, зборів, митних платежів та реалізації податкової і митної політики, для чого [9]:

- розробляє проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;
- здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо щорічного перегляду ставок податків і зборів, установлених у фіксованому значенні, для компенсації інфляційного впливу на обсяг надходжень до бюджету;

– здійснює узгодження рішення про надання розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань чи податкового боргу стосовно загальнодержавних податків та зборів на строк, що виходить за межі одного бюджетного року;

– здійснює нормативно-правове регулювання у фінансовій, бюджетній, податковій, митній сферах, крім адміністрування податків, зборів, митних платежів, бухгалтерського обліку, у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– розробляє та подає в установленому порядку на розгляд Президентів України, Кабінетові Міністрів України проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та пропозиції щодо їхнього вдосконалення.

Важливо зазначити, що державний податковий менеджмент повинен бути спрямованим на забезпечення не лише державних інтересів, а й інтересів платників податків.

За останні роки в діяльності законодавчих органів влади України можна відзначити як позитивні, так і негативні моменти. До негативних треба віднести те, що поспішно були прийняті ряд законодавчих актів, до існуючого законодавства були внесені численні зміни, доповнення та поправки. Окрім цього, державний податковий менеджмент часто реалізовувався, виходячи із суб'єктивних чинників, а не об'єктивних потреб суспільно-економічного життя. Тобто на нього має значний вплив такий фактор як лобіювання інтересів окремих суспільних груп.

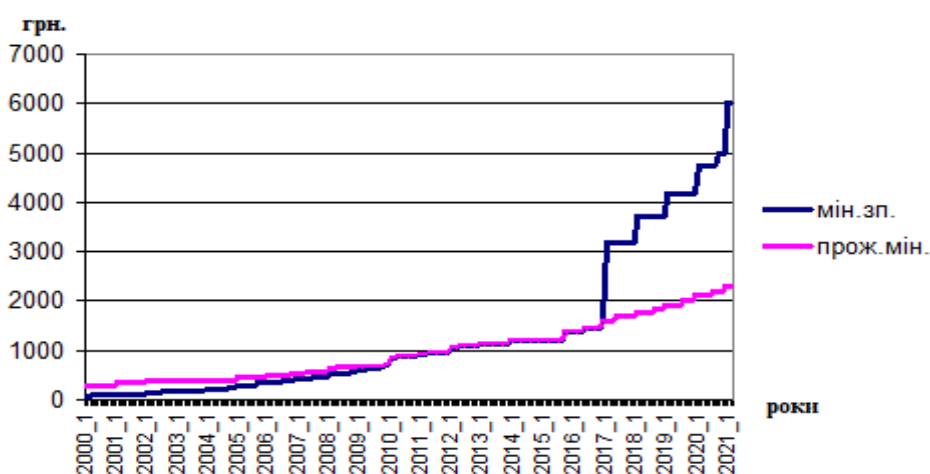
Державний податковий менеджмент – це прогресивний процес управління, який за своїм змістом, особливостями організації та цілями є дуже об'ємним. Він, ґрунтуючись на положеннях податкового права та поєднуючи в собі теоретично обґрунтовані та прикладні аспекти управління оподаткуванням, є основою всієї структури державного податкового механізму. Це пов'язано з тим, що податковий менеджмент передбачає формування та реалізацію основних його елементів, таких як планування, регулювання та контроль,

виходячи із сучасних досягнень економічної науки і практики, а також враховуючи історичний досвід. Зважаючи на це, державний податковий менеджмент посідає провідне місце в системі фінансового управління.

Контролюючим органом в сфері оподаткування являється Державна податкова служба. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» утворено Державну податкову службу України (далі – ДПС) та Державну митну службу України (далі – Держмитслужба), реорганізувавши Державну фіскальну службу України (далі – ДФС) шляхом поділу.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 682-р «Питання Державної податкової служби» ДПС розпочала здійснення функцій і повноважень ДФС з реалізації державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок).

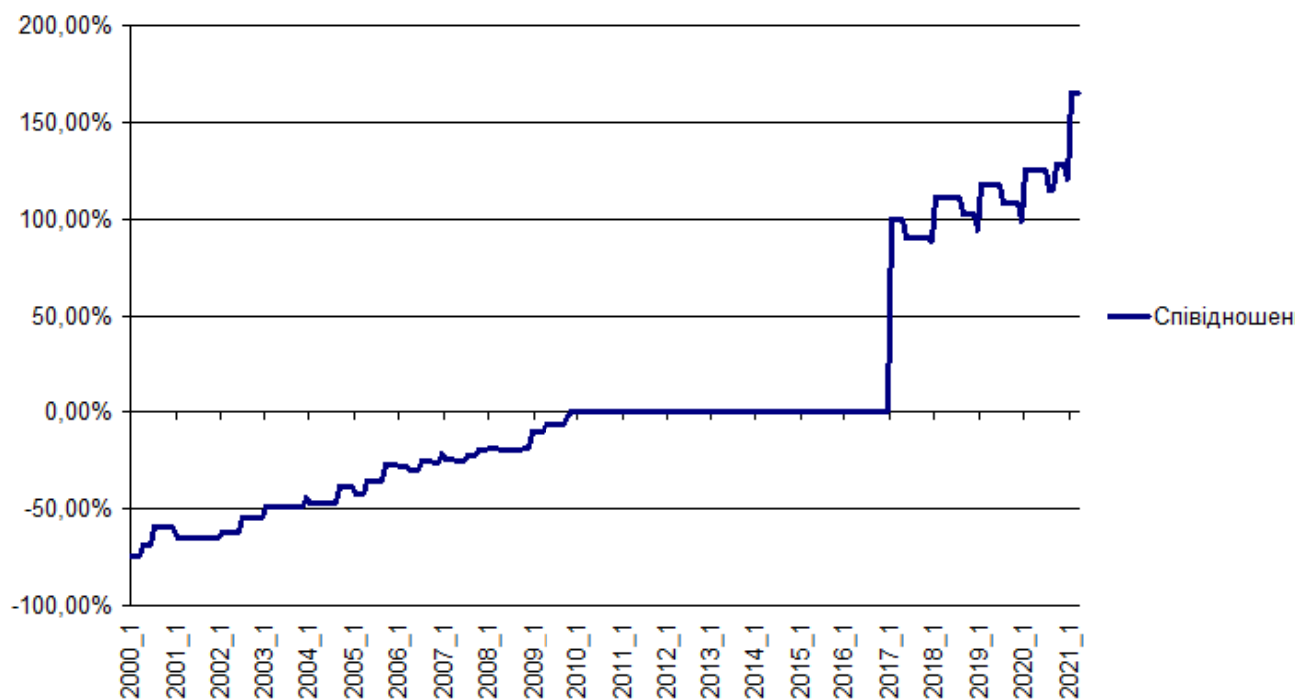
Одним з основних чинників виникнення дисбалансу в нарахуванні заробітної плати можна визначити суттєве збільшення різниці між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом. Динаміку зростання мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму наведено на рисунку 1.

* побудовано автором за даними НБУ

Рисунок 1 - Динаміка змін мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму.

Починаючи з 1991 року та на початок формування тарифікації заробітної мінімальна заробітна плата завжди була меншою за прожитковий мінімум. Тому перший тарифний розряд дорівнювався прожитковому мінімуму на початок року. Це автоматично формувало заробітну плату, яка перевищувала прожитковий мінімум. Але з часом співвідношення між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом в Україні змінювалось. Динаміку змін наведено на рисунку 2.

* побудовано автором за даними НБУ

Рисунок 2 - Динаміка змін співвідношення мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму.

До 2010 року мінімальна заробітна плата була меншою за прожитковий мінімум. З 2010 по 2017 роки мінімальна заробітна плата дорівнювала прожитковому мінімуму. В цей час був досягнутий баланс між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом. Але державна політика в сфері оптимізації соціальних внесків і формування заробітної плати була направлена на зменшення відсотку що формував єдиний соціальний внесок. А для збереження рівня надходжень було прийнято рішення примусово підвищити

обсяги заробітної плати шляхом підвищення мінімальної заробітної плати. Таке рішення внесло дисбаланс в систему тарифних ставок і посадових окладів. З цього часу група тарифних ставок і посадових окладів опинилась за межами мінімальної заробітної плати. Для усунення дисбалансу і забезпечення отримання мінімальної заробітної плати для всіх працівників було прийнято постанову про доплати до рівня мінімальної заробітної плати робітникам, які за системою тарифних ставок і посадових окладів мають заробітну плату меншу ніж мінімальна. Аналіз тарифної таблиці визначає, що доплат до мінімальної заробітної плати потребують працівники, що мають з 10-го по 12-й розряд включно. Практично це майже половина всіх тарифних розрядів і окладів.

Разом із тим спостереження змін динаміки співвідношення мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму визначає продовження після 2017 року тенденції змін співвідношення, яке відбувалось до 2010 року. Тобто, цю тенденцію було порушено під час утримання на одному рівні прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати. А темпи одночасного зростання мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму є природними. Більш того, можна дійти до висновку що мінімальна заробітна плата має зростати більш високими темпами ніж прожитковий мінімум. Саме це сприяє підвищенню добробуту населення.

На наш погляд, для усунення дисбалансу в системі тарифних ставок і окладів на законодавчому рівні треба встановлювати перший тарифний розряд, який дорівнює мінімальної заробітної плати.

Таким чином, податкове адміністрування є об'ємним та складним механізмом, основу якого становить податкове законодавство, що урегульовує відносини між державою і платниками податків. Організацію державного податкового адміністрування забезпечують органи законодавчої та виконавчої влади, а на рівні підприємства цим займаються відповідні фінансові служби.

Спроби примусово підвищити мінімальну заробітну плату для підвищення добробуту населення привели до виникнення дисбалансів в системі

тарифних ставок і окладів. Як наслідок, для усунення дисбалансів було прийнято рішення про штучні доплати до мінімальної заробітної плати.

Для усунення дисбалансів і необхідності штучних доплат працівникам до мінімальної заробітної плати пропонується внести зміни до законодавчої бази і встановити формування тарифної системи не відносно прожиткового мінімуму, а відносно мінімальної заробітної плати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко Н.М. Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність: навч.— метод. посіб. / Н.М. Ткаченко, Т.М. Горова, Н.О. Ільєнко; за заг. ред. Н.М. Ткаченко.— К.: Алерта, 2004.— 554 с.
2. Крисоватий А.І. Податковий менеджмент / А.І. Крисоватий, А.Я. Кізіма. – Тернопіль : Видавн. «Карт-бланш», 2004. – 304 с.
3. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні / А.І. Крисоватий.— Т.: Карт-бланш, 2005.— 372 с.
4. Мельник В.М. Адміністрування податків в історичній ретроспективі / В.М. Мельник // Фінанси України.— 2005.— № 10.— С. 42–50.
5. Мельник В.М. Вплив адміністрування податків на ефективність функціонування податкової системи // Наук. вісн. Нац. ун-ту держ. податкової служби України (Економіка, право).— 2005.— № 2 (29) [Електронний ресурс].— Режим доступу: [http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/2\(29\)/Podatky/Mel'nik.php](http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/2(29)/Podatky/Mel'nik.php)
6. Мельник В.М. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: моногр. / В.М. Мельник — К.: Комп'ютерпрес, 2006.— 277 с.
7. Коляда Т.А. Особливості фіскальної ефективності оподаткування доходів фізичних осіб в умовах інтеграції / Т.А. Коляда, І.Є. Чуркіна // Фінанси України.— 2008.— № 6.— С. 70–76.
8. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти. / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська та ін.— К.: НІСД, 2010.— 96 с.
9. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у 2009–2010 роках: особливості та уроки на перспективу / А.М. Соколовська // Фінанси України.— 2011.— № 4.— С. 24–37
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / Голос України від 04.12.2010 — № 229, / № 229-230 /
11. Яременко О.М. Зарубіжний досвід боротьби з ухиленням від оподаткування / О.М. Яременко // 36. наук. праць Н.— д. ін-ту фін. права за 2012 р.— К.: Алерта.— 2013.— 313 с
12. Міжнародні фінанси: навч. посіб. / І. І. Д'яконова, М. І. Макаренко, Ф. О. Журавка та ін. ; за ред. М. І. Макаренка та І. І. Д'яконової. — К. : Центр учбової літератури, 2013. — 548 с.
13. Скрипник А.В. Целевая функция администрирования налогов / А.В. Скрипник, Е.П. Проскура // Наук. вісн. Нац. ун-ту держ. податкової служби України (Економіка, право).— 2013.— № 1 (60).— С. 156–165.
14. Вакулич І.П. Податкове адміністрування та ефективність податкової системи / І.П. Вакулич // Фінанси України.— 2003.— № 2.— С. 54–59
15. Брехов С.С. Впровадження нових податкових сервісів як захід підвищення ефективності податкового адміністрування / С.С. Брехов, К.П. Проскура // Економіка, фінанси, право.— 2013.— № 8/1.— С. 3–9
16. Проскура К.П. Оцінка ефективності податкового контролю в Україні / К.П. Проскура // Формування ринкових відносин.— 2013.— № 10 (149).— С. 13–18.

17. К. П. Проскура Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації – К.: ТОВ «Емкон», 2014. – 376 с
18. Бойко О.Я. Специфіка податкових систем України і країн європейського союзу та їх порівняльний аналіз / Ефективність державного управління. 2016. вип. 4 (49). ч. 2, с.322-328
19. Коротун В.І. Концептуальні засади та напрями розвитку системи протидії агресивному податковому плануванню в Україні / С.С. Брехов, В.І. Коротун // Ефективна економіка. – 2016. – № 11. – Режим доступу до журналу: www.economy.nayka.com.ua.
20. Корольков В. Моделювання наслідків інституційних змін в адмініструванні соціальних внесків в Україні / В. Корольков, О. Баранник // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2017. - № 9. - С. 84-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2017_9_8
21. Гаврилова Т.В. Податкове регулювання як механізм зовнішньої активізації діяльності підприємства та податкове планування як механізм внутрішньої активізації діяльності підприємства // Економіка та держава. – 2007. – № 9. – С. 31-33.

REFERENCES

1. Tkachenko, N.M. Horova, T.M. and Il'ienko N.O. (2004), Podatkovi systemy krain svitu ta Ukrainy. Oblik i zvitnist': navch.— metod. posib. [Tax systems of the world and Ukraine. Accounting and reporting: a textbook], Alerta, Kyiv, Ukraine.
2. Krysovatyj, A.I. and Kizyma, A.Ya. (2004), Podatkovyj menedzhment [Tax management], «Kart-blansh», Ternopil, Ukraine.
3. Krysovatyj, A.I. (2005), Teoretyko-orhanizatsijni dominanty ta praktyka realizatsii podatkovoï polityky v Ukraini, [Theoretical and organizational dominants and practice of tax policy implementation in Ukraine], «Kart-blansh», Ternopil, Ukraine.
4. Mel'nyk, V.M. (2005), “Tax administration in historical retrospect”, Finance of Ukraine, vol. 10, pp. 42-50.
5. Mel'nyk, V.M. (2005), “The impact of tax administration on the efficiency of the tax system”, Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (Economics, Law), vol. 2 (29), available at: http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/2_29/Podatky/Mel'nik.php, (Accessed 02 Feb. 2021).
6. Mel'nyk, V.M. (2006), Opodatkuvannia: naukovе obgruntuvannia ta orhanizatsiia protsesu: monohr. [Taxation: scientific substantiation and organization of the process: monograph], Komp'iuterpres, Kyiv, Ukraine.
7. Koliada, T.A. and Churkina, I.Ye. (2008), “Features of fiscal efficiency of personal income taxation in the conditions of integration”, Finance of Ukraine, vol. 6, pp. 70-76.
8. Zhalilo, Ya.A. Pokryshka, D.S. Belins'ka, Ya.V. and etc. (2010), Ekonomika Ukrainy na shliakhu vid depresii do zrostantia: dzherela, vazheli, instrumenty.[Ukraine's economy on the path from depression to growth: sources, levers, tools], NISD, Kyiv, Ukraine.
9. Sokolovs'ka, A.M. (2011), “Tax policy in Ukraine in 2009–2010: features and lessons for the future”, Finance of Ukraine, vol. 4, pp. 24-37.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “Tax Code of Ukraine”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 13–14, vol. 15–16, vol. 17., p. 112
11. Yaremenko, O.M. (2013), Zarubizhnyj dosvid borot'by z ukhylenniam vid opodatkuvannia, [Foreign experience in combating tax evasion], Alerta, Kyiv, Ukraine.
12. D'iakonova, I. I. Makarenko, M. I. Zhuravka F. O. and etc. (2013), Mizhnarodni finansy: navch. posib., [International Finance: a textbook], Tsentр uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
13. Skrypnyk, A.V. and Proskura, E.P. (2013), “Target function of tax administration”, Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (Economics, Law), vol. 1 (60), pp. 156-165.
14. Vakulych, I.P. (2003), “Tax administration and efficiency of the tax system”, Finance of Ukraine, vol. 2, pp. 54-59.

15. Brekhov, S.S. and Proskura, K.P. (2013) "Introduction of new tax services as a measure to increase the efficiency of tax administration", Economics, finance, law, vol. 8/1, pp. 3-9.
16. Proskura, K.P. (2013) "Evaluation of the effectiveness of tax control in Ukraine", Formation of market relations, vol. 10(149), pp. 13-18.
17. Proskura, K.P. (2014) Podatkove administruvannia v Ukraini v postkryzovyj period: efektyvnist' ta napriamy modernizatsii [Tax administration in Ukraine in the post-crisis period: efficiency and directions of modernization], TOV «Emkon», Kyiv, Ukraine.
18. Bojko, O.Ya. (2016) "Specifics of tax systems of Ukraine and European Union countries and their comparative analysis", Efficiency of public administration, vol. 4(49), pp. 322-328.
19. Korotun, V.I. and Brekhov, S.S. (2016) "Conceptual principles and directions of development of the system of counteraction to aggressive tax planning in Ukraine" Efficient economy, vol.11, available at: www.economy.nayka.com.ua, (Accessed 05 Feb. 2021).
20. Korolkov, V.V. and Barannyk, O.A. (2017) "Modeling the consequences of institutional changes in the administration of social contributions in Ukraine", Scientific Bulletin [Odessa National Economic University], vol. 9, pp. 84-96. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2017_9_8, (Accessed 05 Feb. 2021).
21. Havrylova, T.V.(2007) "Tax regulation as a mechanism of external activation of the enterprise and tax planning as a mechanism of internal activation of the enterprise", Economy and state, vol. 9, pp. 31-33.

О.Г. ЛИЩЕНКО

*к.е.н. доцент, завідувачка кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

В.О. МИШАКОВА,

магістр,

Національний університет «Запорізька політехніка»

ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проведення господарської діяльності в сучасному світі являє собою ведення бізнесу під прицільним наглядом держави, тому перед підприємствами стоїть завдання створення системи обліково-інформаційного забезпечення діяльності підприємства для успішного захисту своїх інтересів в рамках законодавства. Для дотримання податкової безпеки за даними обліково-інформаційного забезпечення суб'єктам господарювання необхідно слідувати податковій стратегії, розробленої відповідно до економіко-правового статусу, впливу внутрішньогосподарського і зовнішнього ринку середовища.

Питання обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств розкидали в своїх дослідженнях такі вітчизняні вчені як: М. Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, Н.І. Дорош, І.К. Дрозд, Є.В. Калюга, Г.Г. Кірейцев, М.Д.

Корінько, В.Ф. Максимова, Л.В. Нападовська, Б.Ф. Усач, В.О. Шевчук та інші. Разом з тим, недостатньо розглядаються питання, пов'язані з реалізацією завдань обліково-аналітичного забезпечення в частині формування податкової стратегії, особливо суб'єктами малого підприємництва, так як система податкових відносин вимагає створення єдиної бази для контролю над нарахуванням та сплатою податків на підприємстві.

Мета дослідження – дослідити обліково-інформаційне забезпечення стратегічного розвитку суб'єкта малого підприємництва як базису для формування ефективної податкової стратегії на підприємстві.

Під час ведення господарювання основною проблемою малого бізнесу залишається обтяжлива податкова система. Незважаючи на певні позитивні зміни, що сталися в Україні в результаті дій щодо створення підтримки державою малого бізнесу, характер оподаткування змінився незначно. Для успішної боротьби в конкурентному середовищі підприємство має оптимізувати всі наявні ресурси, в тому числі і податкові платежі. Для вирішення даної задачі підприємство на основі обліково-інформаційної системи розробляє податкову стратегію відповідно до конкретних цілей суб'єкта господарювання.

Обліково-інформаційне забезпечення – це базовий елемент на всіх етапах процесу прийняття управлінських рішень, що виражається в ідентифікації та наданні різноманітних кількісних та якісних показників інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище функціонування підприємства відповідно до потреб суб'єкта управління.

Інформаційне забезпечення процесу прийняття рішень охоплює надходження, рух, обробку, зберігання та передачу масиву інформації в рамках визначених управлінських цілей та завдань, вивчення управлінської проблеми, розгляду варіантів її вирішення, прийняття та доведення управлінського рішення до виконавців, контролю виконання управлінського рішення [8, 19].

Основою системи забезпечення обліково-інформаційного забезпечення є облікова інформація.

Облікова інформація – це відомості щодо функціонування суб'єкта економіки, зафіксовані у носіях облікової інформації [3, 1]. Облікова інформація є найточнішою порівняно з іншими видами інформації, оскільки вона повністю підтверджується первинними документами, розрахунками бухгалтерії тощо.

За допомогою налагодженої системи обліково-інформаційного забезпечення підприємство може ефективніше управляти витратами, особливо в частині оподаткування. Найбільш ефективним заходом управління податковими платежами на підприємстві є податкова стратегія.

Для розкриття визначення «податкова стратегія» необхідно розкрити зміст економічної категорії «стратегія».

В дослідженні стратегія розуміється як заздалегідь спланована реакція підприємства (комплексна програма дій) на зміну зовнішнього середовища, лінія його поведінки, обрана для досягнення бажаного результату. Стратегічне управління, у свою чергу, це таке управління підприємством, яке спирається на людський потенціал як на основу, орієнтує виробничу діяльність на запити споживачів, здійснює гнучке регулювання і своєчасні зміни в організації, адекватні впливу зовнішнього середовища, що дозволяють здобувати конкурентні переваги, в кінцевому рахунку дає можливість організації виживати в довгостроковій перспективі, досягаючи при цьому своїх цілей [5, 41].

Податкова стратегія підприємства – це узагальнена модель його поведінки в рамках діючого податкового законодавства, що забезпечує підвищення ефективності діяльності підприємства шляхом оптимізації податкових платежів [1, 5]. Разом з тим податкова стратегія являє собою сукупність правил, якими керуються підприємства під час прийняття управлінських рішень.

Основною задачею введення податкової стратегії на підприємстві є податкова оптимізація. Оптимізація оподаткування – це організаційні заходи в рамках чинного законодавства, пов'язані з вибором часу, місця та видів

діяльності, створенням і супроводом найбільш ефективних схем та договірних взаємин, з метою збільшення грошових потоків компанії за рахунок мінімізації податкових платежів.

Оптимізація оподаткування передбачає: мінімізацію податкових виплат (у довгостроковому і короткостроковому періоді при будь-якому обсязі діяльності) та недопущення штрафних санкцій з боку контролюючих органів. Це досягається правильністю нарахування і своєчасністю сплати податків, що нерозривно пов'язано з податковим плануванням [9].

Процес формування податкової стратегії здійснюється у декілька етапів:

- визначення мети та головних цілей підприємства;
- дослідження чинників зовнішнього податкового середовища та податкової політики держави;
- розробка податкової політики за окремими аспектами діяльності з планування податкових відрахувань;
- розробка системи організаційно-економічних та економіко-правових заходів з реалізації податкової політики;
- оцінка ефективності розробленої податкової стратегії.

Головною метою початку підприємницької діяльності є отримання прибутку, створення податкової стратегії на підприємстві визначає додатковий засіб досягнення поставленої мети за рахунок оптимізації податкових платежів.

До головних факторів, котрі мають бути враховані перш за все при розробці податкової стратегії, належать: стан галузі і позиція в ній підприємства, кваліфікація працівників, міра залежності від зовнішнього середовища, зобов'язання підприємства, фінансові ресурси.

На другому етапі підприємство аналізує зовнішні чинники впливу на податкову політику, так як вони є джерелом ресурсів для підтримки внутрішнього потенціалу, та досліджується нормативно-правова база обчислення податків. Перед суб'єктом малого господарювання виникає проблема визначення необхідних даних на законодавчому рівні щодо ведення господарської діяльності, так як в Україні не існує жодного систематизованого

документа, регулюючого ведення обліку та оподаткування. В світовій практиці загального вжитку здобув Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП), в якому надаються роз'яснення головних аспектів провадження підприємницької діяльності суб'єктами малого господарювання [11].

Згідно з Національним положенням (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» [13] підприємства що ведуть облік за МСФЗ позбавленні права складати скорочену фінансову звітність, тому серед суб'єктів малого господарювання не поширена практика застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Серед зовнішніх факторів важливо розглянути: законодавчу підтримку держави, податкову політику держави, кредитно-фінансову політику держави, інноваційно-інвестиційну політику держави, інформаційну безпеку та соціальну відповідальність підприємства.

Основним етапом при формуванні податкової стратегії підприємства є створення податкової політики.

В Україні не визначено на законодавчому рівні поняття «податкова політика», але надається визначення терміну «облікова політика».

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [12]. На основі даного визначення можемо сказати, що податкова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення податкового обліку, складання та подання податкової звітності.

Головною різницею між цими поняттями виступає те, що в обліковій політиці фіксують тільки ті принципи і методи обліку та оцінки, які передбачають декілька варіантів обліку на вибір підприємства або щодо яких є невизначеність, а в податковій політиці розкривають всі необхідні для ведення господарської діяльності дані. Таким чином податкова політика підприємства

вказує на орієнтири підприємства у напрямку зменшення податкових зобов'язань, зображує методи, що використовуються, цілі, описує бажаний імідж підприємства, обрану модель поведінки відносно виконання податкових зобов'язань тощо.

Платник податків самостійно організовує податковий облік на підприємстві виходячи з принципів бухгалтерського обліку регламентованих Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [12], відповідно до Податкового кодексу України [14] та іншого законодавства, що регулює нарахування та сплату податків.

Першим кроком при складанні податкової політики суб'єкта малого бізнесу є обґрунтований вибір системи оподаткування. Згідно з Податковим кодексом України [14] підприємства можуть обирати:

- загальну систему оподаткування, що зобов'язує нарахування і сплати всіх податків, в тому числі податок на прибуток, згідно до чинного законодавства;

- спрощену систему оподаткування, обліку і звітності, що замінює нарахування і сплату деяких податків на єдиний податок з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності, згідно до чинного законодавства. Критерієм для визначення платника єдиного податку юридичної особи є дохід не більше 7 000 000 гривень за календарний рік.

Юридичні особи платники єдиного податку звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з таких податків і зборів:

- податку на прибуток підприємств;
- податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними особами та юридичними особами, які добровільно зареєструвалися платниками ПДВ, а також що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи;

- податку на майно в частині земельного податку за земельні ділянки, що використовуються платниками єдиного податку першої - третьої груп для

провадження господарської діяльності (крім діяльності з надання земельних ділянок та/або нерухомого майна, що знаходиться на таких земельних ділянках, в оренду (найм, позичку) та платниками єдиного податку четвертої групи для ведення сільськогосподарського товаровиробництва [14].

Для визначення оптимальної системи оподаткування на підприємстві необхідно здійснити бюджетування витрат щонайменше на перший квартал.

Бюджетування – складова частина фінансового планування, результати якого оформляються системою бюджетів, узгоджених за напрямками діяльності та підрозділами підприємства.

Інструментом процесу бюджетування є бюджети (плани, кошториси). Їх можна розділити на чотири основні групи:

- основні бюджети (бюджет доходів і витрат, бюджет руху грошових коштів, розрахунковий баланс);
- операційні бюджети (бюджет продажів, бюджет виробництва, бюджет прямих матеріальних витрат, прямих трудових витрат);
- допоміжні бюджети (план капітальних вкладень, кредитний план, бюджети податків);
- додаткові (спеціальні) бюджети (бюджет розподілу прибутку, плани окремих проектів і програм) [7].

Тобто, перед процесом розрахунку бюджету податків спочатку на підприємстві необхідно розробити основні та операційні бюджети.

Підприємство згідно до даних фінансової звітності за минулий рік та до розрахованого бюджету, відповідно до поставлених цілей повинне провести аналіз майбутніх витрат і доходів. Відповідно, якщо очікується ріст витрат в наступному податковому періоді (вихід на новий ринок, збільшення кількості замовлень, купівля нового обладнання, розширення асортименту за рахунок будівництва нової лінії виробництва) то для підприємства оптимальним є вибір загальної системи оподаткування та сплати податку на прибуток. Якщо на підприємстві очікується зниження витрат (зміна технології, скорочення обсягів

виробництва, зменшення асортименту) то підприємству слід обирати спрощену систему оподаткування.

Далі проводиться аналіз переваг та недоліків спрощеної системи оподаткування (табл. 1.) в порівнянні з загальною системою оподаткування з метою з'ясування того, які саме переваги та недоліки є найбільш суттєвими, враховуючи специфіку діяльності конкретного суб'єкту оподаткування.

Таблиця 1

Переваги та недоліки спрощеної системи оподаткування для платників третьої групи спрощеної системи оподаткування

Переваги	Недоліки
1	2
1. Скорочення (у порівнянні із загальною системою) кількості податків.	1. Обмежений обсяг доходу.
2. Через зменшення податків зменшується кількість форм звітності до контролюючих органів, а тому знижується ймовірність помилок і штрафних санкцій.	2. Неможливість здійснення бартерних угод, взаємозаліку, застосування векселів з оплатою негрошовими коштами.
3. Можливість самостійно обирати, статус платника ПДВ незалежно від обсягу оподатковуваних операцій	3. При ввезенні товарів на митну територію України податки платником єдиного податку здійснюються на загальних підставах.
	4. Відсутність перехідних положень, що діють при зміні системи оподаткування.

Джерело: складено автором на основі [14]

Отже, перебування підприємства на спрощеній системі оподаткування може бути вигідне для високорентабельних підприємств, у яких доходи значно перевищують понесені витрати, тобто на загальній системі сума податку на прибуток у таких підприємств буде чималою.

В обліковій політиці для цілей оподаткування необхідно передбачити методологію ведення податкового обліку, що включає розроблені форми реєстрів для обліку податків, зборів та платежів, а також порядок відображення в них аналітичних даних по рахунках та даних первинних документів.

Регістри можуть бути подані у виді таблиць, податкових розрахунків чи карток, в яких зазначаються відомості про об'єкти оподаткування, первинні

організаційно-розпорядчі та інші документи які підтверджують правильність оформлення й законність проведених господарських операцій. Такі реєстри слугують для допоміжними документами при складанні податкової звітності за відповідний період, що надсилається до контролюючого органу [4].

На підприємстві необхідно розробити податкову інформацію щодо кожного об'єкту оподаткування, яка містить відомості про базу оподаткування та ставки податку. Обов'язковими додатками є: первинні документи на придбання, оприбуткування, консервацію, ліквідацію тощо.

Найефективнішими формами реалізації податкової політики на підприємстві є:

- розрахунок поточних податкових платежів;
- бюджетування податкових платежів;
- податкове планування.

Розрахунок поточних податкових платежів – це визначення сум податкових зобов'язань і графіку їх погашення в поточному податковому періоді при визначному, заздалегідь обрану варіанті здійснення господарської діяльності підприємства. Розрахунок поточних податкових платежів відображає пасивний підхід до організації податкової політики підприємства, який полягає у фіксації очікуваних податкових наслідків роботи підприємства [9].

Під час розрахунку податкових платежів підприємству необхідно створити додатковий резерв, в якому будуть накопичуватись грошові кошти в розмірі 5% від загальної суми обчислених податкових платежів для сплати суми еквівалентної похибки під час розрахунків, непередбачуваних штрафних санкцій та пені нарахованих контролюючим органом.

Допоміжним документом при розрахунку є додаток у формі таблиці по нарахуванні податків згідно до податкового законодавства. Обов'язковими реквізитами є: назва податку, об'єкт оподаткування, ставка податку, пільги, строки подачі податкової звітності, перерахування платежів, вид бюджету.

Бюджетування податкових платежів – це система планових розрахунків з використанням взаємопов'язаних бюджетів підприємства, спрямована на

визначення планової суми податкових платежів, що підлягають сплаті в наступних податкових періодах.

На відміну від розрахунку поточних податкових платежів, бюджетування дозволяє обчислити податкові зобов'язання не тільки на поточний, але й на наступні податкові періоди. Загалом для цих двох форм організації податкової політики підприємства є те, що вони базуються на вже обраному варіанті здійснення господарської діяльності, тобто фіксують податкові наслідки реалізації запланованих господарських операцій і не передбачають податкової оптимізації. Зазвичай бюджетування податкових платежів використовується на великих підприємствах [10].

Податкове планування – це система заходів суб'єкта господарювання, спрямована на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою законної оптимізації його податкових платежів [6].

Можливість впровадження заходів з податкового планування закладена в самому податковому законодавстві, яке передбачає різні податкові режими для різних господарських операцій, допускає різноманітні методи для обчислення податкової бази і дає можливість платникам податків застосовувати різноманітні податкові пільги.

На відміну від перших двох форм реалізації податкової політики підприємства, податкове планування засноване на активному використанню засобів податкової політики підприємства, що дозволяє обрати найбільш доцільний в конкретних умовах варіант господарської діяльності, з точки зору його податкових наслідків і кінцевого фінансового результату.

Податкове планування є найбільш ризиковою формою реалізації податкової політики через недостатність визначення та конфліктність податкового законодавства, тому існує ймовірність виникнення негативних наслідків у вигляді документальних позапланових перевірок контролюючих органів, що ведуть за собою фінансових та комерційних втрат.

На підприємстві слід оформлювати податкову політику у формі розпорядчого документу (наказ, постанова, ухвала, розпорядження, вказівка).

На практиці найпоширенішим видом документу виступає наказ.

Наказ – це основний розпорядчий документ, за допомогою якого вирішуються основні і оперативних завдання на правах єдиноначальності. Він видається керівником підприємства і є обов'язковим для виконання.

Наказ «Про податкову політику» є важливим елементом при введенні податкового обліку, тому що він є юридичним доказом правомірності введення господарських операцій пов'язаних з оподаткуванням.

Для цілей оподаткування Наказ «Про податкову політику» застосовується з першого числа кварталу, що слідує за поточним кварталом і може бути змінена один раз за квартал відповідним розпорядженням керівника.

Підставою для зміни податкової політики підприємства є значні зміни податкового законодавства, системи оподаткування, правового чи організаційно-економічного статусу підприємства.

На завершальному етапі підприємство проводить аналіз ефективності введення податкової політики. Для цього порівнюють рівень податкового навантаження (податкового тиску, податкового тягаря) звітного та податкового періодів.

Податкове навантаження – це загальна сума податків по відношенню до доходу, з якого вони сплачуються підприємством, а також рівень економічних обмежень, що створюються через таку сплату і відволікання ресурсів від інших можливих напрямів їх використання [2].

Прийняття кінцевого рішення щодо подальшого слідування податковій стратегії, її удосконаленні чи зміні визначає підприємства на підставі попереднього дослідження ефективності податкової політики підприємства.

Отже, для покращення управління податковими процесами шляхом залучення обліково-аналітичного забезпечення на підприємстві необхідно:

- створення податкової стратегії на підприємстві для податкової оптимізації;
- розробка податкової політики підприємства в формі Наказу «Про податкову політику» для єдиного підходу обліку податків, зборів та платежів;

- забезпечення розрахунку поточних податкових платежів шляхом визначення сум податкових зобов'язань та графіку їх погашення;
- впровадження процесу бюджетування податкових платежів спрямованої на визначення суми майбутніх податкових зобов'язань;
- введення системи податкового планування шляхом вибору оптимальних умов оподаткування.

Також на загальнодержавному рівні необхідно розробити узагальнений стандарт ведення обліку на суб'єктах малого господарювання на прикладі Міжнародного стандарту фінансової звітності для малих та середніх підприємств.

Отже, обліково-інформаційне забезпечення слугує для забезпечення ефективного управління на підприємстві. Під час ведення фінансово-господарської діяльності якісна обліково-інформаційна система забезпечує реальне скорочення витрат на підприємстві шляхом оптимізації податків. Найбільш ефективними критеріями податкової оптимізації є: мінімум податкових платежів суб'єкта господарювання протягом податкового періоду, мінімум податкового навантаження, забезпечення рівномірності формування податкових зобов'язань відповідно наявних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова О.В. Податковий механізм стимулювання інвестиційної діяльності промислових підприємств: автореф. дис. канд. ек. наук: Економічна безпека. Маріуполь : Приазовський держ. технічний ун-т, 2004. 18 с.
2. Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. Податкова система : навч. посіб. Одеса : ВМВ, 2014. 344 с.
3. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.* – №10. 2008, С.58-62.
4. Греськів Т.С. Формування та вдосконалення облікової податкової політики підприємства. *Держава і регіони.* – 2008, № 6 С. 76-79.
5. Глущенко О.О. Податкова стратегія підприємства як ефективний захід забезпечення його економічної безпеки. *Проблеми матеріальної культури.* 2011. – № 215. С. 41-44.
6. Дубовик Ю.О. Податковий менеджмент у схемах та таблицях : навчальний посібник. Харків : ПромАрт, 2018. 248 с.
7. Кривенко Т.С. Процес бюджетування на підприємстві. *Будівельна бухгалтерія.* 2010. – № 15. С. 12-17.
8. Лаговська О.А., Легенчук С.Ф., Кузь В.І., Кучер С.В. Бухгалтерський облік в

управлінні підприємством : навч. посіб. Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2017. 416 с.

9. Лайчук С.М. Податкова політика суб'єктів малого бізнесу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. – 2006, № 4, С. 485-527.

10. Мельничук Н.Ю., Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : підручник. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 504 с.

11 Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП). Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063

12. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999, № 40, С. 365.

13 Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» : Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000р. №39. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>

14. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, С. 112.

REFERENCES

1. Balashova, O.V. (2004), “Tax mechanism for stimulating investment activity of industrial enterprises”, Ph.D Thesis, Economic security. Priazovsky state Technical University, Mariupol, Ukraine.

2. Baranova, V.H. Dubovyk, O.Y. and Khomutenko, V.P. (2014), *Podatkova sistema* [Tax system], VMV, Odesa, Ukraine.

3. Bezrodna T.M. (2008) “Accounting and analytical support of enterprise management: the definition of the essence”, *Bulletin of the East Ukrainian National University. V. Dahl, vol. 10, pp. 58–62*.

4. Greskiv, T.S. (2008) “Formation and improvement of the accounting tax policy of the enterprise”, *Derzhava i rehiony*, vol. 6, pp. 76–79.

5. Glushchenko, O.O. (2011) “The company's tax strategy as an effective measure of economic security”, *Problemy material'noi kul'tury*, vol. 215, pp. 41–44.

6. Dubovyk, Y.O. (2018) *Podatkovyy menedzhment u skhemakh ta tablytsiakh* [Tax management in schemes and tables], PromArt, Kharkiv, Ukraine.

7. Krivenko, T.S. (2010) “Budgeting Process at the Company”, *Budivel'na bukhhalteriia*, vol. 15, pp. 12–17.

8. Lahovs'ka, O.A. Lehenchuk, S.F. Kuz', V.I. and Kucher, S.V. (2017), *Bukhhalters'kyj oblik v upravlinni pidpriemstvom* [Accounting in enterprise management], Zhytomyrs'kyj derzhavnyj tekhnolohichnyj universytet, Zhytomyr Ukraine.

9. Laychuk, S.M. (2006) “Tax policy of small business entities”, *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*, vol 4, pp. 485–527.

10. Mel'nychuk, N.Y. and Nepochatenko, O.O. (2013), *Finansy pidpriemstv* [Business finances], Tsentr uchbovoi literatury, Kiyv, Ukraine.

11. International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities (IFRS for SMEs), available at : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On accounting and financial reporting in Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 40, p. 365.

13. Ministry of Finance of Ukraine (2000), “On approval of the National Regulation (standard) of accounting 25 "Simplified financial statements"”, available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “Tax Code of Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 13–14, vol. 15–16, vol. 17., p. 112.

*В.М. ПОМУЛЄВА,
старший викладач кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ВИЗНАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ТА ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ: ПОДАТКОВІ НАСЛІДКИ

Ведення подвійного обліку (податкового і бухгалтерського) залишається необхідним в сучасних умовах господарювання, незважаючи на те, що зміни, які вносяться до Податкового кодексу, суттєво наближають їх один до одного.

Основні відмінності обліку основних засобів насамперед спричинені особливостями їх визнання у податковому і бухгалтерському обліку.

Закріплення вартісного критерію основних засобів у податковому законодавстві та самостійне встановлення критерію розмежування необоротних активів на основні засоби та малоцінні необоротні матеріальні активи (далі - МНМА) для цілей бухгалтерського обліку призводять до пошуку управлінських рішень з метою уніфікації обліку і оптимізації оподаткування.

Починаючи з 2011 року вартісний критерій віднесення необоротних активів до складу основних засобів для цілей застосування норм ПКУ зріс у 20 разів: з 1000 грн. протягом 2011 р. до 20000 грн. – з 23.05.2020 р. Незважаючи на постійні зміни цього критерію, у бухгалтерів й досі виникають питання щодо їх обліку, а також впливу на податковий облік, необхідності зміни облікової політики тощо.

Дослідженням обліку основних засобів займалися такі провідні вчені як: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, А. Г. Загородній, В. В. Сопко, Н. М. Ткаченко та інші. Незважаючи на значні напрацювання в цій сфері, в сучасних умовах господарювання виникає потреба подальшого дослідження цих питань відповідно до вимог часу.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу вартісних критеріїв визнання основних засобів в податковому і бухгалтерському обліку, визначення податкових наслідків від застосування різних вартісних критеріїв, розробка пропозицій щодо уніфікації обліку та оптимізації оподаткування.

П.п. 12 п. 3 р. I Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві” від 16.01.2020 р. № 466-IX (далі – Закон № 466) внесені зміни до п. 14.1.138 ст. 14 Податкового кодексу України, які введені в дію з 23 травня 2020 р.

За визначенням оновленого підпункту 14.1.138 статті 14 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) основні засоби у податковому обліку - це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [1].

Отже, для визнання основних засобів у податковому обліку Законом № 466 вартісний критерій, який застосовується для віднесення матеріальних активів до складу основних засобів, підвищено з 6 000 до 20000 гривень.

Передусім важливо зазначити, що новий вартісний критерій діє виключно для податкових цілей.

Тож нові матеріальні активи зі строком служби більше одного року і вартістю понад 20000 грн., для податкових цілей зараховуються до основних засобів.

У свою чергу, малоцінні необоротні матеріальні активи (далі — МНМА), вартість яких не перевищує 20000 грн., у податковому обліку не вважаються основними засобами.

Згідно з п. 7 П(С)БО 7 «Основні засоби» (далі – П(С)БО 7), придбані (створені) основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

Виходячи із п.п. 14.1.84 ПКУ, первісну вартість основних засобів визначають за правилами П(С)БО 7, оскільки порядок її визначення виключено із ПКУ ще з 2015 р. Щоб вирішити до якого об'єкту (до основних засобів чи до МНМА) у податковому обліку віднести необоротний актив, первісну його вартість потрібно порівняти з 20-тисячним вартісним критерієм.

Відповідно до п. 8 П(С)БО 7 первісна вартість об'єкта основних засобів (у тому числі й МНМА, які в бухгалтерському обліку включаються до складу основних засобів згідно з п.п. 5, 5.2.2 П(С)БО 7), складається з таких витрат [2]:

- суми, що сплачуються постачальникам активів і підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);

- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, які здійснюються у зв'язку з набуттям (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;

- суми ввізного мита;

- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються підприємству);

- витрати зі страхування ризиків доставки основних засобів;

- витрати на транспортування, монтаж, налагодження основних засобів;

- інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, в якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Отже, при порівнянні з 20-тисячним вартісним критерієм необхідно аналізувати вартість активу з урахуванням усіх складових, передбачених п. 8 П(С)БО 7.

До непрямих податків насамперед відноситься ПДВ (п.п. 14.1.178 ПКУ). Виходячи з вищевказаного, суми непрямих податків збільшують первісну вартість об'єкта лише за умови, якщо вони не підлягають відшкодуванню.

Якщо підприємство не є платником ПДВ, в такому разі ПДВ має статус податку, який не відшкодовується. Відтак з вартісним критерієм у 20000 грн. слід порівнювати вартість активу з урахуванням ПДВ.

Платники податку на додану вартість суму нарахованого (сплаченого) ПДВ під час придбання (створення) об'єкта включають згідно з розділом V ПКУ до податкового кредиту. Відтак ПДВ має статус податку, що відшкодовується платнику, тому він не збільшує первісної вартості об'єкта основних засобів (п. 8 П(С)БО 7), та не бере участі у визначенні суми витрат, яку порівнюють із вартісним критерієм основних засобів (20000 грн.).

Відповідно до п. 48 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджених наказом МФУ від 30.09.2003 р. № 561 (далі - Методичні рекомендації № 561) затрати з будівництва (виготовлення), придбання і поліпшення об'єктів основних засобів з початку і до закінчення зазначених робіт та введення об'єктів в експлуатацію визнаються незавершеними капітальними інвестиціями (незавершеним будівництвом) [3].

Капітальні інвестиції обліковуються у складі незавершеного будівництва до введення об'єктів основних засобів в експлуатацію (п. 52 Методичних рекомендацій № 561).

Підставою для зарахування на баланс основних засобів є акт приймання-передачі (введення в експлуатацію) основних засобів [3] (п. 10 Методичних рекомендацій № 561). Згідно з Наказом Міністерства статистики України від 29.12.1995 р. № 352 «Про затвердження типових форм первинного обліку» для оформлення зарахування до складу основних засобів окремих об'єктів, для обліку вводу їх в експлуатацію [4] (у тому числі МНМА, які у бухгалтерському обліку також належать до основних засобів) застосовується акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (форма № ОЗ-1).

Таким чином, об'єкт вважається зарахованим на баланс як основний засіб і обліковується на рахунку 10 тільки після введення його в експлуатацію. До цієї дати всі витрати на придбання/створення необоротних матеріальних

активів обліковують у складі капітальних інвестицій за дебетом рахунку 15, на якому вони вже обліковуються без ПДВ.

Отже, платникам ПДВ вартість активу для порівняння слід брати без урахування сум ПДВ.

Про введення в експлуатацію основних засобів свідчитиме бухгалтерський запис Дт 10 «Основні засоби» Кт 15 «Капітальні інвестиції».

Враховуючи вищезазначене, вартість активу з вартісним критерієм 20000 грн. слід порівнювати саме на дату введення в експлуатацію незалежно від того, коли його оплачено чи оприбутковано. Наприклад, якщо підприємство раніше сплатило аванс за об'єкт вартістю 15000 грн. (без врахування ПДВ) та оприбуткувало його до 23.05.2020 р., а ввело в експлуатацію вже після цієї дати, то такий об'єкт в податковому обліку не вважатиметься основним засобом.

Новий вартісний критерій у 20 тис. грн. застосовується до основних засобів, що вводяться в експлуатацію після 22 травня 2020 року.

Таким чином, матеріальні активи зі строком служби більше одного року і вартістю понад 20000 грн., придбані і введені в експлуатацію починаючи з 23.05.2020 р. для податкових цілей зараховуються до основних засобів.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [5].

Саме тому основні засоби, введені в експлуатацію до 23.05.2020 р. не перекласифіковуються і продовжують обліковуватися виходячи з критерію, що діяв раніше (6000 грн.). Таку ж думку висловлюють і податківці.

Основні засоби, введені в експлуатацію до 23 травня 2020 року продовжують амортизуватись у податковому обліку, навіть якщо їх залишкова балансова вартість не перевищує 20000 гривень [6].

Як вже зазначалося, новий вартісний критерій для визнання основних засобів, встановлений Податковим кодексом, діє виключно для податкових цілей. На відміну від бухгалтерського обліку, у податковому обліку платник не

має права самостійно змінювати встановлений ПКУ вартісний критерій основних засобів (20000 грн.).

Між тим, зміна вартісного критерію основних засобів у Податковому кодексі не впливає на бухгалтерський облік, який регламентується не Податковим кодексом, а національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Крім того, в законодавстві відсутні вимоги, щоб вартісні критерії для об'єктів основних засобів в податковому та бухгалтерському обліку співпадали.

Відповідно до п. 4 П(С)БО 7 основні засоби в бухгалтерському обліку – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [2].

Варто зазначити, що прямої норми щодо вартісної межі, за якою матеріальні цінності можна віднести до об'єктів основних засобів для цілей бухгалтерського обліку, П(С)БО 7 не містить.

Натомість абзац другий підпункту 5.2.7 П(С)БО 7 визначає, що підприємства можуть установлювати вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів [2], тобто визначати вартісні межі для розподілення об'єктів строком служби більше одного року на основні засоби та МНМА. Отже, наразі підприємства для цілей бухгалтерського обліку мають керуватися цією нормою.

Принагідно, слід зауважити, що матеріальні активи зі строком служби менше 1 року (незалежно від вартості) ні до основних засобів, ні до МНМА не відносяться. Вони вважаються запасами — малоцінними та швидкозношуваними предметами (п. 6 П(С)БО № 9 «Запаси»). Тому витрати на їх придбання включаються до витрат звітного періоду (до складу собівартості продукції, адміністративних витрат, витрат на збут або інших операційних витрат — за напрямами витрат).

Як бачимо, у визначенні П(С)БО 7 про вартісний критерій мова не йде, а отже, підприємство може його встановлювати самостійно.

Разом з тим, вартісний критерій МНМА для цілей бухгалтерського обліку може бути встановлений і в іншому розмірі, ніж визначено Податковим кодексом: як меншому, так і більшому. В таких випадках певний об'єкт необоротного матеріального активу в бухгалтерському обліку може належати до МНМА, а згідно з положеннями ПКУ – до основних засобів, або навпаки.

І тому, з огляду на діюче законодавство, варто дослідити податкові наслідки, які чекають на підприємство у разі застосування різних вартісних критеріїв визнання основних засобів в бухгалтерському та в податковому обліку.

Розбіжності в критеріях віднесення необоротних активів до основних засобів впливають також і на заповнення податкової декларації з податку на прибуток підприємств (далі – декларація), затвердженої наказом МФУ від 20.10.2015 р. N 897 (у редакції наказу МФУ від 28.04.2017 р. N 467), зокрема, додатку АМ і додатку РІ.

З 2015 року податок на прибуток обчислюється, виходячи з бухгалтерського фінансового результату (визначеного за П(С)БО або МСФЗ), скоригованого на різниці, передбачені розділом III Податкового кодексу.

Так, відповідно до п.п. 134.1.1 ст. 134 Податкового кодексу об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємств є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень ПКУ [1].

Однією з таких є різниця, яка виникає при нарахуванні амортизації необоротних активів (ст. 138 ПКУ).

Фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму нарахованої амортизації основних засобів/нематеріальних активів згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або МСФЗ та зменшується на суму розрахованої амортизації таких активів відповідно до п. 138.3 ст. 138 Податкового кодексу.

Законом № 466 внесені зміни також і до п.п. 134.1.1 ст. 134 Податкового кодексу в частині підвищення вартісного критерію річного доходу для незастосування різниць з 20 до 40 млн. грн., які набули чинності 23.05.2020 року, і до п. 137.5 ст. 137 у частині підвищення вартісного критерію річного доходу для застосування річного звітного періоду (набули чинності з 1 січня 2021 року). Платники податку на прибуток підприємств, у яких річний дохід за звітний рік не перевищує 40 млн. грн. можуть прийняти рішення про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років), визначені відповідно до положень розділу III ПКУ.

Оскільки платники податку на прибуток з річним доходом до 40 млн. грн., що прийняли рішення не коригувати фінансовий результат на різниці згідно з розділом III ПКУ повністю орієнтуються на бухгалтерський облік, вони можуть не підвищувати вартісний критерій МНМА в бухгалтерському обліку до податкового 20-тисячного критерію за п.п. 14.1.138 ПКУ. В такому разі суми амортизації включаються до витрат і, відповідно впливають на бухгалтерський фінансовий результат, і далі коригування на різниці не проводиться.

Збільшення вартості для МНМА в бухгалтерському обліку з 6000 грн. до 20000 грн. передусім важливо для платників податку на прибуток, що використовують різниці за розділом III ПКУ, оскільки саме вони нараховують податкову амортизацію на основні засоби відповідно до ст. 138 ПКУ. Це ж стосується і платників з річним доходом до 40 млн. грн., які добровільно прийняли рішення коригувати фінансовий результат на різниці, встановлені ПКУ.

Різниці, які виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів на підставі п.п. 138.1, 138.2 ст. 138 Кодексу, відображаються у рядках 1.1.1 та 1.2.1АМ додатка РІ до рядка 03 РІ Декларації [7]:

- у рядку 1.1.1 додатка РІ до рядка 03 РІ Декларації відображається сума нарахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

- у рядку 1.2.1 АМ додатка РІ до рядка 03 РІ Декларації відображається сума розрахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів відповідно до п. 138.3 ст. 138 Кодексу.

Між тим, положення п. 138.1 та п. 138.2 ст. 138 Кодексу передбачають коригування фінансового результату до оподаткування на різниці, які виникають при нарахуванні амортизації виключно для активів, що є основними засобами або нематеріальними активами [7].

Виходячи з положень п.п. 14.1.138 п. 14.1 ст. 14 Кодексу в цілях оподаткування МНМА не належать до основних засобів.

На відміну від правил бухгалтерського обліку, у податковому обліку до малоцінних необоротних матеріальних активів відносяться активи вартістю не більше 20 тис. грн. та строком корисного використання не більше одного року.

При цьому, оскільки МНМА не належать до основних засобів, то різниці, відповідно до ст. 138 Кодексу за такими активами у платника не виникають.

Оскільки малоцінні необоротні матеріальні активи не належать до основних засобів, то різниці, відповідно до ст. 138 ПКУ, за такими активами у платника не виникають.

Отже, у рядках 1.1.1, 1.2.1АМ додатка РІ до рядка 03 РІ Декларації відображається сума нарахованої амортизації основних засобів та/або нематеріальних активів без врахування амортизації МНМА [7].

При цьому, по МНМА відсутня як різниця, що збільшує фінансовий результат, так і різниця, що зменшує фінансовий результат.

В додатку АМ до декларації напроти групи 11 з недавніх пір стоїть позначка «Х», що також вказує на відсутність податкової амортизації в цій групі.

Варто зазначити, що облік активів як МНМА має певні переваги.

Так, у бухгалтерському обліку згідно з п. 27 П(С)БО 7 амортизація МНМА (крім прямолінійного і виробничого методу) може нараховуватися в першому місяці використання об'єкта: або в розмірі 50% його вартості, яка амортизується, а решта 50% – у місяці їх виключення з активів внаслідок невідповідності критеріям визнання активом, або в розмірі 100 % вартості об'єкта.

У разі обрання в обліковій політиці методу амортизації у розмірі 100 % вартості об'єкта при введенні в експлуатацію МНМА, їх вартість одразу буде включено до витрат періоду (п. 27 П(С)БО 7).

Як ми вже з'ясували, визначення основних засобів в бухгалтерському та податковому обліку відрізняється. ПКУ встановлює вартісний критерій (20000 грн.), який у бухгалтерському обліку підприємства критерій розмежування МНМА і основних засобів мають право визначити самостійно.

Проведемо дослідження, як відмінність у вартісних критеріях визнання основних засобів і МНМА може вплинути на податковий облік, зокрема на об'єкт оподаткування податком на прибуток.

Припустимо, що обліковою політикою підприємства для всіх основних засобів передбачено використання прямолінійного методу амортизації, а для МНМА – 100% вартості об'єкта в періоді введення в експлуатацію. Умовно термін експлуатації основних засобів – 4 роки.

Як видно з табл. 1, у варіанті 2 перелік об'єктів основних засобів в бухгалтерському обліку співпадатиме з податковим, а тому відпаде потреба у визначенні різниць за амортизацією і коригуванні фінансового результату. Тобто підприємство, встановивши у бухгалтерському обліку вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів на рівні податкового, окрім зручності, матиме ще й додаткові переваги.

Крім того, підвищення вартісного критерію малоцінності в бухгалтерському обліку до податкового 20-тисячного рівня (варіант 2) або

більшого рівня (варіант 3) призведе до того, що більшу кількість активів можна буде кваліфікувати як малоцінні і списувати на витрати швидше (50/50 або в розмірі 100% при введенні в експлуатацію). З огляду на це, підвищення вартісного критерію малоцінності для віднесення об'єктів до МНМА до 20-тисячного рівня вигідне також платникам з доходом менше 40 млн. грн.

Таблиця 1

Розмежування основних засобів і МНМА в обліку при різних вартісних критеріях їх визнання

Первісна вартість об'єкта, введеного в експлуатацію після 22.05.2020 р.	Бухгалтерський облік			Податковий облік
	Вартісний критерій для МНМА			Вартісний критерій для ОЗ
	Варіант 1 – 6000 грн.	Варіант 2 – 20000 грн.	Варіант 3 – 25000 грн.	20000 грн.
1. 5000 грн.	МНМА	МНМА	МНМА	Не є основним засобом
Амортизація МНМА	5000 грн.	5000 грн.	5000 грн.	
2. 10000 грн.	Основний засіб	МНМА	МНМА	Не є основним засобом
Амортизація ОЗ за рік	2500 грн.			
Амортизація МНМА		10000 грн.	10000 грн.	
3. 24000 грн.	Основний засіб	Основний засіб	МНМА	Основний засіб
Амортизація ОЗ за рік	6000 грн.	6000 грн.		6000 грн.
Амортизація МНМА			24000 грн.	
Амортизація ОЗ всього	8500 грн.	6000 грн.		6000 грн.
Амортизація МНМА всього	5000 грн.	15000 грн.	39000 грн.	

У разі неспівпадання вартісних критеріїв у податковому та бухгалтерському обліку (див. табл. 1), певний об'єкт необоротного матеріального активу в бухгалтерському обліку може належати до МНМА, а згідно з положеннями ПКУ – до основних засобів, або навпаки.

Так, об'єкт 2 у варіанті 1 в бухобліку є основним засобом, а для податкового обліку таким не вважається, оскільки він не відповідає вартісному критерію, встановленому у п.п. 14.1.138 Податкового кодексу для основних засобів.

Об'єкт 3 у варіанті 3 навпаки у податковому обліку є основним засобом, а в бухгалтерському – МНМА.

Якщо критерій віднесення предметів до МНМА в бухгалтерському обліку залишити на рівні 6000 грн. (варіант 1), то для цілей податкового обліку об'єкти 1 і 2 не є основними засобами і не впливають на формування податкових різниць. Вплив на об'єкт оподаткування відбуватиметься за бухгалтерськими правилами, тобто бухгалтерська амортизація таких об'єктів зменшуватиме оподатковуваний прибуток, і при цьому не відобразатиметься у додатках АМ та РІ до декларації з податку на прибуток.

Об'єкти вартістю від 6000 до 20000 грн. вважатимуться для бухгалтерського обліку звичайними основними засобами (як об'єкт 2 у варіанті 1) й амортизуватимуться за стандартними методами. Хоча для податкового обліку вони не будуть вважатися основними. Однак, до таких об'єктів підприємство втрачає можливість застосувати методи «прискореної» амортизації («50% /50 %» або «100 %»). І хоч різниці, які визначаються згідно зі ст. 138 ПКУ, за такими активами не виникатимуть, загалом бухгалтерська амортизація зменшуватиме фінансовий результат у меншому розмірі (на 8500 і 5000 грн.), ніж за варіантом 2, тобто ніж у разі застосування однакового критерію.

Якщо ж вартісний критерій МНМА буде встановлено більшим за поріг у 20000 грн. (варіант 3), об'єкти вартістю більше 20000 грн. (у нашому прикладі від 20000 до 25000 грн.) згідно з п.п. 14.1.138 ПКУ для платника податку на прибуток враховуватимуться як основні засоби (об'єкт 3 у варіанті 3), а в бухгалтерському обліку такі об'єкти обліковуватимуться як МНМА.

За правилами бухгалтерського обліку всі об'єкти - 1, 2 і 3 (варіант 3) належать до МНМА, нарахована амортизація у розмірі 39000 грн. (5000, 10000 і 24000 грн. відповідно).

Однак, враховуючи, що за правилами ПКУ різниці розраховуються лише щодо основних засобів, до складу яких у податковому обліку відноситься об'єкт 3, сума амортизації такого об'єкта прийматиме участь в коригуваннях на різниці.

А отже, сума амортизації об'єктів 1 і 2 (варіант 3) в коригуваннях на різниці участі не прийматиме, оскільки згідно з п.п. 14.1.138 ПКУ вони не вважаються основними засобами. Коригування на різниці в частині амортизації відповідно до норм ст. 138 ПКУ стосуватимуться лише об'єкта 3 (нарахована податкова амортизація у розмірі 6000 грн.).

Фінансовий результат до оподаткування необхідно збільшити на суму нарахованої за правилами бухобліку амортизації МНМА (об'єкта 3), а на суму податкової амортизації фінансовий результат зменшити.

В додатку РІ "Різниці" до декларації зазначені суми за варіантом 3 будуть відображені наступним чином: у рядку 1.1.1 - 24000 грн., у рядку 1.2.1АМ - 6000 грн. Об'єкти МНМА 1 і 2 участі в коригуваннях не приймають, так як не вважаються основними засобами згідно норм ПКУ.

Відтак, загальна різниця в рядку 03 додатка РІ, й відповідно в рядку 03РІ декларації з податку на прибуток буде відображена в сумі 18000 грн. (24000 – 6000) за рахунок застосування в бухгалтерському і податковому обліку різних методів нарахування амортизації. Різниця спричинена встановленням вартісного критерію віднесення активів до МНМА в бухгалтерському обліку у розмірі, більшому, ніж визначено п.п. 14.1.138 ПКУ.

Отже, об'єкти вартістю більше 20000 грн. виявляться у зоні ризику, так як є основними засобами для податкового обліку, а отже по всіх таких об'єктах доведеться визначати різниці в частині амортизації, які збільшать об'єкт оподаткування.

Якщо вартісний критерій МНМА у бухгалтерському обліку відмінний від встановленого у ПКУ, то з метою коригування сум нарахованої амортизації на різниці, передбачені ст. 138 ПКУ, потрібно сформулювати перелік необоротних матеріальних активів, які згідно з п.п. 14.1.138 ПКУ належать до основних засобів. До амортизації таких активів і мають застосовуватись коригування на різниці згідно зі ст. 138 ПКУ.

Для застосування коригувань згідно з п. 138.1 ПК у бухгалтерському обліку доведеться розділяти об'єкти, що були введені в експлуатацію з

23.05.2020 р., на дві групи: об'єкти, що відповідають критеріям визнання основних засобів у податковому обліку та об'єкти, які не відповідають таким критеріям, але визнаються об'єктами основних засобів у бухгалтерському обліку, що окрім незручностей, вимагає додаткових трудових затрат.

Результати дослідження зведемо у таблицю 2, та визначимо загальний вплив на об'єкт оподаткування.

Таблиця 2

Вплив застосування різних вартісних критеріїв визнання основних засобів в бухгалтерському і податковому обліку на об'єкт оподаткування

	Сума амортизації, що включається до витрат в бухгалтерського обліку	Бухгалтерська амортизація (рядок 1.1.1 додатка РІ)	Податкова амортизація (рядок 1.2.1АМ додатка РІ)	Різниця, яка збільшує фінансовий результат до оподаткування	Загальний вплив на об'єкт оподаткування
Варіант 1	13500	-	-	-	13500
Варіант 2	21000	-	-	-	21000
Варіант 3	39000	24000	6000	+ 18000	21000

Незважаючи на те, що загальний вплив на об'єкт оподаткування у варіанті 3 виявився однаковим у порівнянні з варіантом 2, тобто як при однаковому вартісному критерії, підвищення критерію малоцінності в бухгалтерському обліку до більшого рівня, ніж визначений у ПКУ, призведе до збільшення трудомісткості облікових робіт (у тому числі й при визначенні податкових різниць).

Крім того, збільшити межу малоцінності понад 20000 грн. можливо у разі, якщо для підприємства такі об'єкти дійсно є несуттєвими за вартістю, інакше це може вплинути на достовірність інформації у фінансовій звітності.

Таким чином, найбільш оптимальним варіантом з точки зору оподаткування, спрощення обліку є застосування підприємством в бухгалтерському обліку вартісного критерію віднесення активів до складу МНМА, що відповідає розміру, встановленому в пп. 14.1.138 ПКУ. Це

дозволить уніфікувати дані бухгалтерського та податкового обліку, уникнути проведення розрахунку різниць за правилами ПКУ, та, як наслідок, оптимізувати об'єкт оподаткування.

Таким чином, зміна вартісного критерію з 6 000 грн. на 20 000 грн. стосується саме податкового обліку і, перш за все платників податку на прибуток, які застосовують різниці згідно з розділом III ПКУ при нарахуванні амортизації.

З 20-тисячною межею слід порівнювати первісну вартість активу (з урахуванням усіх її складових) без ПДВ (для платників ПДВ) на дату введення в експлуатацію. Новий вартісний критерій застосовується до активів, що вводяться в експлуатацію після 22 травня 2020 року.

Активи вартістю до 20000 грн. в податковому обліку не вважаються основними засобами і податкові різниці для них не визначаються.

В бухгалтерському обліку, на відміну від податкового, підприємство самостійно встановлює вартісну межу вартості МНМА (менше або більше 20000 грн.), що може впливати на перегрупування основних засобів.

Дослідження показали, що найбільш оптимальним варіантом з точки зору оподаткування є встановлення межі малоцінності в бухобліку на рівні, визначеному ПКУ для основних засобів. В такому разі переліки об'єктів основних засобів та МНМА співпадатимуть, що значно спростить роботу, зменшить трудозатрати, дозволить застосовувати до більшої кількості об'єктів методи спрощеної бухгалтерської амортизації.

Основні відмінності трактування терміну «основні засоби» в П(С)БО 7 та ПКУ призводить до численних запитів платників до податкових органів, оскільки є низка неврегульованих кодексом питань.

На нашу думку, першочерговим кроком подальшої гармонізації податкового та бухгалтерського обліку має бути уніфікація підходів визнання об'єктів основних засобів, а саме приведення вартісного критерію віднесення активів до складу МНМА для підприємств у відповідність до критеріїв визнання основних засобів у ПКУ, тобто встановлення його на рівні 20000 грн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби": наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ Міністерства Фінансів України від 30.09.2003 р. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
4. Про затвердження типових форм первинного обліку: наказ Міністерства статистики України від 29.12.1995 р. № 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352202-95#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
6. Лист ДПС України від 04.06.2020 № 8939/7/99-00-07-02-01-07). URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/listi-dps/print-74588.html> (дата звернення: 12.03.2021).
7. ППК від 15.12.2020 р. N 5196/ППК/99-00-05-05-02-06. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ipk/16738-5196-20.html> (дата звернення: 12.03.2021).

REFERENCES

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Accessed March 12, 2021).
2. Ministry of Finance of Ukraine (2000), "Regulation (standard) of accounting 7 "Property, plant and equipment", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (Accessed March 12, 2021).
3. Ministry of Finance of Ukraine (2003), "Methodological recommendations on the accounting of fixed assets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text> (Accessed March 12, 2021).
4. Ministry of Statistics of Ukraine (1995) "About the statement of standard forms of the primary account", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352202-95#Text> (Accessed March 12, 2021).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed March 12, 2021).
6. Official site of the State Tax Service of Ukraine (2020), "Letter", available at: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/listi-dps/print-74588.html> (Accessed March 12, 2021).
7. The official site Profi Vince (2020), "individual tax consultation", available at: <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ipk/16738-5196-20.html> (Accessed March 12, 2021).

*О.М. СИЛЕНКО,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, головний бухгалтер
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ОДНОРАЗОВЕ (СПЕЦІАЛЬНЕ) ДОБРОВІЛЬНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ДЕТІНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Правила міжнародного оподаткування в умовах активізації інтеграції національних економік та ринків, потребують модернізації та сучасних підходів у протидії розмиванню бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування, що саме і змусило країни ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та G20 («Велика двадцятка» - група міністрів фінансів та керівників центральних банків 20 економік) розпочати амбіційний проект План протидії розмиванню оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування (Base erosion and Profit Shifting – BEPS) [1] (далі - План дій BEPS).

Урядом України підтримано рішення країн ОЕСР і наразі вживаються заходи щодо імплементації Плану дій BEPS, покликано підтримати фінансову стабільність в умовах переходу до вільного руху капіталу, підвищити ефективність податкового регулювання та запровадити єдині вимоги до прозорості ведення бізнесу за міжнародними стандартами.

На шляху до імплементації Плану протидії BEPS Україна з 23.07.2018 р. приєдналась до Багатосторонньої конвенції щодо виконання заходів з протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування (далі - Конвенції MLI) [2], що зобов'язало уряд країни терміново розробити План заходів з протидії розмиванню бази оподаткування, серед яких чільне місце займає організація спеціальної кампанії з одноразового (спеціального) декларування активів фізичних осіб (податкової амністії), запровадження якої, зі світового досвіду, має забезпечити стимулювання детінізації доходів громадян та підвищення рівня їх податкової культури.

Ідея одноразового (спеціального) декларування активів фізичних осіб

(податкової амністії) не є новою. Чимало країн, як європейських, так і колишнього СНД, практикували її в різний час. Однак її результати не завжди були однозначними. Хоча в деяких країнах її було проведено декілька разів і на різних умовах. Україна ж поки не має подібного досвіду, але найближчим часом очікується її запровадження [3].

Метою статті є деталізоване вивчення специфіки одноразового (спеціального) декларування активів фізичних осіб як запоруки детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян.

З метою детінізації економіки та створення передумов для подальшої імплементації в Україні Плану дій BEPS [1] у ВРУ зареєстровано чотири президентські законопроекти щодо податкової амністії, які наразі оприлюднено для обговорення:

- законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» від 25.02.2021 р. за № 5153 [4] (далі – Проект № 5153);

- законопроект «Про внесення зміни до статті 29 Бюджетного кодексу України у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» від 25.02.2021 р. за № 5154 [5] (далі – Проект № 5154);

- законопроект «Про внесення зміни до статті 16 Закону України «Про валюту і валютні операції» у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» від 25.02.2021 р. за № 5155 [6] (далі – Проект №5155);

- законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про

адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» від 25.02.2021 р. за № 5156 [7] (далі – Проект №5156).

Пакет названих законопроектів передбачає внесення змін до Податкового, Бюджетного, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також Закону України «Про валюту і валютні операції» щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом впровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів і сплати в бюджет одноразового збору.

Тож, протидія розмиванню бази оподаткування передбачає проведення на державному рівні спеціальної кампанії з одноразового (спеціального) декларування активів фізичних осіб і сплати ними одноразового збору з наданням державних гарантій щодо звільнення від адміністративної та кримінальної відповідальності за несплату податків і зборів з тих доходів, які стали джерелом походження згаданих активів [8].

Видається дивним введення нового виду збору у випадку, де фактично йдеться про сплату податку на доходи фізичних осіб за спеціальними ставками [3]. Оскільки ж дане питання стосується практично кожного, то вважаємо за доцільне зупинитись на детальному вивченні, передбачених зазначеними законопроектами змін.

Так, за Проектом №5153 [4] у період з 01.07.2021 року до 01.07.2022 року (далі – період одноразового (спеціального) добровільного декларування) передбачається здійснення одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами, належних їм активів, розміщених на території України та/або за її межами, якщо такі активи були одержані (набуті)

фізичними особами за рахунок доходів, що підлягали в момент їх нарахування (отримання) оподаткуванню в Україні та з яких не були сплачені податки і збори відповідно до вимог законодавства з питань оподаткування та/або міжнародних договорів (згода на обов'язковість яких надана ВРУ) та/або які не були задекларовані в порушення податкового та/або валютного законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, протягом будь-якого з податкових періодів, що мали місце до 01.01.2021 року [4].

Скористатися одноразовим (спеціальним) добровільним декларуванням матимуть право лише фізичні особи, перелік яких визначено п.3 Проекту №5153 [4] (табл. 1).

Таблиця 1.

Декларанти одноразового (спеціального) добровільного декларування [4]

Декларантами	
можуть бути	не можуть бути
фізичні особи – резиденти, в тому числі самозайняті особи, а також фізичні особи, які не є резидентами України, але які були резидентами на момент отримання (набуття) об'єктів декларування чи на момент нарахування (отримання) доходів, за рахунок яких були отримані (набуті) об'єкти декларування, і які відповідно до ПКУ є чи були платниками податків	особи, які станом на дату початку періоду одноразового (спеціального) добровільного декларування є малолітніми/неповнолітніми або недієздатними особами і при цьому перебувають на повному утриманні інших осіб (у тому числі батьків) та/або держави, або є особами, дієздатність яких обмежена і над такими особами встановлена опіка/піклування.
	особи, які за будь-який рік, починаючи з 1 січня 2005 року, подавали або мають подавати декларації відповідно до законів, що визначають чи визначали правові та організаційні засади у сфері запобігання корупції (крім тих, які претендували або претендують на зайняття посад, перебування на яких вимагає чи вимагало від особи подання відповідної декларації, та не були призначені або обрані на відповідні посади).

Особи, що не скористались наданим правом на одноразове (спеціальне) добровільне декларування, вважатимуться такими, що повідомили контролюючий орган про відсутність у власності станом на дату завершення періоду проведення одноразового (спеціального) добровільного декларування

активів, одержаних (набутих) за рахунок доходів, з яких не сплачено або сплачено не в повному обсязі податки і збори відповідно до податкового законодавства [4].

Об'єктами одноразового (спеціального) добровільного декларування (далі – об'єкти декларування) відповідно до пп. 14.1.280 і 14.1.281 п. 14.1 ст. 14 ПКУ [9] визнаватимуться активи, які належать декларанту на правах власності (на правах спільної часткової або на правах спільної сумісної власності) і знаходяться (zareєстровані, перебувають в обігу, є на обліку тощо) на території України або за її межами станом на дату подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації (табл. 2):

Тож, база оподаткування збором з одноразового (спеціального) добровільного декларування визначатиметься за грошовою вартістю об'єктів декларування або номінальною вартістю грошової вимоги, у тому числі за позиками, наданими третім особам. У разі якщо грошову вартість об'єктів декларування визначено в іноземній валюті, то їх вартість декларуватиметься у гривнях за офіційним курсом національної валюти до відповідного виду валютних цінностей, визначеним НБУ станом на дату подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації. У разі декларування банківських металів, їх вартість зазначатиметься у перерахунку ваги до закупівельної ціни на банківські метали, визначеної НБУ станом на дату подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації [4].

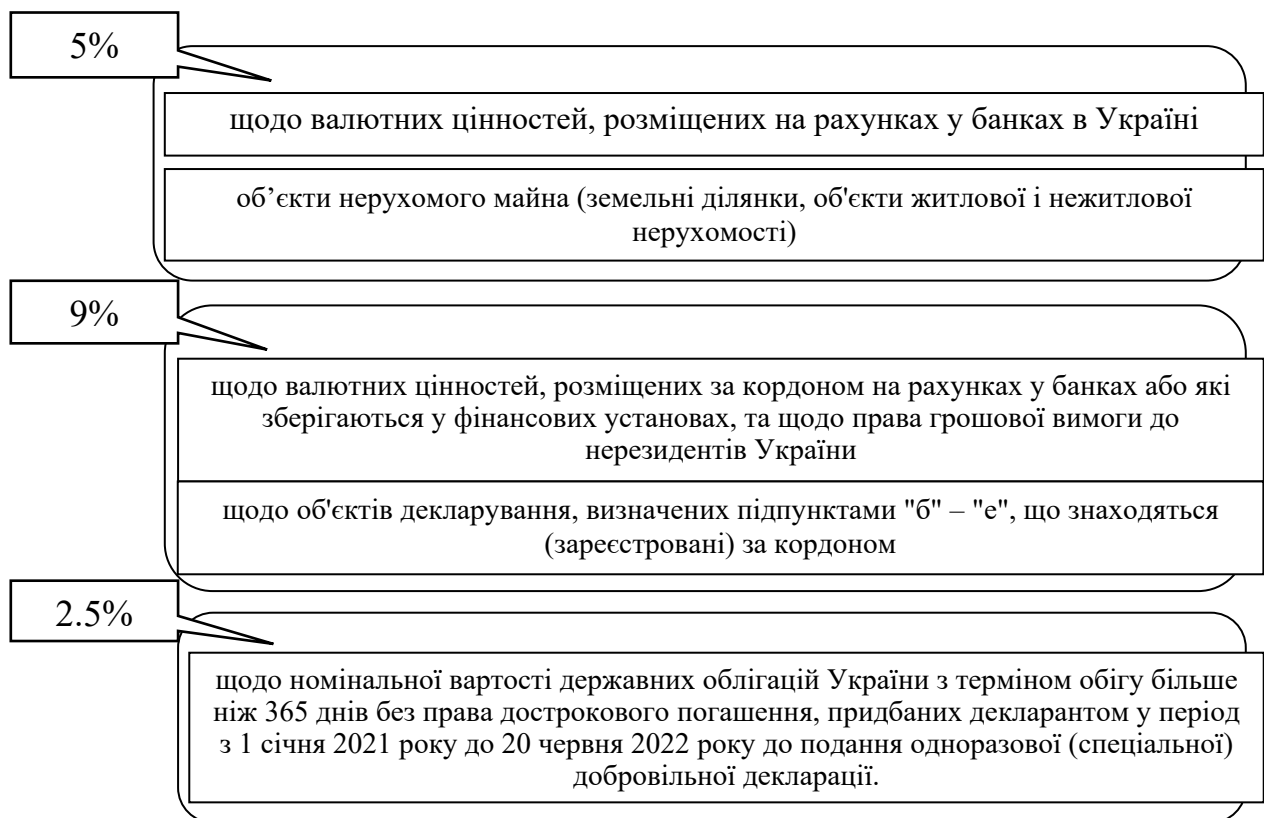
На перший погляд всі ситуації враховано. Натомість порядок визначення бази оподаткування для активів, які знаходяться у спільній сумісній або спільній частковій власності лишився поза увагою. Окрім того відсутня і чіткість механізму оподаткування активів, які придбані на доходи, що частково не були задекларовані та/або оподатковані, тобто частина доходу фізичної особи, витрачена на придбання активу, отримана без порушення встановленого порядку його декларування та сплати належних податків, зборів та інших платежів, а інша — ні (а це ситуація, можливо, найбільшої групи потенційних декларантів) [3].

Об'єкти одноразового (спеціального) добровільного декларування [4]

Об'єктами декларування	
можуть бути	не можуть бути
а) валютні цінності (банківські метали, крім тих, що не розміщені на рахунках, національна валюта (гривня) й іноземна валюта, крім коштів у готівковій формі, та права грошової вимоги (у тому числі депозит (вклад), кошти, позичені третім особам за договором позики), оформлені у письмовій формі з юридичною особою або нотаріально посвідчені у разі виникнення права вимоги декларанта до іншої фізичної особи	а) активи фізичної особи, одержані (набуті) декларантом внаслідок вчинення діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, крім правопорушень, пов'язаних із: – ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); – ухиленням від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
б) об'єкти нерухомого майна (земельні ділянки, об'єкти житлової і нежитлової нерухомості)	– порушеннями у сфері валютного законодавства; – порушеннями у сфері захисту економічної конкуренції
в) рухоме майно	
г) частки (паї) у майні юридичних осіб або в утвореннях без статусу юридичної особи, інші корпоративні права, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності	б) активи фізичної особи, які належать декларанту, стосовно якого розпочато досудове розслідування або судове провадження щодо такого активу за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212, 212-1, ст. 366 та 367 ККУ
г) цінні папери та/або фінансові інструменти, визначені законом	
д) права на отримання дивідендів, процентів чи іншої аналогічної майнової вигоди, не пов'язані із правом власності на цінні папери, частки (паї) у майні юридичних осіб та/або в утвореннях без статусу юридичної особи	в) активи фізичної особи, які належать декларанту, стосовно якого відкрито судове провадження у вчиненні будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209, 258-5 і 306, частинами першою і другою ст. 368-3, частинами першою і другою ст. 368-4, ст. 369 і 369-2 ККУ
е) інші активи фізичної особи, у тому числі майно, банківські метали, що не розміщені на рахунках, пам'ятні банкноти та монети, майнові права, що належать декларанту або з яких декларант отримує чи має право отримувати доходи на підставі договору про управління майном чи іншого аналогічного правочину та не сплачує власнику такого майна частину належного власнику доходу	г) кошти в національній та іноземній валюті, які на дату подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації перебувають у готівковій формі

Сума збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування щодо задекларованих об'єктів має визначатись декларантом самостійно шляхом застосування ставок збору (рис.1) до бази оподаткування збором з одноразового (спеціального) добровільного декларування, визначених п. 7 Проекту №5153 [4].

Грошове зобов'язання з одноразового збору визнаватиметься з дати подання декларантом до органу ДПС одноразової (спеціальної) добровільної декларації. Однак протягом періоду проведення одноразового (спеціального) добровільного декларування за декларантом зберігатиметься право у разі необхідності уточнити інформацію, зазначену у попередньо поданій одноразовій (спеціальній) добровільній декларації, шляхом подання нової одноразової (спеціальної) добровільної декларації, з прийняттям якої попередньо подана, вважатиметься анульованою.

Рисунок 1 - Ставки збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування

Джерело: [4]

За Проектом №5153 [4] передбачається, що при декларуванні в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації не зазначатиметься інформація про джерела походження задекларованих активів. Однак оскільки для цілей одноразового (спеціального) добровільного декларування декларанта зобов'язано попередньо розмістити кошти в національній та іноземній валюті у

готівковій формі та/або банківських металах на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання в банках України, то банківські установи після зарахування коштів на спеціальний рахунок декларанта відповідно до законодавства з фінансового моніторингу, зобов'язані вжити заходи щодо встановлення джерел походження задекларованих активів, що протиречить нормам законопроекту №5153 [4].

Сплата збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування за законопроектом передбачається у термін протягом десяти календарних днів з дати подання такої декларації. Однак згідно п.12 Проекту №5153 [4] у разі якщо сума збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, визначена в уточнюючій декларації, буде меншою, ніж сума збору, сплачена на підставі попередньо поданої одноразової (спеціальної) добровільної декларації, повернення надмірно сплаченої суми збору, здійснюватиметься у порядку, визначеному ст. 43 ПКУ [9].

У разі ж якщо сума збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, визначена в уточнюючій декларації, буде більшою, ніж сума збору сплачена на підставі попередньо поданої одноразової (спеціальної) добровільної декларації, декларант або уповноважений представник декларанта, які подали відповідну декларацію, матимуть сплатити суму недоїмки збору в розмірі такої різниці протягом десяти календарних днів з дати подання уточнюючої декларації [4].

Акцентуємо, що сплата декларантом у повному обсязі суми збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування звільняє декларанта від відповідальності за порушення податкового та валютного законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, та від обов'язку нарахування та сплати податків і зборів щодо доходів, які стали джерелом одержання (набуття) активів, зазначених таким декларантом в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації (у межах складу і вартості активів, зазначених в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації як об'єкт і база для нарахування збору з одноразового (спеціального)

добровільного декларування), що мали місце у будь-якому з податкових періодів до 01.01.2021 року [4].

Однак Проектом №5153 визначено і обмеження щодо державних гарантій та звільнення від відповідальності. Так, державні гарантії та звільнення від відповідальності не поширюватимуться на декларанта у разі:

- несплати ним або сплати в неповному обсязі суми збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, зазначеної в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації, оскільки одноразова (спеціальна) добровільна декларація вважатиметься неподаною;

- декларування активів, здобутих внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, крім кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212, 212-1 (щодо сплати податків як фізичною особою чи фізичною особою – підприємцем), ст. 366 (щодо складання, видачі, внесення завідомо неправдивих відомостей, іншого підроблення документів податкової та/або фінансової звітності, митних декларацій, податкових накладних, первинних документів, іншої звітності з податків, зборів, обов'язкових платежів), ст. 367 (якщо злочин пов'язаний з порушенням вимог податкового, митного, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи) Кримінального кодексу України [10].

Контроль за правильністю одноразового (спеціального) добровільного декларування покладатиметься на органи ДПС, представники яких у термін протягом 20 календарних днів, що настають за днем подання декларації, зобов'язані здійснити її камеральну перевірку.

З метою підтвердження застосування відповідної ставки збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, визначеної п. 8 Проекту №5153 [4], за представники ДПС закріплено право:

- перевірки реєстрації правочинів та/або активів у державних реєстрах, у тому числі шляхом звернення до відповідних державних органів;

- звернення до декларанта або уповноваженого представника декларанта (у разі виявлення розбіжностей між задекларованою інформацією та

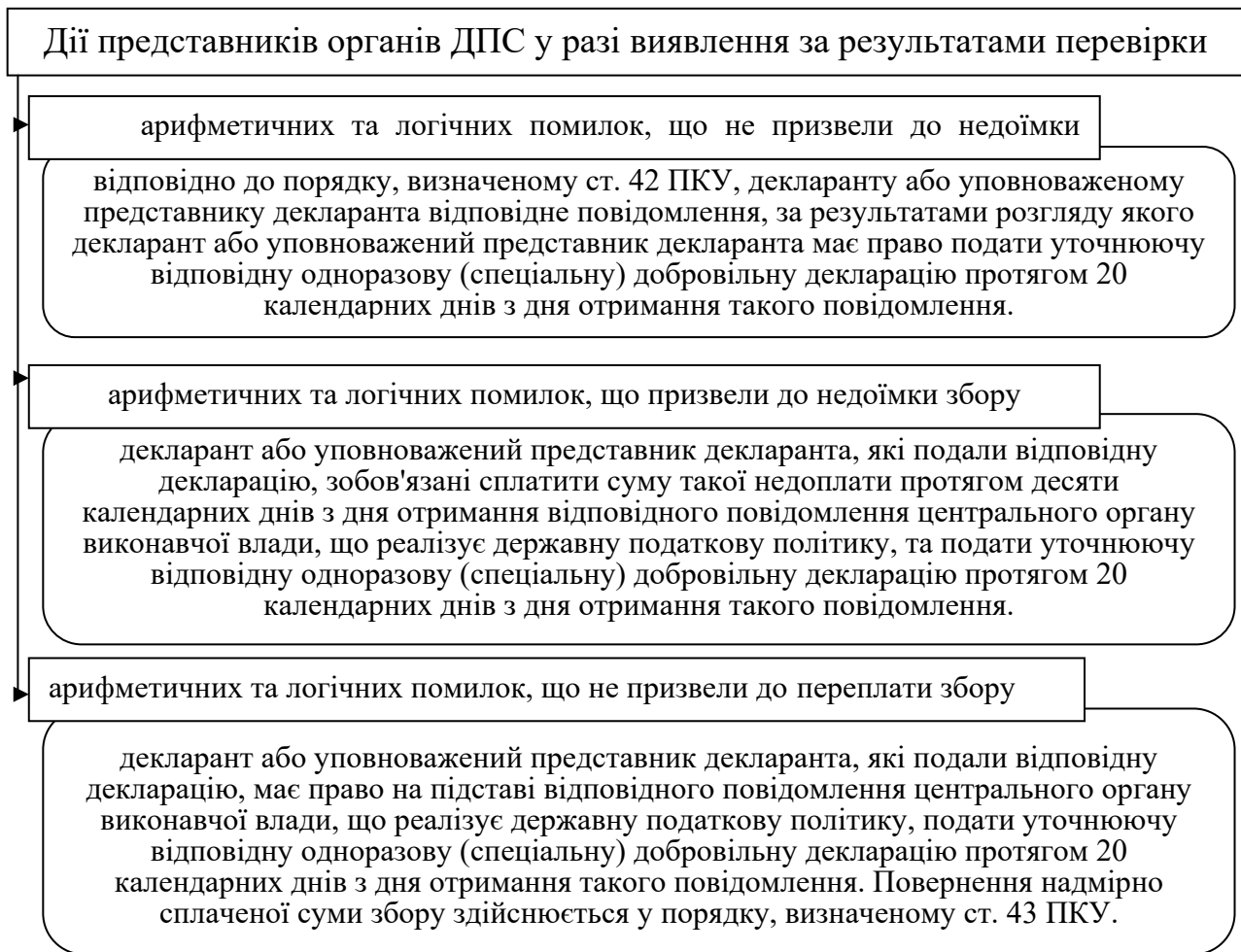
даними державних реєстрів) із запитом щодо підтвердження наявності у декларанта зазначених у відповідній одноразовій (спеціальній) добровільній декларації майна, майнових і немайнових прав.

У разі виявлення порушення декларантом умов (передбачених п. 8 і 9 Проекту №5153 [4]) розміщення валютних цінностей у банківських та/або в інших фінансових установах, а також відсутності відповідного документа, що підтверджує право вимоги (у тому числі відсутності договору позики між декларантом та юридичною особою та/або нотаріального посвідчення договору позики між декларантом та іншою фізичною особою), такі валютні цінності та права вимоги (у тому числі грошові кошти, позичені третім особам), що відображені в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації або знеособлених одноразовій (спеціальній) добровільній декларації, оподатковуються за ставкою 18 відсотків. У такому випадку орган ДПС здійснюватиме нарахування грошових зобов'язань у порядку, визначеному ПКУ [9].

У разі ж виявлення за результатами камеральної перевірки одноразової (спеціальної) добровільної декларації арифметичних та/або логічних помилок, передбачається здійснення представниками органів ДПС дій, поданих на рис. 2.

Підводячи підсумок деталізованого розгляду схеми одноразового (спеціального) добровільного декларування передбаченого законопроектом №5153, зазначимо, що дану схему податкової амністії варто визнати недосконалою, оскільки навіть вище перелічених упущень достатньо для аргументації необхідності її подальшого доопрацювання.

Натомість навіть усунення «косметичних» дефектів і гармонізації процедури амністії з чинною податковою системою України є недостатнім, оскільки найголовнішою мотивацією громадян для участі у спеціальному декларуванні є відсутність у майбутньому юридичної відповідальності, пов'язаної з ухиленням від сплати податків, зборів та інших платежів.

Рисунок -2. Дії представників органів ДПС у разі виявлення помилок за результатами камеральної перевірки одноразової (спеціальної) добровільної декларації

Джерело: [4]

Більш успішними заходами протидії приховування доходів ніж запропонована податкова амністія, можуть стати стабілізація податкової системи зі сталими «правилами гри», довірою суспільства до правоохоронних органів та судової влади [3].

Таким чином, за результатами дослідження, приходимо до висновку, що одноразове (спеціальне) добровільне декларування як захід детінізації економіки має вінчати процес подолання приховування доходів, корупції та непрозорого, а місцями й просто недолугого адміністрування податків, а поки

що його схема виглядає як звичайне намагання залучення в економіку України додаткових ресурсів.

Схема одноразового (спеціального) добровільного декларування має бути настільки досконалою щоб стати своєрідною «точкою відліку» побудови фундаменту для контролю не тільки за доходами, але і витратами резидентів, що наразі є загальносвітовою тенденцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендації з реалізації Плану дій з BEPS (мінімальні стандарти). URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua(1).pdf)
2. План дій BEPS. Або як протидіяти виведенню прибутку до «сприятливих» податкових юрисдикцій. URL: <https://kyiv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/395333.html>
3. Пивоварова Р. Податкова амністія 2021: до чого готуватися? URL: <https://uba.ua/ukr/news/8356/>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету. Проект Закону України від 25.02.2021 р. №5153. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231
5. Про внесення зміни до статті 29 Бюджетного кодексу України у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету. Проект Закону України від 25.02.2021 №5154. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71232
6. Про внесення зміни до статті 16 Закону України «Про валюту і валютні операції» у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету. Проект Закону України від 25.02.2021 №5155. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71233
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку із внесенням змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету. Проект Закону України від 25.02.2021 №5156. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71234
8. Пилипенко Г. Податкова амністія: що підготував президент для платників податків або що пропонує декларувати голова держави громадянам. MIND. URL: <https://mind.ua/openmind/20222896-podatкова-amnistiya-shcho-pidgotuvav-prezident-dlya-platnikiv-podatkiv>
9. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

REFERENCES

1. Plan to counter the practices of erosion of the tax base and withdrawal of profits from taxation
2. BEPS Action Plan. Or how to counteract the withdrawal of profits to "favorable" tax jurisdictions, available at: <https://kyiv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/395333.html>
3. Pivovarova R. (2021). Tax amnesty 2021: what to prepare for? available at: <https://uba.ua/ukr/news/8356/>
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021). The Draft Law of Ukraine "On amendments to the Tax Code of Ukraine to stimulate the de-shadowing of incomes and increase the tax culture of citizens by introducing voluntary declaration of assets belonging to individuals and payment of a one-time fee to the budget", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021). "On amendments to Article 29 of the Budget Code of Ukraine in connection with amendments to the Tax Code of Ukraine to stimulate de-shadowing of incomes and increase the tax culture of citizens by introducing voluntary declaration of assets belonging to individuals and payment of one-time fee to the budget", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71232
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021). "On amendments to Article 16 of the Law of Ukraine "On Currency and Currency Transactions" in connection with amendments to the Tax Code of Ukraine to encourage de-shadowing of incomes and increase the tax culture of citizens by introducing voluntary declaration of assets belonging to them and payment of one-time fees to the budget". available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71233
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021). "On amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine in connection with amendments to the Tax Code of Ukraine to encourage de-shadowing of income and increase tax culture of citizens by introducing voluntary declaration of assets belonging to them and payment of a one-time fee to the budget", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71234
8. Pilipenko G. (2021). Tax amnesty: what the president has prepared for taxpayers or what the head of state proposes to declare to citizens. MIND, available at: <https://mind.ua/openmind/20222896-podatкова-amnistiya-shcho-pidgotuvav-prezident-dlya-platnikiv-podatkiv>
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Tax Code of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Criminal Code of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Розділ 3. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ МЕХАНІЗМИ В УПРАВЛІННІ

*B. BAZELI,
Doctor Phd, Prorektor,
K. SIEMBAB,
magisterka,
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa,*

SZANSE I ZAGROŻENIA KREDYTOWANIA MAŁYCH FIRM TRZECH BANKÓW W POLSCE

Niniejszy praca poświęcona jest problemowi kredytowania małych firm. Małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) odgrywają od lat kluczową rolę w gospodarkach poszczególnych państw. O ich doniosłym znaczeniu świadczy nie tylko dominująca pozycja pod względem liczby podmiotów, ale również poziom udziału w kreowaniu PKB.

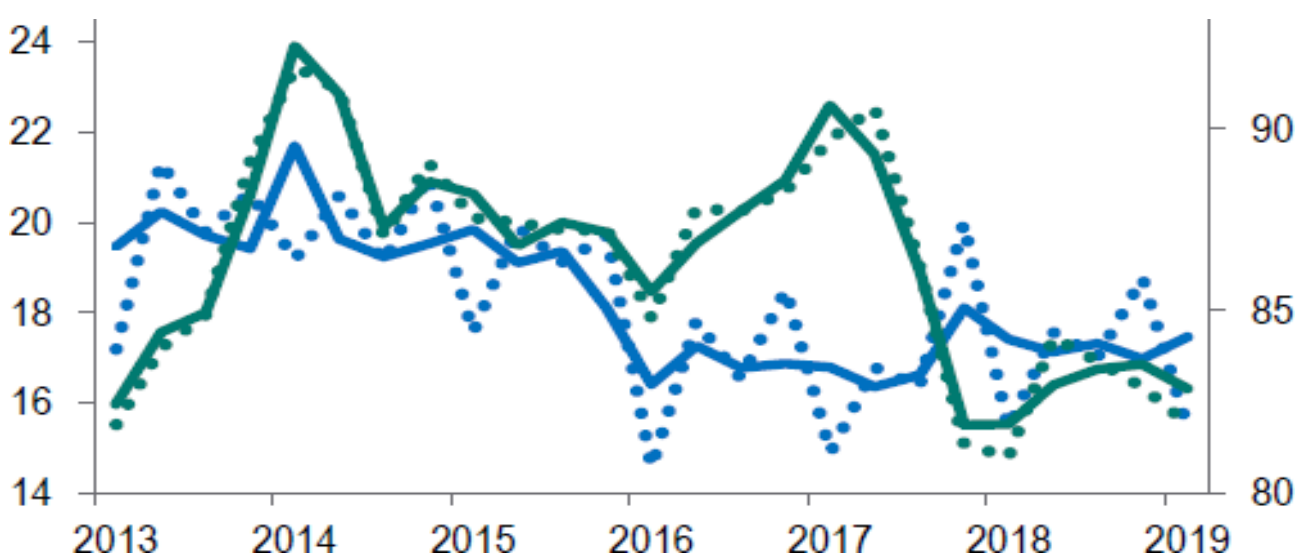
Rosnąca konkurencja zmusza przedsiębiorstwa do ciągłego różnicowania swej oferty w celu korzystnego wyróżnienia się na rynku, a to wymaga dostępu do kapitału oraz do relatywnie tanich i elastycznych źródeł finansowania. Małe i średnie przedsiębiorstwa są atrakcyjnym, ale ryzykownym klientem dla banków, co w rezultacie stanowi czynnik hamujący ich rozwój oraz proces internacjonalizacji. Posiadają mniejszy kapitał, a w konsekwencji mają większe trudności w zbudowaniu przewagi konkurencyjnej. Niewątpliwie istotnym zadaniem państwa staje się stworzenie jak najlepszych warunków dla wspierania trwałego rozwoju MSP i ich pozycji konkurencyjnej, bez ingerowania w samodzielne decyzje banków. Polityka banków powinna być uzupełnieniem polityki rządowej. W Polsce istnieje duża liczba potencjalnych źródeł atrakcyjnego dla MSP finansowania przez banki rozwoju tego sektora. Pozwala to mieć nadzieję na zmianę dotychczasowego modelu biznesowego polskich MSP polegającego na finansowaniu się raczej ze środków własnych, a nie z kredytów bankowych, co hamuje poprawę konkurencyjności rynkowej tych przedsiębiorstw [Kulczycki, 2016, s.47].

Celem eseju jest przybliżenie tematyki szans i zagrożeń kredytowania małych firm w Polsce oraz prezentacja podstawowych instrumentów kredytowych

wybranych instytucji polskiego sektora bankowego.

Analizą objęte zostały trzy banki: PKO Bank Polski, Idea Bank oraz BNP PARIBAS. Zastosowana metodą badawczą są studia literatury z zakresu szans i zagrożeń kredytowania małych firm oraz analiza ofert kredytowych wybranych banków.

Złożone a zaakceptowane wnioski kredytowe -w I kwartale 2019 r. odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt i odsetek wniosków zaakceptowanych nie uległ większym zmianom w porównaniu do zeszłego kwartału, a nawet roku. Utrzymał się na dość niskim poziomie (wykr.1).

Wykres 1 - Odsetki złożonych i zaakceptowanych wniosków kredytowych,

- odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt - lewa oś
  - odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt (s.a.) - lewa oś
  - udział wniosków zaakceptowanych - prawa oś
  - udział wniosków zaakceptowanych (s.a.) - prawa oś
- Szybki Monitoring NBP, kwiecień 2019 r.**

Okolo 17% badanych przedsiębiorstw ubiegało się o kredyt, a 83% otrzymało pozytywną decyzję kredytową. W ok. 40% przyczyną negatywnej decyzji kredytowej był brak zdolności kredytowej [Boguszewski, 2019, s.42].

Zagrożenia kredytowania małych firm - Małym i średnim przedsiębiorstwom (MSP), nie mówiąc o mikroprzedsiębiorstwach, trudniej jest pozyskać kapitał na

rozwój działalności, w porównaniu do dużych firm. Dostęp MSP do kapitału na finansowanie działalności bieżącej jest zwykle łatwiejszy, ale również w tym przypadku duże firmy mogą zazwyczaj pozyskać ten rodzaj finansowania przy niższym koszcie kapitału. W literaturze przytacza się wiele przyczyn niemożności pozyskania kapitału na rozwój działalności MSP. Można podzielić je na czynniki i uwarunkowania mikroekonomiczne oraz makroekonomiczne. Do mikroekonomicznych należą: mała skala działalności, niski poziom zdolności innowacyjnych, słaba sprawność zarządzania, niski poziom wiedzy i kreatywności kadry, brak wystarczającego majątku na zabezpieczenie wiarygodności, ograniczenia informacyjne na skutek prowadzenia uproszczonej księgowości i sprawozdawczości finansowej, większe ryzyko operacyjne wynikające z połączenia funkcji właścicielskich i zarządczych w rękach jednej osoby lub kilku osób (spółki). [Kata, 2017, s.23].

Jako czynniki makroekonomiczne możemy wymienić: wzrost gospodarczy, stabilność waluty, poziom popytu i podaży na rynkach krajowych i zagranicznych wpływają na ogólną kondycję ekonomiczną przedsiębiorstwa. Do podstawowych barier hamujących ogólną dynamikę rozwoju sektora MSP należy zaliczyć:

- bariery finansowe: przejawiają się one przede wszystkim w utrudnionym dostępie do funduszy, które mogłyby być przeznaczane na dofinansowanie i rozwój działalności gospodarczej. Większość polskich przedsiębiorców działających w małej skali, środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej bądź jej rozwój, czerpie z własnych oszczędności lub innych środków majątkowych;

- bariery rynkowe: trudności ze znalezieniem nowych rynków zbytu, utrudniony dostęp do rynków zagranicznych, trudności w zaopatrzeniu, nierzetelność kontrahentów, brak wystarczająco silnych powiązań kooperacyjnych oraz stale rosnący poziom konkurencji;

- bariery prawne - związane są przede wszystkim z zawilnością i niestabilnością przepisów polskiego prawa. Jednym z ważniejszych czynników, zagrażających istnieniu małych i średnich przedsiębiorstw, jest system podatkowy. Wysokie obciążenia fiskalne są jedną z istotnych barier rozwoju przedsiębiorczości w

Polsce, a ponadto czynią bardziej opłacalną działalność w tak zwanej szarej strefie [Leoński, 2018, s.96];

- bariery społeczne - wynikają zwłaszcza z trudności pozyskiwania wykwalifikowanych pracowników oraz stwarzania odpowiedniego systemu organizacji pracy;

- bariery informacyjne - objawiają się relatywnie mało aktywnymi działaniami na polu zbierania informacji o rynku, przede wszystkim w odniesieniu do firm eksportujących, co stanowi dla nich poważne zagrożenie, zwłaszcza w obliczu konfrontacji z ich zagranicznymi konkurentami.

Do pozostałych słabych stron polskich MSP, wpływających jednocześnie na tworzenie potencjalnych zagrożeń dla ich działalności zaliczyć można: relatywnie wysoki stopień uzależnienia od rynków lokalnych i związane z tym przywiązanie do wąskiej grupy odbiorców, a co za tym idzie podatność małych i średnich przedsiębiorstw na zakłócenia funkcjonowania czy nawet groźbę upadłości w momencie straty jednego lub kilku głównych odbiorców.

Należy jednak zauważyć, zwłaszcza w ostatnich latach, pewne symptomy poprawy tej sytuacji. W związku z rosnącym znaczeniem sektora małych i średnich przedsiębiorstw dla całej polskiej gospodarki oraz koniecznością podniesienia jej konkurencyjności w szczególności na rynkach Unii Europejskiej, wzrasta także zainteresowanie polityków problematyką MSP, a większość działań zmierzających w kierunku poprawy ich otoczenia zewnętrznego zaczyna wychodzić poza warstwę deklaracji i przyjmować realne kształty.

Szanse kredytowania małych firm. Największą szansą na zwiększenie zdolności kredytowej MSP oraz ich rozwój niesie ze sobą funkcjonujący od połowy marca 2013 r. program gwarancji de minimis. Program ten wspiera mikro, małych i średnich przedsiębiorców, mając na celu przede wszystkim poprawę dostępu do finansowania dla sektora MSP, co przekłada się na rozwój firm tego sektora.

Przez wzgląd na fakt, iż sektor małych i średnich przedsiębiorstw to główny filar polskiej gospodarki, rząd uznał, iż warto pomóc zaliczającym się do niego firmom w finansowaniu bieżącej działalności. Przygotowany został specjalny

program wsparcia dla MSP, który polega na udzielaniu gwarancji zabezpieczających kredyty zaciągane na bieżącą działalność. Gwarantem w tej sytuacji jest BGK, który spłaciłby należności za przedsiębiorcę, jeżeli ten nie uregulowałby swoich zobowiązań wobec banku w terminie wynikającym z umowy kredytowej.

Jest to niewątpliwie duża szansa dla startujących firm, bowiem jeżeli z oceny banku wyniknie, iż dane przedsiębiorstwo posiada zdolność kredytową, a więc jest w stanie spłacić swoje zobowiązania wobec instytucji finansowej, nic nie powinno stać na drodze w uzyskaniu wsparcia. Zaletą takich rozwiązań jest fakt, iż kredyty z gwarancją de minimis dostępne są w większości banków, a procedura ubiegania się o wsparcie Banku Gospodarstwa Krajowego (BGK) nie jest skomplikowana. Wystarczy, że składając wniosek o udzielenie kredytu przedsiębiorca przedłoży w tym samym banku również wniosek o udzielenie gwarancji de minimis.

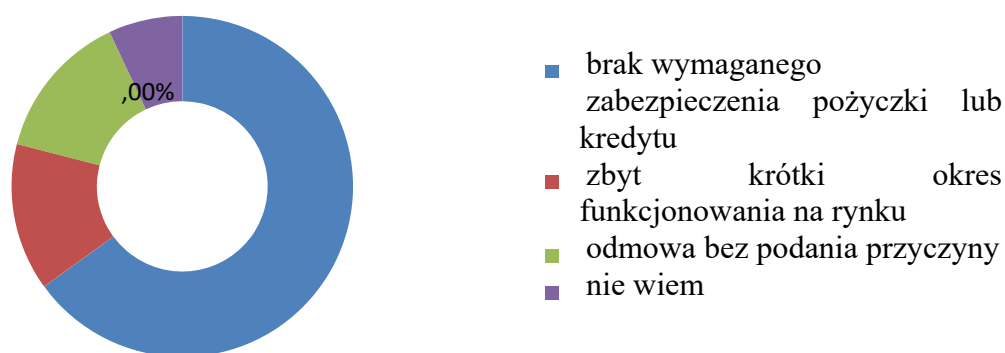
Jak zatem widać, obecnie przedsiębiorcy, którzy dopiero wkraczają na rynek mogą z sukcesem ubiegać się o kredyt. W tym celu mogą zapukać do drzwi banków, które w swojej ofercie mają produkty przeznaczone dla tego rodzaju odbiorców lub skorzystać z opcji, jaką daje BGK i postarać się o kredyt z gwarancją de minimis.

Gwarancja de minimis zabezpiecza spłatę kredytu obrotowego przeznaczonego na finansowanie działalności bieżącej firmy. Może być też ona udzielony zarówno jako kredyt w rachunku bieżącym, jako linia kredytowa oraz jako zwykły kredyt. Co więcej, nie może ona przekroczyć 3,5 mln zł i jednocześnie 60 proc. kredytu (bez odsetek i innych kosztów związanych z udzielaniem kredytu). Maksymalny okres, na jaki gwarancja de minimis może zostać udzielona wynosi 27 miesięcy i jednocześnie nie może być on dłuższy niż okres kredytu wydłużony o 3 miesiące.

Jak podaje Bank Gospodarstwa Krajowego, który obsługuje na zlecenie państwa gwarancje de minimis, kredyty z tego zabezpieczeniem udzielać może w tej chwili 18 banków: Alior Bank SA, Bank BGŻ BNP Paribas S.A., Bank Handlowy w Warszawie SA, Bank Millennium SA, Bank Ochrony Środowiska SA, Bank Pekao SA, Bank Polskiej Spółdzielczości SA i zrzeszone banki spółdzielcze - Bank Spółdzielczy Rzemiosła w Krakowie, Bank Spółdzielczy w Brodnicy, Idea Bank SA, ING Bank Śląski SA, Krakowski Bank Spółdzielczy, mBank SA, Nest Bank SA,

PKO Bank Polski SA, Santander Bank Polska SA, SGB-Bank SA i zrzeszone banki spółdzielcze.

Wyniki programu. Spośród badanych przedsiębiorstw 1/3 w okresie bezpośrednio przed wzięciem udziału w programie gwarancyjnym starała się o pożyczkę lub kredyt, z czego 63% otrzymała takie finansowanie o jakie wnioskowała, a łącznie 37% napotkało na trudnienia w pozyskaniu potrzebnego finansowania tj. 26% uzyskało je na mniej korzystnych warunkach, a 11% badanych spotkało się z całkowitą odmową kredytu lub pożyczki (wykr.2).

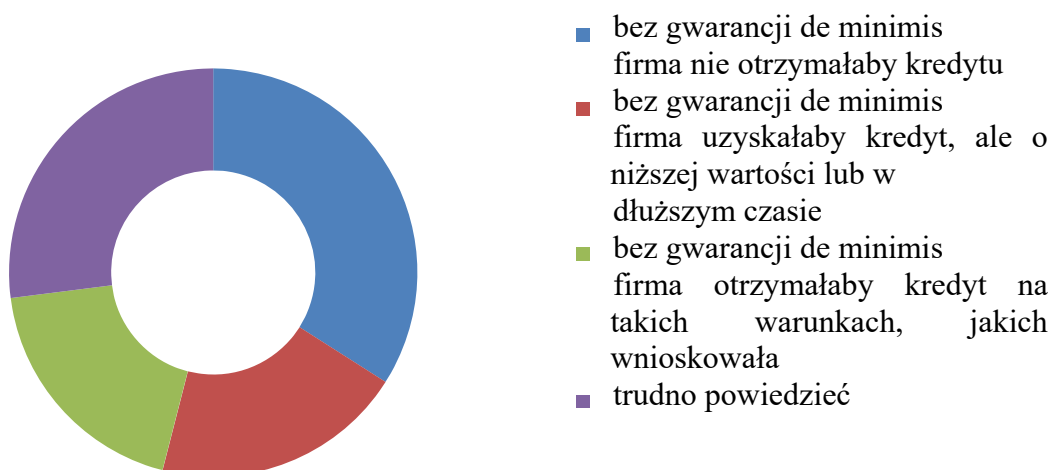
Wykres 2 - Główne przyczyny odmowy lub otrzymania mniej korzystnej oferty finansowania zewnętrznego

Podsumowaniem dotychczasowych rozważań dotyczących wpływu gwarancji na pozyskanie kredytu jest poniższy wykres. Obrazuje on szeroko rozumianą lukę finansową, czyli trudnienia w dostępie do finansowania bez gwarancji de minimis, które objęły nie tylko tych, którzy stwierdzili, że bez gwarancji de minimis w ogóle nie pozyskaliby kredytu, ale również tych, którzy pozyskaliby kredyt, ale o niższej w stosunku do ich potrzeb wartości lub w dłuższym czasie. [Kowalczyk, Walewski, 2018, s.23].

Oferta kredytowa dla MSP wybranych Polskich banków. Na wstępie warto krótko scharakteryzować trzy podstawowe rodzaje kredytów oferowanych przedsiębiorcom: kredyt hipoteczny, inwestycyjny i obrotowy.

Kredyt hipoteczny dla firm wymaga zabezpieczenia w postaci ustanowienia hipoteki na nieruchomości na rzecz banku. Bank ma wówczas solidne

zabezpieczenie spłaty zobowiązania kredytowego (wykr.3).

Wykres 3 - Możliwość uzyskania kredytu bez gwarancji de minimis

W odniesieniu do kredytu inwestycyjnego przedsiębiorca musi wydatkować pieniądze uzyskane z kredytu na zmodernizowanie lub rozbudowanie swojej firmy, zakup niezbędnego, nowego sprzętu czy też wybudowanie nowych obiektów. Kredyt inwestycyjny dla firm jest zaliczany do kredytów długoterminowych i na ogół przyznawany jest dla firm już działających, które mają odpowiednio wysoką zdolność kredytową. Kredyt obrotowy udzielany jest na sfinansowanie bieżących potrzeb przedsiębiorcy. Jest to kredyt udzielany zwykle na kilka lub kilkanaście miesięcy dla nowych firm, które np. z uzyskanych środków finansowych zamierzają zakupić towar czy uregulować zobowiązania wobec pracowników czy dostawców.

PKO Bank Polski. MSP stanowią dziś ponad 10 % klientów w większości banków w Polsce, a w przypadku PKO Banku Polskiego jest to nawet 20 %. Jest to też część klientów coraz bardziej docenianych, o których banki zaczęły wreszcie zabiegać i dostrzegać ich potrzeby (częściowo za sprawą dynamiki samych MSP oraz faktu, że banki podzieliły już między siebie rynek dużych firm i spoglądają na mniejsze, a częściowo z powodu fintechowej rewolucji).

Pożądaną przez MSP pożyczkę na rachunku bieżącym (najpowszechniejsza metoda podtrzymywania płynności finansowej biznesu) można dziś uzyskać bez przedstawiania dokumentów finansowych i bez prowizji za jej przyznanie, a jej limit jest uzależniony od wielkości wpływów na rachunek w danym banku i w PKO Banku Polskim może wynieść nawet 20 tys. zł.

Innym instrumentem kredytowym PKO BP pomagającym zachować płynność finansową jest kredyt obrotowy odnawialny. Można o niego wnioskować bez dokumentów finansowych, ale trzeba mieć konto czasem nawet od roku. Wysokość limitu zależy głównie od wpływu na rachunek i zdolności kredytowej firmy, a zabezpieczenia prawne ustala się indywidualnie, czasem są niepotrzebne. Limit odnawia się po każdej spłacie. Decyzja o przyznaniu kredytu zapada w ciągu co najwyżej 48 godzin, umowa obowiązuje zwykle 12, czasem więcej miesięcy. Prowizja za udzielenie tego kredytu to maksymalnie 2%. Oprocentowanie jest oparte na WIBOR 3M i marży banku. Pozostałe opłaty są zgodne z tabelami opłat i prowizji banku PKO BP.

Podobnym instrumentem do kredytu obrotowego odnawialnego jest kredyt obrotowy nieodnawialny. Nieodnawialny kredyt obrotowy jest udzielany na takich samych zasadach, jak kredyt gotówkowy. Klient otrzymuje w tym przypadku również pewien, ustalony limit kredytu. Zaciągnięcie kredytu trwale obniża dostępny limit o kwotę zaciągniętego zobowiązania, a jego spłata nie przywraca dostępnego limitu bankowego. Taki kredyt oferowany jest także przez PKO BP. Zabezpieczenie ustala się indywidualnie, biorąc pod uwagę gwarancję de minimis. Prowizja tego kredytu wynosi 0-5%, oprocentowanie jest oparte na WIBOR (1M, 3M lub 6M) i marży banku.

Kolejną propozycją PKO BP dla MSP jest kredyt inwestycyjny. Pozwala on sfinansować do 90% wartości inwestycji, może być udzielany maksymalnie na okres 20 lat. Dopuszcza ewentualność zabezpieczającej gwarancji de minimis. Dostępny także dla startupów. Warunki cenowe często można wynegocjować, ale marża może wynieść od 1,95 do nawet 5%, a prowizja od 0 do 3%. Na oprocentowanie zazwyczaj składa się marża i WIBOR 3M.

Idea Bank. Ciekawym rozwiązaniem dla MSP jest skorzystanie z kredytu inwestycyjnego Idea Bank, gdzie kwota finansowania ustalana jest indywidualnie i jest uzależniona od zdolności kredytowej, ale można sfinansować nawet całą inwestycję. Produkt skierowany jest zarówno do firm z krótkim stażem działalności, jak i tych z długim doświadczeniem. Maksymalny okres kredytowania to 12

miesiący. Można spłacać kredyt w równych lub malejących ratach. Oprocentowanie kredytu waha się od 2,5 do 7,5% + WIBOR 3M.

BGŻ PNB Paribas. Godnym uwagi produktem BGŻ PNB Paribas jest kredyt jest kredyt obrotowy „Ekspres Linia”. Jest to kredyt udzielony w koncie firmowym dla klientów prowadzących działalność na uproszczonej rachunkowości. Warunki otrzymania kredytu to: posiadanie rachunku bieżącego i przeprowadzanie (lub zadeklarowanie przeprowadzania) za jego pośrednictwem rozliczeń z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej w wysokości wymaganej przez Bank, pełna zdolność do czynności prawnych, pozytywna ocena wiarygodności, zdolność kredytowa do spłaty wnioskowanego kredytu, możliwość ustanowienia prawnego zabezpieczenia kredytu. W przypadku klientów na uproszczonej rachunkowości decyzja następuje w trakcie 24 h od momentu złożenia pełnej dokumentacji. Umowa jest zawierana na okres 10 lat, przy czym bank udostępnia kredyt w okresach 12 miesięcznych.

Udostępnienie na kolejne 12 m-cy następuje w przypadku niepogorszenia się sytuacji gospodarczej i finansowej Kredytobiorcy, a także po spełnieniu przez Kredytobiorcę warunków wskazanych w Umowie oraz Regulaminie. Stawka referencyjna (3M Wibor/Euribor) + marża; dla firm na uproszczonej rachunkowości: kredyt dostępny w PLN, dla firm na pełnej rachunkowości: kredyt dostępny w PLN i EUR. Środki z kredytu uruchamiane są bez konieczności składania dyspozycji, Klient sam decyduje, kiedy i w jakiej wysokości korzysta z udzielonego limitu kredytowego.

Każdy wpływ środków na rachunek powoduje automatyczną spłatę zadłużenia w części odpowiadającej wysokości wpływu, co pozwalają na ich ponowne wykorzystanie. W przypadku klientów na uproszczonej rachunkowości wnioskujących o kredyt niezabezpieczony wystarczy PIT i KPiR.

Podsumowanie. MSP są najliczniejszą grupą przedsiębiorstw w kraju. Mają przy tym swoje specyficzne potrzeby związane z sektorem finansowym i rosnące wobec niego wymagania. Banki zaczęły w końcu na nie odpowiadać, a ich oferta z roku na rok robi się ciekawsza. Rząd także pozytywnie odpowiedział na potrzeby

runku małych i średnich przedsiębiorstw wprowadzając program de minimis, tym samym wspomógł rozwój MSP. Zatem wszystko wskazuje na to, sektor małych i średnich przedsiębiorstw powinien dalej rozwijać się przynajmniej w takim tempie, jak cała polska gospodarka, czyli średnio o 3–3,5 % rocznie.

LITERATURA.

1. Kulczycki M., *Polityka banków w zakresie wsparcia finansowego konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, ZNUV, 2016.
2. Boguszewski P., Popowski P., Postek Ł., Puchalska K., Sawicka A., Siedlecka U., Tymoczko I., *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, Departament Analiz Ekonomicznych*, 2019 .
3. Kata R., *Korzystanie z kredytów bankowych przez małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce*, SGGW, 2017.
4. Leoński W., *Bariery funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, ZNWNE, 2018.
5. Kowalczyk A., Walewski M., *Efekty programu gwarancji de minimis 2018*, BGK, 2018.
6. Tarcza finansowa pfr dla korporacji. Retrieved June 17, 2020 from: <https://www.pkobp.pl>
7. Bankowość internetowa i mobilna. Retrieved August 9, 2020 from: <https://www.bnpparibas.pl>
8. Idea Bank - najlepszy bank dla przedsiębiorców. Retrieved August 20, 2020 from: <https://www.ideabank.pl>

M.V. BOLDUEV

*Doktor nauk o administracji publicznej, profesor,
National Technical University "Dnieper Polytechnic"*

O.V. BOLDUEVA

*Doktor nauk ekonomicznych, profesor nadzwyczajny,
Zaporoski Uniwersytet Narodowy*

OPRACOWANIE FINANSOWEGO MECHANIZMU OCHRONY MIĘDZYNARODOWYCH I REGIONALNYCH PODMIOTÓW TURYSTYCZNYCH NA UKRAINIE.

Specyfika turystyki determinuje cechy istoty finansów i funkcjonowania mechanizmu finansowego ochrony podmiotów turystycznych. Turystyka jest obszarem podwyższonego ryzyka dla wszystkich jej uczestników. Dla turystów narażonych na zagrożenia dla zdrowia i życia w sytuacjach zmiany trybu życia i klimatu, przemieszczania się i latania. Dla firm turystycznych, które bardzo szybko ryzykują upadłość z powodu wyższych cen usług i braku kapitału obrotowego wynikającego z obniżonej sprzedaży jakichkolwiek wycieczek w warunkach, gdy są

one faktycznie w pełni finansowane z bieżących obrotów, a firmy turystyczne nie mają znaczącego kapitału zakładowego ani rezerw [10, 11].

Ubezpieczenie jest najważniejszym elementem finansowego mechanizmu ochrony turystyki międzynarodowej i regionalnej [14]. Ponadto wraz z rozwojem turystyki rośnie ilość zagrożeń, które pojawiają się w dziedzinie turystyki. W zależności od nośnika ryzyka w branży turystycznej wyróżnia się: ryzyka nieodłącznie związane z konsumentami usług turystycznych; ryzyka przedsiębiorstw branży turystycznej.

Badacze wyróżniają dwie grupy zagrożeń turystów - które powstają przed rozpoczęciem wyjazdu turystycznego (niemożność odbycia podróży turystycznej z pełną opłatą za wycieczkę; turysta otrzymuje niedokładne informacje o przyszłej podróży; zmiana czasu lotu) oraz ryzyka, które powstają w trakcie wyjazdu turystycznego. umowa o świadczenie usług turystycznych, problemy z organami ścigania w miejscu zamieszkania, utrata dokumentów i pieniędzy na wakacjach, straty finansowe z powodu utraty bagażu, zagrożenie życia w wyniku choroby lub wypadku) [4, 11].

Z kolei do ryzyk organizatora turystyki należą: ryzyka odpowiedzialności cywilnej organizatora turystyki, wśród których szczególna grupa obejmuje ryzyka odpowiedzialności cywilnej za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązań wynikających z umowy sprzedaży produktu turystycznego; ryzyka rynkowe, czyli ryzyka zmian warunków rynkowych pod wpływem wahań podaży i popytu na rynku usług turystycznych; ryzyka produkcyjne - obejmują cały zestaw ryzyk firmy związanych z jej działalnością gospodarczą; ryzyko finansowe - ryzyko strat z działalności gospodarczej, które przekłada się na utratę spodziewanych przychodów oraz wystąpienie nieplanowanych wydatków spowodowanych nadzwyczajnymi okolicznościami; ryzyka zagrażające życiu i zdrowiu kierowników i pracowników biur podróży. [7, 12, 15].

Ubezpieczenie to skuteczny mechanizm finansowy chroniący branżę turystyczną przed negatywnymi skutkami niekorzystnych zdarzeń. Ubezpieczenie od ryzyka finansowego zwiększa wiarygodność touroperatora, jest konieczne z wielu

powodów. Jedną z najważniejszych jest wyraźna asymetria odpowiedzialności: ukraińscy organizatorzy wycieczek nie mogą przenosić warunków umowy z zagranicznymi partnerami i liniami lotniczymi na umowę z klientem lub agentem, ponieważ prawa innych krajów nie uwzględniają prawa ukraińskiego [13]. Tym samym ukraiński touroperator początkowo bierze na siebie większą odpowiedzialność niż jego partnerzy. Wiele czynników ryzyka jest takich samych i zachęca się turystów do ubezpieczania się od takich przypadków. W sprawach ubezpieczeniowych otrzymują pomoc i pokrywają w całości lub w części nieprzewidziane wydatki. Zdarzenie ubezpieczeniowe to zdarzenie, które spowodowało szkodę na zdrowiu lub mieniu ubezpieczonego turysty lub inne zdarzenie przewidziane w umowie ubezpieczenia, po zaistnieniu którego zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do udzielenia pomocy i zwrotu w całości lub w części poniesionych kosztów. W krajach rozwiniętych obywatele są ubezpieczeni na prawie wszystkie przypadki życia [5].

Ze względu na swoją specyfikę branża turystyczna narażona jest na to, że w każdej chwili mogą zaistnieć okoliczności, które spowodują poważne problemy finansowe zarówno dla turystów, jak i dla biura podróży. Obecnie na Ukrainie towarzystwa ubezpieczeniowe realizują następujące główne rodzaje ubezpieczeń turystycznych [4, 9, 13]:

- ubezpieczenie osobiste, które obejmuje następujące ryzyka: konieczność opieki medycznej w wyniku wypadku lub ostrej choroby; konieczność poniesienia kosztów leczenia i transportu.

- ubezpieczenie mienia będącego w posiadaniu turystów obejmuje ubezpieczenie na użytek własny (aparaty fotograficzne, aparaty fotograficzne, odzież itp.), które ubezpieczony i ubezpieczeni przewożą ze sobą lub przewóz samochodami i ubezpieczenie sprzętu turystycznego;

- ubezpieczenie wydatków turystów za niezrealizowaną podróż;

- ubezpieczenie ryzyk organizacji turystycznych obejmuje ryzyka finansowe, odpowiedzialność za roszczenia turystów, ich bliskich, osób trzecich;

- ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej: ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej obywateli wyjeżdżających czasowo za granicę; ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej organizacji turystycznej za niewypełnienie zobowiązań; ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej właścicieli samochodów. „Zielona Karta” to system międzynarodowych umów wspólnoty towarzystw ubezpieczeniowych, które zapewniają obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów;

- ubezpieczenia łączone (Assistance) (specyficzny rodzaj ubezpieczenia dla turystów krajowych za granicą) - usługi w ramach umowy ubezpieczenia, świadczone w niezbędnym terminie zarówno rzeczowe, jak i pieniężne wraz z pomocą medyczną, finansową i techniczną.

Lista poszczególnych ryzyk ubezpieczeniowych u różnych ubezpieczycieli nieco się różni, dodatkowo ubezpieczonemu można zaproponować wybór polisy z mniejszą lub większą listą ubezpieczonych ryzyk. Jednak standardowa polisa ubezpieczeniowa nie obejmuje szkód związanych z turystyką ekstremalną. Dlatego też, aby uniknąć niejasności, zakłady ubezpieczeń opisują jak najdokładniej konkretne zdarzenia ubezpieczeniowe, w których zobowiązują się do wypłaty odszkodowania poszkodowanym. Rynek ubezpieczeń zagranicznych krajów ma bogatszą i dłuższą historię niż ukraiński, a ubezpieczenia chroniące interesy turystów stały się powszechne. Uogólnienie światowej praktyki ubezpieczeń turystycznych jest niewątpliwie przydatne i istotne dla rozwoju krajowego segmentu ubezpieczeń turystycznych.

Prawodawstwo w krajach europejskich od dawna nakłada na organizacje turystyczne obowiązek odpowiedzialności finansowej. 13 czerwca 1990 r. W ramach Wspólnoty Europejskiej przyjęto Dyrektywę UE nr 90/314, art. Art. 7 zobowiązuje organizatora lub sprzedawcę usług turystycznych, który zawarł umowę z konsumentem usług turystycznych, do „przedstawienia wystarczającego dowodu zwrotu wpłaconych przez konsumenta pieniędzy, a także pokrycia kosztów repatriacji w przypadku niewypłacalności (upadłości) organizatora i / lub sprzedawcy”. Główne rodzaje tego rodzaju gwarancji (gwarancji finansowych)

organizatorów turystyki w ustawodawstwie krajowym krajów europejskich to: ubezpieczenie odpowiedzialności umownej organizacji turystycznych, gwarancje bankowe, rachunki powiernicze, depozyty bankowe, fundusze gwarancyjne lub gwarancje stowarzyszeń turystycznych za zobowiązania ich członków [1].

Każdy rynek turystyczny oferuje produkt turystyczny zaprojektowany ideologicznie. Dlatego też ofertę ochrony ubezpieczeniowej dla turystów należy dostosować również do koncepcji produktu turystycznego. Koncentracja przewag konkurencyjnych wzrasta, gdy zakłady ubezpieczeń pokrywają granice określonych terytoriów. Na rynku turystycznym swoje propozycje dla turystów tworzą i wdrażają ubezpieczyciele globalni, firmy z krajów sojusznicznych, ubezpieczyciele krajowi z rozbudowaną siecią oddziałów, o ograniczonej obecności w regionach kraju, obecni w określonym regionie (miasto, miasto, województwo) [3].

Pierwsza grupa firm - globalne firmy ubezpieczeniowe o znaczeniu systemowym - kontroluje znaczną część światowego rynku ubezpieczeń i jest zintegrowana z globalnymi rynkami finansowymi. Przewagi konkurencyjne tych firm powinny przede wszystkim wiązać się z ich szerokimi możliwościami oceny ryzyka oraz znajomością mentalności i potrzeb mieszkańców konkretnych terytoriów. Można przypuszczać, że globalni ubezpieczyciele są dość dostosowani do strategii biznesowej wielu obszarów na świecie. Ich doświadczenie w określaniu poziomów ryzyka, znajomość potrzeb ubezpieczeniowych, poziom obsługi ubezpieczeniowej - to wszystko pozytywne cechy samej firmy i jej produktu ubezpieczeniowego. Ubezpieczyciele ci mają szeroką sieć oddziałów, dzięki czemu turysta będzie mógł ubezpieczyć ryzyko w wiodącej firmie, będąc w dowolnym zakątku świata. Największe firmy ubezpieczeniowe na świecie oferują turystom szeroką gamę programów ubezpieczeniowych. Wybierając liderów, turysta nieumyślnie zmniejsza trudności związane z nieprzewidzianymi wypadkami, ponieważ te firmy ubezpieczeniowe oferują programy nie tylko osobom podróżującym za granicę, ale także podróżującym po terytoriach narodowych. Ich ofertę reprezentują zarówno klasyczne, jak i zaawansowane programy ubezpieczeniowe, z których te ostatnie są modyfikowane pod indywidualne potrzeby turysty. W związku z tym daje firmom

niezaprzeczną przewagę konkurencyjną nad regionalnymi ubezpieczycielami. Taki model ochrony ubezpieczeniowej turystów pozwala na świadczenie wysokiej jakości usług oraz nawiązanie silniejszych i trwałych relacji między uczestnikami procesu, a także poprawę jakości prowadzenia działalności gospodarczej zarówno przez biura podróży, jak i ubezpieczycieli.

Przykładami takich firm są: założona w 2000 roku Grupa Mondial Assistance (Francja), która specjalizuje się w ubezpieczeniach turystycznych i pomocy w podróży. Posiada biura w 29 krajach na 5 kontynentach; Firma Seven Corners Inc, założona w 1993 roku, specjalizuje się w świadczeniu usług ubezpieczeniowych dla turystów w Ameryce Północnej i oferuje swoim klientom kompleksowe ubezpieczenie zdrowotne, dostęp do sieci międzynarodowych szpitali, wielojęzyczny serwis telefoniczny, dostępny przez całą dobę, stałą ochronę dla turystów; założona w 1982 roku jako wyspecjalizowany ubezpieczyciel w zakresie ubezpieczenia podróжного i pomocy w nagłych wypadkach dla podróżnych Travel Guard (UK); EVR (Szwecja) powstała w 1920 r. - firmy ubezpieczeniowe specjalizujące się w ubezpieczeniach turystycznych i posiada oddziały w całej Europie; Europ Assistance (Włochy) specjalizuje się w ubezpieczeniach turystycznych. Na całym świecie istnieje 38 oddziałów; Intermundial (Hiszpania), założona w 1993 roku. Głównym celem działalności jest tworzenie i rozwijanie produktów dla branży turystycznej. Firma opracowuje specjalne programy na potrzeby touroperatorów, biur podróży, hoteli, kempingów, linii lotniczych, turystów i nie tylko. Na poziomie regionalnym (lokalnym) ubezpieczenia turystyczne są gotowe do oferowania ubezpieczeń turystycznych. Jednocześnie mają one ograniczoną obecność w regionach kraju, a ich propozycje w zakresie turystyki krajowej będą dostosowane do specyficznych zagrożeń występujących na tym terenie rekreacyjnym. Widzimy więc, że przewaga konkurencyjna dla niewielkich pod względem kapitału i możliwości regionalnych ubezpieczycieli - indywidualny produkt ubezpieczeniowy dla konkretnego regionalnego konsumenta. Oczywiście lokalnym towarzystwom ubezpieczeniowym trudno jest konkurować z liderami rynku ubezpieczeniowego w zakresie

ubezpieczenia osób wyjeżdżających za granicę: zapewniają one turystom minimalną ochronę, nie wybierając żadnych dodatkowych opcji i usług.

Lista usług ubezpieczeniowych dla turystyki za granicą jest zróżnicowana i może wynieść 8-14 ryzyk ubezpieczeniowych dla jednej specjalnej polisy turystycznej. Stąd za granicą najpowszechniejsze ryzyka objęte ubezpieczeniem podróży to: opieka medyczna (doraźna opieka medyczna i opieka szpitalna), w tym koszty leczenia dentystycznego; ewakuacja (ewakuacja medyczna, repatriacja); odwołanie / przerwanie podróży; wypadek; opóźnienie odlotu; zgubiony, skradziony lub uszkodzony bagaż, rzeczy osobiste lub dokumenty podróży; pomoc prawna; ryzyko związane z wynajmem samochodów; Sporty ekstremalne; klęski żywiołowe; akty terrorystyczne; porwanie turysty.

W prawie wszystkich krajach społeczne ubezpieczenie zdrowotne nie zapewnia zwrotu kosztów leczenia poza granicami kraju [8]. Rząd USA apeluje do Amerykanów, aby przed wyjazdem za granicę skonsultowali się z firmami ubezpieczeniowymi i zdrowotnymi w celu ustalenia, jak najlepiej chronić się w przypadku zdarzenia ubezpieczeniowego. Na przykład w Stanach Zjednoczonych program ubezpieczenia społecznego Medicare nie obejmuje szpitali i kosztów leczenia poza Stanami Zjednoczonymi, więc z ubezpieczenia zdrowotnego można korzystać tylko w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. W związku z tym istnieje oddzielenie ubezpieczenia podróży i zdrowotnego, gdy za opłacenie pobytu za granicą i innych kosztów leczenia odpowiada turysta. Ubezpieczenie podróży ubezpiecza inwestycje finansowe w podróż. Z reguły obejmuje takie rzeczy, jak koszt zagubionego bagażu i odwołania lotów oraz nie obejmuje kosztów opieki medycznej, która może być potrzebna za granicą.

Jeśli chodzi o ubezpieczenie zdrowotne dla turystów, należy zauważyć, że np. W niektórych krajach (Francja, Niemcy) jest ono obowiązkowe dla turystów z dość wysokim limitem pokrycia kosztów ubezpieczenia (do 30 tys. Euro) [2]. W wielu krajach zostały utworzone fundusze ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej organizatorów wycieczek. W Szwajcarii, Czechach i Niemczech, w imieniu rządu, fundusze te tworzą stowarzyszenia publiczne. W Wielkiej Brytanii Stowarzyszenie

Brytyjskich Biur Podróży (AVTA) przyjmuje tylko renomowane firmy, a członkostwo w AVTA jest rodzajem gwarancji wiarygodności firmy.

Naszym zdaniem głównym problemem rodzimej branży turystycznej jest brak ugruntowanego mechanizmu ochrony turystów krajowych za granicą: nie ma rozwiniętego systemu ubezpieczeniowego, który byłby uznawany na całym świecie oraz brak atrakcyjności krajowego rynku ubezpieczeniowego dla uczestników zagranicznych. . Jeśli weźmie się pod uwagę doświadczenia wielu zagranicznych krajów, to z polisą ubezpieczeniową turysta zagraniczny nie zapłaci dodatkowych środków własnych, a hotel nie weźmie turysty za zakładnika, żądając spłaty zadłużenia touroperatora. W takim przypadku wystarczy, że hotel przepisze numer polisy, a wszelkie problemy załatwi firma ubezpieczeniowa. W wersji krajowej system ten jest bardzo złożony i wpływa negatywnie na stosunek turystów do ukraińskiej obsługi turystycznej i ubezpieczeniowej [6]. Turysta musi sam zapłacić za nieprzewidziane wydatki, a następnie po powrocie do domu udowodnić i bronić swojego prawa do odszkodowania.

W związku z tym naszym zdaniem, w zakresie ubezpieczenia ryzyka turystycznego na poziomie instytucjonalnym, konieczne jest rozwiązanie kilku głównych zadań: zapewnienie jasnego mechanizmu ochrony obywateli Ukrainy za granicą przed nieprzewidywanymi sytuacjami; stworzenie w prawie każdym kraju, do którego przyjeżdżają ukraińscy turyści, wyspecjalizowanych usług rozwiązywania ich problemów lub stworzenie wyspecjalizowanej struktury w Ministerstwie Spraw Zagranicznych z możliwością szybkiego dojazdu do kraju swoich przedstawicieli w celu rozwiązania problemów; optymalizacja systemu ubezpieczeń turystycznych wraz z rewizją stawek ubezpieczeniowych w kierunku ich obniżenia; przesunąć ciężar odpowiedzialności na firmy ubezpieczeniowe, organizatorów wycieczek i stowarzyszenia organizatorów wycieczek.

Na podstawie zakresu usług ubezpieczeniowych stwierdzono, że konieczne jest staranne opracowywanie środków, metod i metod ubezpieczeń w turystyce. Ponieważ każdy obywatel wyjeżdżający za granicę musi być ubezpieczony od ewentualnego ryzyka. W praktyce zagranicznej towarzystwa ubezpieczeniowe zapewniają wsparcie

prawne i informacyjne. Takie usługi są bardzo wygodne dla turystów i podnoszą ocenę ubezpieczyciela. Aspekt prawny to zapewnienie turystom wsparcia prawnego w naprawianiu wykroczeń administracyjnych i cywilnych. Część informacyjna zawiera porady w następujących kwestiach: cel wyjazdu i rejon wypoczynku; poziom systemu opieki zdrowotnej w kraju przyjmującym; sposób na wakacje (na plaży, sport); wycieczka z dziećmi lub sama; najdogodniejsze trasy podróżowania w kraju goszczącym; informacje o zabytkach kraju przyjmującego [15].

Uważamy za konieczne zidentyfikowanie głównych obszarów poprawy usług ubezpieczeniowych na Ukrainie: zwiększenie wolumenu świadczonych usług ubezpieczeniowych; rozwój usług; stosowanie najbardziej zaawansowanych form obsługi; wprowadzenie nowych rodzajów usług i innowacji; poprawę jakości świadczonych usług; redukcja czasu poświęcanego na pomoc; doskonalenie kultury obsługi, rzetelna reklama; rozwój komputeryzacji; tworzenie udogodnień i komfortu dla obywateli korzystających z usług ubezpieczeniowych.

Dla rozwoju krajowego rynku ubezpieczeń turystycznych konieczne jest wzmocnienie działań promujących rodzaje ubezpieczeń turystów krajowych podróżujących na Ukrainę, ich podział na podgatunki takich wyjazdów oraz ustalenie dla każdego z nich własnej wysokości wsparcia finansowego. Konieczne jest ściśle określenie sfery usług turystycznych, co uczyni branżę atrakcyjną dla dużych towarzystw ubezpieczeniowych, a także zdejmuje z towarzystw ubezpieczeniowych odpowiedzialność za celowe działania touroperatorów [7].

Towarzystwa ubezpieczeniowe muszą podnosić świadomość wszystkich uczestników rynku, a przede wszystkim opinii publicznej, wykorzystywać doświadczenia krajów bliskich i dalekich krajów do promowania nowych produktów na rynku ubezpieczeniowym. Konieczne jest uwzględnienie specyfiki gospodarki narodowej, tradycji, poziomu życia.

Katalizatorem ekspansji rynku ubezpieczeń turystycznych może być uchwalenie regulacji dotyczących polepszenia ubezpieczenia OC touroperatorów, podniesienia kompetencji ubezpieczeniowych turystów, korzystania z ubezpieczeń kompleksowych, systemu świadczeń i premii dla różnych kategorii turystów. Aby

збільшити компетенції страховиків користувачів національних і міжнародних послуг туристичних, належить порадити товариствам страховим, щоб порадити, пояснювали специфіку страхування туристичного, в тому основні параметри угоди страхування: ризиків страховим, події страховим, події страховим, суми страхування, процес ліквідації збитків. Такі консультації можуть бути проведені в офісах подорожі, фірмах страхувань або в формі консультації on-line при пізнішому укладанні угоди з оглядом індивідуальні потреби кожного споживача в області захисту страховим. Можливо тоді сказати, що якість продукту страховим залежить від пропозиції страховим, дій страховика і відповідного середовища інституційного. Без розуміння потреб туриста і без чесного пояснення умов страхування через страховика якість пропонованого продукту страховим буде дуже низькою. Крім того, купуючи захист страховим, турист повинен оволодіти навичками користування з страхування для безпеки подорожі, а страховик не тільки пояснює при укладанні угоди страхування, але також товариству суб'єкту ризику (туристу) в період страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамівна Д. Р. Міжнародне регулювання страхування на світовому туристичному ринку / Д. Р. Абрамівна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 39. – С. 5-13.
2. Басєв В. В. Організаційно-правові засади медичного страхування туристів / В. В. Басєв, О. В. Басєва, І. Я. Антоненко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2019. – Вип. 2. – С. 137-147.
3. Ботвіна Н. О. Фінансові аспекти розвитку страхування туристичних ризиків / Н. О. Ботвіна // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 21(1). – С. 220-224.
4. Грабчук О. М. Страхові ризики у сфері страхування туризму / О. М. Грабчук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Т. 23, вип. 9(1). – С. 3-8.
5. Козловський Є. В. Загальні питання безпеки та страхування у сфері туризму / Є. В. Козловський // Питання культурології. – 2013. – Вип. 29. – С. 67-74.
6. Коценко К. Ф. Роль фінансово-економічних інструментів управління туристичною діяльністю у створенні сприятливих умов для ведення туристичного бізнесу / К. Ф. Коценко, Л. В. Громоздова, В. В. Громоздов // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2019. – № 19. – С. 81-91.
7. Мармуль Л. О. Фінансове забезпечення та податкові аспекти розвитку туристичної діяльності в Україні / Л. О. Мармуль, І. А. Романюк // Економічний вісник

університету. – 2019. – Вип. 42. – С. 204-210.

8. Михайлова Н. В. Медичне страхування туристів, які виїжджають за кордон / Н. В. Михайлова, В. В. Карцева // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2017. – № 4. – С. 122-126.

9. Михайлова Н.В. Особливості страхування відповідальності в туристичному бізнесі / Н.В. Михайлова, В.В. Карцева // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки. – 2014. – Вип. 5.2. – С. 57-60.

10. Охріменко А. Г. Фінансове забезпечення функціонування туристичної галузі України / А. Г. Охріменко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 2. – С. 232.

11. Полуляхова О. О. Теоретичні аспекти дослідження послуг зі страхування туристичної діяльності / О. О. Полуляхова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2015. – № 4. – С. 21-25.

12. Рібун М. В. Особливості ринку страхування у сфері туризму / М. В. Рібун // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.2. – С. 274-281.

13. Романова А. Фінансові інструменти запобігання ризиків на туристичному ринку України / А. Романова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 4. – С. 106-114.

14. Романова А. Фінансові інструменти запобігання ризиків на туристичному ринку України / А. Романова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 4. – С. 106-114.

15. Чвортко Л. А. Страхування туристичних ризиків: проблеми теорії та практики / Л. А. Чвортко, Т. А. Демченко // Економічні горизонти. – 2018. – № 1. – С. 67-75.

REFERENCES

1. Abramitova, D. R. (2014), “Mizhnarodne rehuliuвання strakhuvannya na svitovomu turystychnomu rynku”, *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koi systemy Ukrainy*, vol. 39, pp. 5-13.

2. Baiev, V. V. and Antonenko, I. Ya. (2019), “Orhanizatsijno-pravovi zasady medychnoho strakhuvannya turystiv”, *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 137-147.

3. Botvina, N. O. (2015), “Finansovi aspekty rozvytku strakhuvannya turystychnykh ryzykiv”, *Ekonomichnyj analiz*, vol. 21(1), pp. 220-224.

4. Hrabchuk, O. M. (2015), “Strakhovi ryzyky u sferi strakhuvannya turyzmu”, *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Serii : Ekonomika*, no. 23, vol. 9(1), pp. 3-8.

5. Kozlovs'kyj, Ye. V. (2013), “Zahal'ni pytannia bezpeky ta strakhuvannya u sferi turyzmu”, *Pytannia kul'turolohii*, vol. 29, pp. 67-74.

6. Kotsenko, K. F. and Hromozdova, L. V. and Hromozdov, V. V. (2019), “Rol' finansovo-ekonomichnykh instrumentiv upravlinnia turystychnoiu diial'nistiu u stvorenni spryiatlyvykh umov dlia vedennia tkrystychnoho biznesu”, *Problemy innovatsijno-investytsijnoho rozvytku*, vol. 19, pp. 81-91.

7. Marmul', L. O. and Romaniuk, I. A. (2019), “Finansove zabezpechennia ta podatkovii aspekty rozvytku turystychnoi diial'nosti v Ukraini”, *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 42, pp. 204-210.

8. Mykhajlova, N. V. and Kartseva, V. V. (2017), “Medychne strakhuvannya turystiv, iaki vyizhdzhaiut' za kordon”, *Naukovyj visnyk Poltav'skoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii : Ekonomichni nauky*, vol. 4, pp. 122-126.

9. Mykhajlova, N.V. and Kartseva, V.V. (2014), “Osoblyvosti strakhuvannya vidpovidal'nosti v turystychnomu biznesi”, *Naukovyj visnyk Mykolaiivs'koho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Serii : Ekonomichni nauky*, vol. 5.2, pp. 57-60.

10. Okhrimenko, A. H. (2014), "Finansove zabezpechennia funktsionuvannia turystychnoi haluzi Ukrainy", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohij ta dyzajnu*, vol. 2, pp. 232.
11. Poluliakhova, O. O. (2015), "Teoretychni aspekty doslidzhennia posluh zi strakhuvannia turystychnoi diial'nosti", *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, vol. 4, pp. 21-25.
12. Ribun, M. V. (2014), "Osoblyvosti rynku strakhuvannia u sferi turyzmu", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 24.2, pp. 274-281.
13. Romanova, A. (2017), "Finansovi instrumenty zapobihannia ryzykiv na turystychnomu rynku Ukrainy", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 4, pp. 106-114.
14. Romanova, A. (2017), "Finansovi instrumenty zapobihannia ryzykiv na turystychnomu rynku Ukrainy", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 4, pp. 106-114.
15. Chvertko, L. A. and Demchenko, T. A. (2018), "Strakhuvannia turystychnykh ryzykiv: problemy teorii ta praktyky", *Ekonomichni horyzonty*, vol. 1, pp. 67-75.

P. GUDZ,
dokt. hab., prof.
P. KRZEMIENIEWSKI,
magister,
Wydziału prawa, administracji i ekonomii,
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa,

ADMINISTROWANIE BUDŻETOWE W GMINIE POLSKIEJ

Gmina jest podstawową jednostką samorządu terytorialnego w Polsce. Jej korzenie sięgają aż czasów średniowiecza. Na przełomie ostatnich kilkudziesięciu lat wykształciła się jej nowoczesna postać. Gmina wykonuje szczegółowo określony w ustawach zakres zadań publicznych we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Przede wszystkim gmina powinna dbać o rozwiązywanie problemów lokalnej społeczności. Realizuje także zadania z zakresu administracji rządowej lub na podstawie porozumień z organami tej administracji. Pojawia się więc tutaj podstawowy problem towarzyszący właściwie każdej decyzji ekonomicznej. Mianowicie, nieograniczone potrzeby zgłaszane przez każdego mieszkańca gminy konkurują ze sobą o ograniczone środki przeznaczone na ich realizację. Aby umożliwić gminie realizację tych działań potrzebne są odpowiednie narzędzia. Jednym z nich jest budżet, czyli roczny plan dochodów i wydatków stanowiący podstawę gospodarki finansowej gminy .

Kształtowanie i użycie budżetów dołowego ogniwa miejscowego samorządu w Polsce rozpatruje się w literaturze przeważnie w kontekście publicznych finansów, z analizą wyraźnej struktury finansowania z budżetów wyższego poziomu Błaszko

A.[1], Wernik A.[2], Woźniak B. [3], Alińska A. [4]. Niemała ilość naukowych prac jest poświęcona współfinansowaniu jednostek miejscowej i lokalnej gospodarki, małych i drobnych firm [5]. Na proces kształtowania dochodów gmin i inwestycyjnych kosztów istotną rolę odgrywają koszty Europejskiego Związku. Na ten kształt w polskiej literaturze ekonomicznej przeprowadzono niemało badania odnośnie do administrowania tych kosztów, mechanizmu współudziału w finansowaniu infrastruktury projektów gmin, powiatów, województw [6-9]. Regionalny aspekt europejskiego finansowania jest otwartym i przejrzystym [10-11].

Jednocześnie pierwotny poziom budżetowego procesu nie jest przedmiotem systemowych badań wskutek dużej dyferencjacji gmin, a także europejską ekonomiczną polityką regionalizacji, a nie lokalizacji ekonomicznego obszaru - Europa regionów. Dlatego ciekawym jest badanie miejscowych możliwości gmin dla kształtowania jednolitej wizji regionalnego obszaru w jego prostokątności i różnorodności. Właśnie ten argument pobudził do danego badania.

Celem artykułu jest ocena struktury budżetu gminy miejskiej Chodzież z punktu widzenia źródeł dochodów i wydatków, które autor identyfikuje w ujęciu dynamicznym na przestrzeni lat 2014-2018. Ponadto podjęto próbę dokonania oceny racjonalności wykonywania budżetu w zaprezentowanym okresie.

Artykuł został napisany na podstawie współczesnej literatury, poruszającej problematykę jednostek samorządu terytorialnego oraz finansów publicznych. Wykorzystano również obowiązujące w polskim prawie ustawy oraz uchwalone przez władze gminy miejskiej Chodzież uchwały budżetowe i zarządzenia.

Budżet gminy jest rocznym, przymusowym i samorządowym planem finansowym. Zatwierdzany jest on w trybie uchwały budżetowej przez radę gminy i wykonywany przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Budżet to instrument planowany na rok następny [12]. Podstawowe regulacje, które dotyczą budżety gminy zawarte są w ustawie z 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych. Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym oraz ustawa o finansach publicznych nadaje radzie gminy kompetencje dotyczące uchwalania i zmiany budżetu oraz sporządzenia sprawozdania z jego wykonania. Jednakże zmiany budżetowe nie mogą obejmować zmniejszenia dochodów, zwiększenia deficytu a

także zwiększenia wydatków. Obie ustawy nadają także kompetencje wójtowi dotyczące sporządzenia projektu budżetu oraz wykonania go. Proces działań nad budżetem dzieli się na etapy: projektowanie, uchwalanie, realizacja, kontrola. Pierwszy i trzeci etap pozostawiony jest do właściwości wójta a drugi i czwarty do rady gminy. Budżet gminy obejmuje: dochody – są to prognozy wielkości wpływów do budżetu gminy, oraz wydatki – nie obejmują rozchodów oraz wydatków finansowych z dochodów własnych jednostek budżetowych, wielkość wydatków jest limitem, którego nie można przekroczyć.

W budżecie lokalnym swoje odzwierciedlenie mają zadania wykonywane przez jednostki lokalne. Dotyczą one zadań gospodarczych, inwestycyjnych, społecznych i bieżących. Do zadań społecznych zaliczamy zadania socjalne, zadania dotyczące ochrony zdrowia oświaty oraz zadań związanych z kulturą i sztuką. Planowanie finansowe daje możliwość ustalenia priorytetów w działalności inwestycyjnej oraz realizacji strategii rozwojowej. „Dochodami budżetu gminy są: dochody własne, subwencje, dotacje celowe, środki pochodzące ze źródeł zagranicznych niepodlegające zwrotowi, środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej” [13].

„Wybrane źródła dochodów własnych gminy: wpływy z podatków: od nieruchomości, rolnego, leśnego, od środków transportowych, dochodowego od osób fizycznych, wpływy z opłat: skarbowej, targowej, miejscowej, uzdrowskiej itp., dochody uzyskiwane przez gminne jednostki budżetowe oraz wpłaty od gminnych zakładów budżetowych, dochody z majątku gminy, spadki, zapisy i darowizny na rzecz gminy, dochody z kar pieniężnych i grzywien, dochody uzyskiwanych na rzecz budżetu państwa w związku z realizacją zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych ustawami, odsetki, dotacje z budżetów innych jednostek samorządu terytorialnego, subwencje” [14].

Samorząd gminny wykonuje różne zadania publiczne. Przede wszystkim są to zadania służące zaspokajaniu potrzeb obywateli. Takie zadania są realizowane jako zadania własne. Ponadto państwo może zlecić gminie wykonanie innych zadań, które gmina zrealizuje jako zadania zlecone. Pieniężnym odzwierciedleniem realizacji tych zadań są wydatki publiczne, które dzielą się na wydatki na zadania:

własne – finansowane z dochodów własnych gminy, dotacji i subwencji,
zlecone – finansowane z dotacji celowych,
realizowane wspólnie z innymi jednostkami samorządowymi,
na pomoc finansową lub pomoc rzeczową dla innych jednostek samorządu terytorialnego.

Wydatki gminy można także podzielić na „wydatki bieżące – wydatki jednostek budżetowych (np. wynagrodzenia), wydatki związane z obsługą długu jednostki samorządowej, świadczenia na rzecz osób fizycznych, dotacje na zadania bieżące, wypłaty z tytułu poręczeń i gwarancji udzielonych przez jednostkę samorządu terytorialnego oraz wydatki majątkowe czyli inwestycje” [15].

Struktura dochodów i wydatków gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018. Zamieszczone w tym rozdziale dane przedstawiają plan oraz wykonanie dochodów i wydatków gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018. Wykonywane są one w ramach działów, które opisane są w klasyfikacji działów budżetowych. Największe dochody gmina uzyskuje z działów: 700. Gospodarka mieszkaniowa, 756. Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej, 758. Różne rozliczenia, 852. Pomoc społeczna, 926. Kultura fizyczna (tabela 1, rys.1).

Przedstawione tabela wraz z wykresem obrazują dochody budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018. Zostały one rozbite na dochody własne oraz dotacje i subwencje. Z wykresu można zaobserwować sukcesywny wzrost dochodów własnych, które pochodzą z różnych źródeł, są to m.in. wpływy z lokalnych podatków, czynszów, opłat za użytkowania wieczyste, udział w dochodach z podatków od osób fizycznych i prawnych. Największe wpływy własne gmina uzyskuje z tytułu podatków i opłat, które stanowią około 50% wszystkich dochodów na zadania własne.

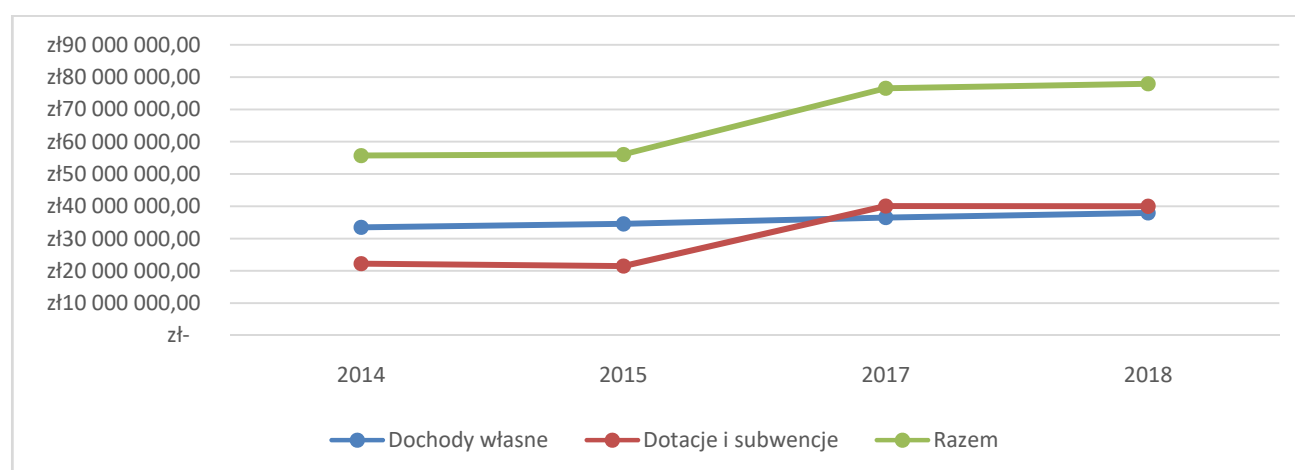
Drugą co do wielkości pozycją w dochodach są różne rozliczenia, których udział w dochodach z roku na rok sukcesywnie wzrasta. Wysoki udział w dochodach na przestrzeni lat 2014-2018 mają także wpływy z gospodarki mieszkaniowej, wpływy z świadczeń i dotacji z zakresu pomocy społecznej oraz występujące w niektórych latach wpływy z zakresu transportu i łączności.

Tabela 1.

Dochody budżetu gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 (w złotych) [16-20]

	2014	2015	2016	2017	2018
Plan po zmianach	55 211 691,10	55 823 315,09	67 543 656,40	81 443 852,39	82 607 706,23
Wykonanie, w tym:	55 719 667,81	56 055 446,35	65 811 994,25	76 551 586,56	77 929 714,28
Dochody własne	19 516 558,80	19 544 804,08	19 360 400,57	19 599 978,73	19 613 099,82
Udział w podatkach PIT i CIT	13 982 428,56	15 018 671,57	16 009 464,02	16 900 939,54	18 337 150,18
Dotacje, subwencje	22 220 680,45	21 491 970,70	30 442 129,66	40 050 668,29	39 979 464,28
% realizacji	100,90%	100,40%	97,40%	93,99%	94,33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Rysunek 1 - Struktura dochodów budżetu gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 z podziałem na dochody własne oraz dotacje i subwencje

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Pozostałe kategorie dochodów stanowią niewielką część całości dochodów w danym roku. W przypadku dotacji i subwencji, głównymi źródłami ich pozyskiwania są dochody z zakresu administracji publicznej oraz z zakresu pomocy społecznej. Dochody te na przestrzeni lat 2014-2018 sukcesywnie wzrastają. W roku 2016 nastąpił wzrost tych dochodów o około 8 mln złotych. W roku następnym można zaobserwować kolejny wyraźny wzrost dotacji i subwencji. Wzrosty te są

spowodowane zwiększonymi środkami na pomoc społeczną, w celu realizacji nowego rządowego programu o nazwie „Rodzina 500 plus”.

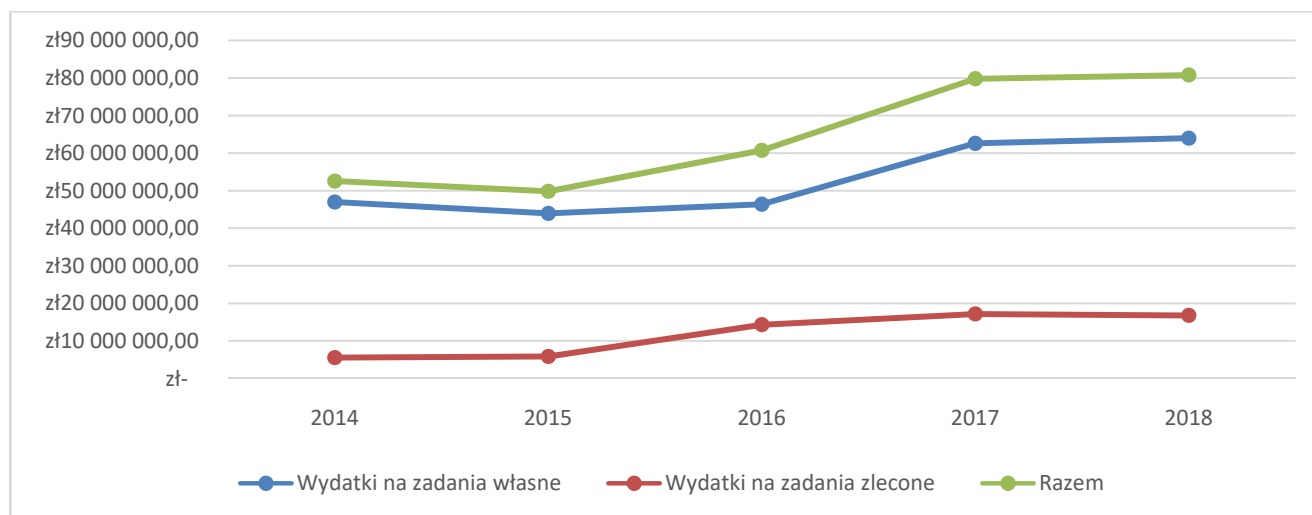
Obok dochodów budżetowych gminy występują wydatki, które gmina ponosi realizując zadania własne oraz zadania zlecone. Przedstawione w tym rozdziale dane liczbowe oraz wykresy zawierają plan oraz wykonanie wydatków gminy Chodzież w latach 2014-2018 (tabela 2, rys.2).

Tabela 2.

Wydatki budżetu gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 (w złotych)

	2014	2015	2016	2017	2018
Plan po zmianach	57 681 868,27	55 451 528,80	67 289 412,00	88 156 873,04	86 771 205,41
Wykonanie, w tym:	52 555 791,35	49 840 113,33	60 744 252,20	79 808 721,06	80 805 242,47
na zad. własne	46 984 523,98	43 977 102,61	46 417 757,67	62 627 088,59	64 004 734,49
na zad. zlecone	5 571 267,37	5 863 010,72	14 326 494,53	17 181 632,47	16 800 507,98
% realizacji	91,10%	89,90%	90,30%	90,53%	93,12%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Rysunek 2- Struktura wydatków budżetu gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 z podziałem na wydatki na zadania własne i zlecone

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018.

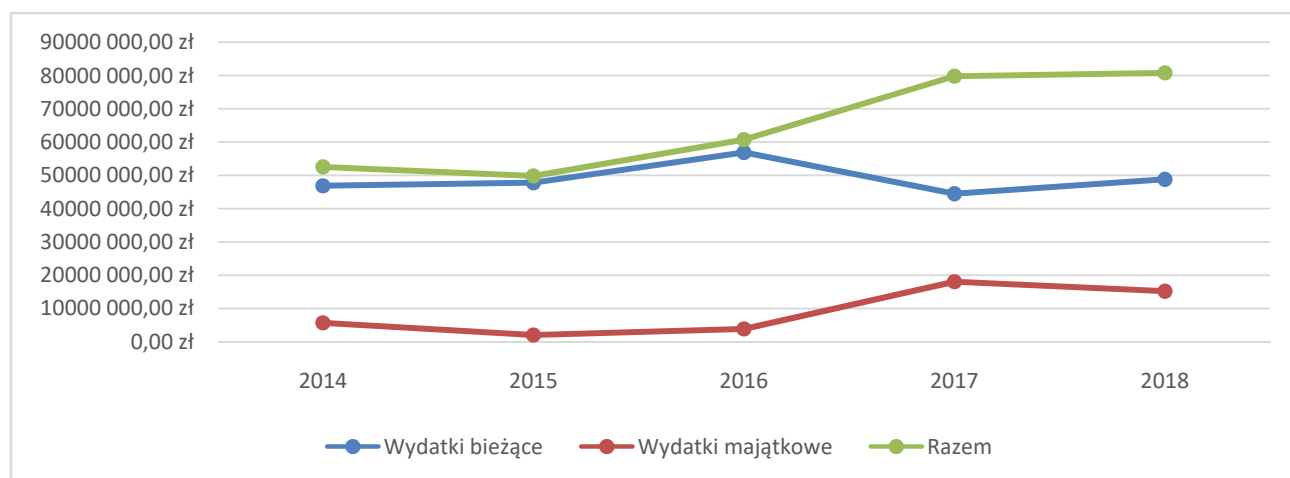
Przedstawiony wykres oraz powyższe dane liczbowe zawarte w tabelach obrazują wydatki budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018. Zostały one rozbite na wydatki na zadania własne oraz zadania zlecone (tabela 3, rys.3). Z wykresu można zaobserwować, że wydatki na zadania własne znacznie przewyższają wydatki na zadania zlecone. Wydatki na zadania własne w latach 2014-2016 utrzymują się na podobnym poziomie.

Tabela 3

Wydatki budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018 z podziałem na wydatki bieżące i wydatki majątkowe

Rok	Wydatki bieżące	Wydatki majątkowe	Razem
2014	46 874 089,77 zł	5 681 701,58 zł	52 555 791,35 zł
2015	47 794 154,66 zł	2 045 958,67 zł	49 840 113,33 zł
2016	56 880 745,68 zł	3 863 506,52 zł	60 744 252,20 zł
2017	61 765 750,17 zł	18 042 970,89 zł	79 808 721,06 zł
2018	65 611 674,42 zł	15 193 568,05 zł	80 805 242,47 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Rysunek 3 - Struktura wydatków budżetu gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 z podziałem na wydatki bieżące oraz wydatki majątkowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018.

W roku 2017 następuje znaczący wzrost wydatków na zadania własne (o około 16 mln złotych). W roku następnym utrzymują się na podobnym poziomie jak w roku 2017. Wzrost ten jest spowodowany realizacją inwestycji wspierającej rozwój strategii niskoemisyjnej na terenie miasta Chodzieży. W ramach projektu zakupiono

5 autobusów, przebudowano linię komunikacji miejskiej oraz uruchomiono system roweru miejskiego. Rozpatrując wydatki na zadania zlecone w latach 2014-2015 utrzymują się na podobnym poziomie. W 2016 roku wydatki te wzrastają o prawie 10 mln złotych i w kolejnych latach wzrastają do około 17 mln złotych rocznie. Tak znaczące zwiększenie się wydatków tej kategorii wynika z realizacją nowego rządowego programu „Rodzina 500 plus”. Na przestrzeni lat 2014-2016 głównymi źródłami wydatków gminy miejskiej Chodzież, są wydatki z zakresu oświaty i wychowania. Drugą co do wielkości kategorią wydatków są wydatki z zakresu pomocy społecznej. Powyższy wykres wraz z tabelą przedstawiają wydatki gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018 z podziałem na wydatki bieżące i wydatki majątkowe. Przedstawione w latach 2016-2014 wydatki majątkowe to w głównej mierze inwestycje oraz zakupy inwestycyjne dokonywane przez gminę. W porównaniu z dochodami bieżącymi stanowią niewielką część ogólnych wydatków, a w 2015 roku wydatki te zmalały ponad dwukrotnie. Z kolei wydatki bieżące od początku badanego okresu rosną. W roku 2017 nastąpił znaczny wzrost wydatków majątkowych, wynikający ze zwiększonych inwestycji miasta w ramach realizacji projektu wspierającego rozwój strategii niskoemisyjnej na terenie miasta.

Rozpatrując wydatki bieżące w latach 2014-2015 utrzymują się na podobnym poziomie. Od roku 2016 występuje wyraźny wzrost wydatków bieżących. Wynika to między innymi z realizacji wspomnianego wcześniej nowego programu rządowego „Rodzina 500 plus”.

Najobszerniejszą kategorią w wydatkach bieżących są zobowiązania z tytułu wynagrodzeń pracowników różnych instytucji podlegających gminie miejskiej Chodzież. Drugą obszerną kategorią wydatków bieżących są pozostałe wydatki bieżące, w których skład wchodzi wydatki związane z realizacją zadań statutowych, wpłaty na fundusze celowe oraz wydatki na programy finansowe. Kolejną kategorią wydatków bieżących są świadczenia na rzecz osób fizycznych. Są to wszelkie świadczenia o charakterze jednostronnym niebędące wynagrodzeniami. Pozostałe kategorie wydatków bieżących czyli są niewielką częścią wydatków bieżących.

Ocena sytuacji ekonomicznej gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018. Przeprowadzenie analizy i oceny sytuacji ekonomicznej gminy wymaga znajomości źródeł dochodów i wydatków jednostki samorządu terytorialnego. Przedstawione dane pozwolą na wykonanie analizy i oceny sytuacji ekonomicznej gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018.

Analizę struktury dochodów budżetu gminy można dokonać stosując wskaźniki struktury. W tym celu można zastosować następujące wskaźniki:

wskaźnik udziału dochodów własnych w dochodach budżetu ogółem

$$\text{WDW} = (\text{dochody własne} / \text{dochody ogółem}) \times 100$$

wskaźnik wielkości udziału w dochodach z podatków stanowiących dochód budżetu państwa w dochodach ogółem (podatek PIT i CIT)

$$\text{WUD} = (\text{wartość udziału w podatkach PIT i CIT} / \text{dochody ogółem}) \times 100$$

wskaźnik udziału dotacji i subwencji w dochodach budżetu ogółem

$$\text{WDS} = (\text{dotacje i subwencje ogółem} / \text{dochody ogółem}) \times 100 \text{ (tabela 5).}$$

Wskaźnik udziału dochodów własnych w dochodach ogółem budżetu gminy w roku 2014 wyniósł 35,03%. Oznacza to, że na 1 złotówkę ogólnych dochodów budżetu gminy przypada około 35 groszy dochodów własnych. Niestety, w kolejnych latach wskaźnik ten ulega zmniejszeniu, z powodu zwiększających się dotacji i subwencji. W badanym okresie wskaźnik ten zmalał w 2018 o 10 punktów procentowych w porównaniu z rokiem 2014. Pomimo spadku udziału tego typu dochodów spowodowanego zwiększonymi dotacjami celowymi, dochody własne gminy miejskiej Chodzież stanowią około 30% ogółu dochodów (tabela 4).

Wskaźnik wielkości udziału w dochodach z podatków stanowiących dochód budżetu państwa w dochodach w roku 2014 wyniósł 25,09%. Oznacza to, że na 1 złotówkę ogólnych dochodów budżetu przypada około 25 groszy dochodów z udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa. W badanym okresie wskaźnik ten oscyluje między 22% - 27%. Największą różnicę można zaobserwować między rokiem 2015 a 2016. Wynosi ona 2,46 punktu procentowego. Spadek wartości tego wskaźnika może oznaczać, że wpływy z podatków dochodowego PIT i CIT w gminie zmniejszyły się. Oznaczało by to, że zmniejszyła się liczba osób pracujących lub

zmniejszyła się liczba przedsiębiorstw, w konsekwencji tego wzrosła stopa bezrobocia, lub osiągane przez pracujących bądź też przez przedsiębiorstwa dochody są niższe. Obie te sytuacje wskazywałyby na to, że gmina nie jest nastawiona na rozwój lokalnego rynku.

Tabela 4

Procentowy udział poszczególnych rodzajów dochodów w dochodach

Rok	WDW	WUD	WDS	Razem
2014	35,03%	25,09%	39,88%	100,00%
2015	34,87%	26,79%	38,34%	100,00%
2016	29,42%	24,33%	46,26%	100,00%
2017	25,60%	22,08%	52,32%	100,00%
2018	25,17%	23,53%	51,30%	100,00%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

W przypadku gminy miejskiej Chodzieży wartości tego wskaźnika utrzymują się na w miarę równym poziomie. Z jednej strony jest to dobra sytuacja, ponieważ oznacza to, że mieszkańcy miasta pozostają aktywni zawodowo a przedsiębiorstwa są rentowne. Z drugiej jednak strony, utrzymywanie się tego wskaźnika na równym poziomie oznacza, że działania podejmowane władze miasta w kierunku zwalczania bezrobocia oraz tworzenia nowych miejsc pracy są niewystarczające. W tym przypadku spadek wartości wskaźnika jest spowodowany zwiększonymi dotacjami i subwencjami.

Wskaźnik udziału dotacji i subwencji w dochodach budżetu ogółem w roku 2014 wyniósł 39,88%. Oznacza to, że na 1 złotówkę dochodów ogółem przypada prawie 40 groszy dotacji i subwencji. Wskaźnik ten w badanym okresie wykazuje spore różnice. W badanym okresie wskaźnik ten sukcesywnie wzrasta do poziomu ponad 50% dochodów. Następuje to w roku 2017. Oznacza to, że gmina uzyskuje większe dochody z dotacji, niż potrafi sama wygenerować.

Wzrost wartości tego wskaźnika może oznaczać większą atrakcyjność gminy, jako podmiotu, który potrafi przyciągnąć inwestorów na swój teren. Spadek wskaźnika z kolei oznacza słabnącą atrakcyjność dla potencjalnych inwestorów. Ponadto wzrost udziału dotacji i subwencji w budżecie gminy może oznaczać

zmniejszającą się samodzielność jednostki w określaniu zadań, które jest ona stanie finansować. W przypadku miasta Chodzież, wzrost wartości tego wskaźnika od roku 2016 nie jest spowodowany rosnącą atrakcyjnością dla inwestorów, a z konieczności realizacji nowego programu rządowego z zakresu pomocy społecznej. Jednocześnie w małym stopniu samodzielność finansowa gminy pogorszyła się.

Zaplanowanie i racjonalne wykonanie wydatków są najtrudniejszymi etapami konstrukcji i wykonania budżetu gminy. Na etapie planowania, największą trudność sprawia ustalenie racjonalnej alokacji środków na wszystkie zgłaszane potrzeby. Występuje tutaj problem, który towarzyszy niemalże każdej decyzji ekonomicznej – nieograniczone potrzeby „walczą” między sobą o ograniczone środki przeznaczone na ich realizację.

Analizę struktury wydatków budżetu gminy można dokonać stosując następujące wskaźniki struktury:

wskaźnik udziału wydatków bieżących w wydatkach ogółem

$$WZD = (\text{wydatki bieżące} / \text{wydatki ogółem}) \times 100$$

wskaźnik udziału wydatków majątkowych w wydatkach ogółem

$$WZM = (\text{wydatki majątkowe} / \text{wydatki ogółem}) \times 100 \text{ (tabela 5).}$$

Tabela 51

Procentowy udział poszczególnych rodzajów wydatków w wydatkach ogółem w mieście Chodzież

Rok	WZD	WZM	Razem
2014	89,19%	10,81%	100%
2015	95,89%	4,11%	100%
2016	93,64%	6,36%	100%
2017	77,39%	22,61%	100%
2018	81,20%	18,80%	100%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Wskaźnik udziału wydatków bieżących w wydatkach ogółem w roku 2014 wyniósł 89,19%. Oznacza to, że na 1 złotówkę wydatków ogółem przypada około 89 groszy wydatków bieżących. W badanym okresie wskaźnik ten mieści się w przedziale 77%-96% Wartość najmniejszą osiąga w roku 2017, natomiast wartość

największą w roku 2015. Największy wzrost tego wskaźnika nastąpił na przełomie lat 2016-2017 – o 16,25 punktu procentowego. Wynika to z faktu, że nastąpił rozwój inwestycji na terenie miasta.

Wskaźnik udziału wydatków majątkowych w wydatkach ogółem w roku 2014 wyniósł 10,81%. Oznacza to, że na 1 złotówkę wydatków ogółem przypada prawie 11 groszy wydatków majątkowych. Niestety w latach 2014-2016 wskaźnik ten nie osiąga wysokich wartości. Wynika to z faktu, iż wydatki na inwestycje w tym okresie są niewielkie. Inwestycje przeprowadzane w latach 2014-2016 w głównej mierze mają na celu przebudowę siatki dróg, budynków oświatowych lub obiektów rekreacyjnych. W 2017 roku wydatki inwestycyjne wzrosły prawie czterokrotnie. Jest to spowodowane realizacją inwestycji wspierającej rozwój strategii niskoemisyjnej na terenie miasta Chodzieży. W ramach projektu zakupiono 5 autobusów, przebudowano linię komunikacji miejskiej oraz uruchomiono system roweru miejskiego. Inwestycja ta ma na celu poprawę jakości życia w mieście oraz zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska.

Ostatnim elementem analizy budżetu gminy miejskiej Chodzież, jest przedstawienie wyników finansowych budżetów zawartych w badanym okresie (tabela 6).

Tabela 6

Zestawienie wyników finansowych gminy miejskiej Chodzież w latach 2014-2018

Rok	Dochody	Wydatki	Deficyt/Nadwyżka	Udział nadwyżki w dochodach ogółem
2014	55 719 667,81 zł	52 555 791,35 zł	3 163 876,46 zł	5,68%
2015	56 055 446,35 zł	49 840 113,33 zł	6 215 333,02 zł	11,09%
2016	65 811 994,25 zł	60 744 252,20 zł	5 067 742,05 zł	7,70%
2017	76 551 586,56 zł	79 808 721,06 zł	-3 257 134,50 zł	-4,25%
2018	77 929 714,28 zł	80 805 242,47 zł	-2 875 528,19 zł	-3,69%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Chodzieży w latach 2014-2018

Z danych wynika, że deficyt budżetowy w gminie wystąpił w roku 2017 i 2018. Wykazany w tym okresie deficyt może być spowodowany znacząco zwiększonymi inwestycjami. Lata 2014-2016 zamykały się nadwyżkami

budżetowymi. Największa nadwyżka została osiągnięta w roku 2015, wynosiła ona 6 215 333,02 zł i stanowiła aż 11% ogólnych dochodów tego roku.

Celem pracy było wykazanie głównych źródeł dochodów i wydatków gminy miejskiej Chodzież w okresie lat 2014-2018 oraz ocena racjonalności wykonywania budżetu. Rozpoczynając od dochodów, gmina bezpiecznie i prawidłowo szacowała plany finansowe dotyczące dochodów. Wynika to z faktu, iż wykonanie dochodów w przedstawionym okresie nie schodziło poniżej 93% planu. Ponadto, zarówno dochody własne, jak i dotacje i subwencje z roku na rok zwiększały się. Oznacza to, że gmina bezproblemowo osiąga własne wpływy do budżetu, ale także potrafi uzyskać środki z budżetu państwa czy dotacje z funduszy europejskich. Głównymi źródłami dochodów miasta Chodzież w badanym okresie są dochody z działu 756, będące wpływami z podatków i opłat lokalnych oraz wpływami z udziałów w podatkach będących dochodami budżetu państwa. Dochody te stanowią prawie 50% ogólnych dochodów gminy. Jednakże, w roku 2017 wpływy z dotacji i subwencji przewyższyły dochody własne gminy. Od tego roku stanowią one ponad 50% ogółu dochodów.

Rozpatrując wydatki, które w opracowaniu planu i racjonalizacji wykonania są bardziej kłopotliwe niż dochody, ich wykonanie w badanym okresie utrzymywało się na poziomie około 90%. Jest to wynik nieco gorszy niż w przypadku dochodów, jednakże szacunki te w dalszym ciągu są bezpieczne. Przy tworzeniu planu wydatków, gmina prawidłowo określa ich źródła. Głównymi źródłami wydatków bieżących w gminie miejskiej Chodzież w przedstawionym okresie są wydatki przeznaczone na wynagrodzenia oraz związane z nimi składki, a także świadczenia na rzecz oświaty i wychowania oraz pomocy społecznej. Niestety w przypadku wydatków majątkowych sytuacja ma się nieco gorzej, gdyż dopiero w roku 2017 nastąpił znaczący ich wzrost. Wydatki te w najlepszym przypadku przekraczają poziom 20% ogółu wydatków, w najgorszym, jest to zaledwie 4%.

Ostatnim elementem jest określenie wyników finansowych z lat budżetowych w przedstawionym. W roku 2017 i 2018 budżet gminy wykazał deficyt budżetowy. W pozostałych latach została osiągnięta nadwyżka budżetowa. Oznacza to, w latach

2014-2016 gmina posiada potencjalne możliwości do finansowania wydatków inwestycyjnych lub do spłaty większej części zobowiązań.

Oceniając racjonalność wykonania wydatków uważamy, że gmina miejska Chodzież prawidłowo określa i wykonuje środki przeznaczone na zadania bieżące. Rozpatrując inwestycje, nastąpiła poprawa w tej kwestii. Na początku okresu gmina posiada wolne środki, które dają możliwości potencjalnych inwestycji. Jednakże nastąpiła w tej kwestii poprawa. Mamy nadzieję, że władze gminy będą kontynuować ten trend, polepszając w ten sposób jakość życia w mieście, tworząc nowe miejsca pracy i przyciągając nowych potencjalnych inwestorów. Uważamy, że budżet gminy miejski Chodzież w badanym okresie jest w dobrej kondycji finansowej.

LITERATURA

1. Błaszko A. (2015) *Zamknięcie roku w jednostkach sfery finansów publicznych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa
2. Wernik A. (2014) *Finanse publiczne*, Wydawnictwo PWE, Warszawa
3. Woźniak B. (2016) *Współczesne finanse publiczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa
4. Woźniak Barbara, Agnieszka Alińska *Finanse sektora publicznego* (2017) Wydawca: Difin, 484 s.
5. Szymańska A., *Fundusze UE 2010-2015 dla mikro, małych i średnich firm* (2016). Warszawa.
6. Śliwa J., *Fundusze unijne bez tajemnic. Podręcznik dla studentów* (2008). Warszawa: Wyd. Nauk. Wydziału Zarządzania UW.
7. Cieślak R., *Fundusze unijne 2007-2015* (2016). Poradnik przedsiębiorcy, Wrocław.
8. Janus Hibner M., Pastusiak R (2004). *Programy pomocowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa.
9. *Fundusze i programy pomocowe UE, UKIE* (2006). Warszawa.
10. Portal wiedzy o funduszach europejskich www.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/osc/index_pl.htm, (Data dostępu: 13.01.2017)
11. *Program SAPARD, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi* (2000). Warszawa.
12. Dolnicki B. (2016) *Samorząd terytorialny*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa.
13. Ustawa z dnia 13 listopada 2003r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20032031966> (Dz. U. 2003 nr 203 poz. 1966) (13.11.2003)
14. *Wskaźniki do oceny sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego w latach 2014-2016* https://www.finanse.mf.gov.pl/documents/766655/6146149/I-II+_Wsk+2014-2016_opis.pdf (2017)
15. Chojna-Duch E. (2017) *Prawo Finansowe, Finanse Publiczne*, Oficyna Prawa Polskiego, Warszawa, S. 322-323.
16. Zarządzenie nr 16/FN/2015 Burmistrza Miasta Chodzieży z dnia 27 marca 2015r. w sprawie przyjęcia sprawozdania za 2014 rok z wykonania budżetu Gminy Miejskiej w Chodzieży oraz sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury za 2014 rok

http://www.prawomiejskowe.pl/UrządMiejskiwChodziezy/document/211277/Zarz%C4%85dzenie-16_FN_2015 (27.03.2015)

17. Zarządzenie nr 27/2016 Burmistrza Miasta Chodzieży z dnia 25 marca 2016r. w sprawie przyjęcia informacji o przebiegu wykonania budżetu Gminy Miejskiej w Chodzieży oraz informacji o przebiegu wykonania planu finansowego instytucji kultury za 2015 rok http://www.prawomiejskowe.pl/UrządMiejskiwChodziezy/document/213236/Zarz%C4%85dzenie-27_2016 (27.03.2015)

18. *Zarządzenie nr 0050.24.2017 Burmistrza Miasta Chodzieży z dnia 30 marca 2017r. w sprawie przyjęcia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu Gminy Miejskiej w Chodzieży, informacji o stanie mienia komunalnego Gminy Miejskiej w Chodzieży oraz sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego instytucji kultury za 2016 rok* http://www.prawomiejskowe.pl/UrządMiejskiwChodziezy/document/215146/Zarz%C4%85dzenie-0050_57_2017 (30.03.2017)

19. Zarządzenie nr 0050.24.2018 Burmistrza Miasta Chodzieży z dnia 29 marca 2018r. w sprawie przyjęcia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu Gminy Miejskiej w Chodzieży, informacji o stanie mienia komunalnego Gminy Miejskiej w Chodzieży oraz sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego instytucji kultury za 2017 rok https://prawomiejskowe.pl/UrządMiejskiwChodziezy/document/545071/Zarz%C4%85dzenie-0050_32_2019 (29.03.2019)

20. Zarządzenie nr 0050.32.2019 Burmistrza Miasta Chodzieży z dnia 28 marca 2019r. w sprawie przyjęcia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu Gminy Miejskiej w Chodzieży, informacji o stanie mienia komunalnego Gminy Miejskiej w Chodzieży oraz sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego instytucji kultury za 2018 rok https://prawomiejskowe.pl/UrządMiejskiwChodziezy/document/545071/Zarz%C4%85dzenie-0050_32_2019 (28.03.2019)

*R. SASS,
d-r hab, Dyrektor Instytutu Ekonomicznego,
M. DOMAGAŁA,
magisterka,
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa,*

BANKOWOŚĆ ELEKTRONICZNA JAKO NOWA FORMA DYSTRYBUCJI USŁUG BANKOWYCH NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH BANKÓW

Bankowość elektroniczna jest oceniana jako jeden z najszybciej rozwijających się segmentów rynku finansowego [1, s. 5]. Znaczna konkurencja na rynku usług bankowych powoduje, że banki zmuszone są niejako wprowadzić nowe rozwiązania technologiczne, aby zachęcić nowych lub utrzymać dotychczasowych klientów oraz aby sprostać ich wymaganiom, ale także zwiększyć przewagę wśród konkurentów. Ważnej jest nieustanne ulepszanie elektronicznych kanałów dystrybucji usług

bankowych [2, s. 7]. Pojęcie bankowości elektronicznej (ang. electronic – banking lub anking) pojawiło się w literaturze przedmiotu w latach siedemdziesiątych XX wieku. Mimo, że znaczna część posiadaczy rachunków bankowych w Polsce w dalszym ciągu korzysta z tradycyjnych form obsługi finansowej i preferuje osobisty kontakt w placówce bankowej, to jednak wszystkie współczesne banki oferują zróżnicowane formy usług, przy wykorzystaniu Internetu czy technologii mobilnych. Jednocześnie należy podkreślić, że to właśnie sektor finansowy jako jeden z pierwszych zaczął wykorzystywać elektroniczne kanały dystrybucji swoich usług z jednoczesnym zastosowaniem Internetu [3, s. 9].

Celem pracy jest przedstawienie bankowości elektronicznej jako nowej formy dystrybucji usług bankowych na przykładzie kilku wybranych banków.

Mnogość definicji pojęcia bankowości elektronicznej, jakie występują w literaturze przedmiotu świadczy o wielowymiarowości i interdyscyplinarności analizowanego pojęcia. Chociaż stanowi przedmiot zainteresowania autorów z zakresu: bankowości, ekonomii, prawa, informatyki ekonomicznej, a nawet socjologii czy psychologii, którzy starają się dokładnie analizować to pojęcie to okazuje się, że z każdą kolejną publikacją coraz trudniej sprowadzić zjawisko e-bankowości do jednej, prostej akceptowanej przez wszystkich definicji. Wynika to z odmiennego spojrzenia na istotę i zakres znaczeniowości bankowości elektronicznej [4, s. 11]. Jak wskazują M. Banaszek i A. Żak w najszerszym znaczeniu, terminem tym „określa się usługi świadczone przez wykorzystanie dowolnych elektronicznych kanałów dystrybucji produktów bankowych” [2, s. 8]. Z kolei K. Zarańska oraz M. Zborowski zwracają uwagę na dualizm analizowanego pojęcia, co pozwala na przedstawienie go w dwóch odmiennych ujęciach:

- „szerokim (rozmytym), wiążącym rozwój bankowości elektronicznej ze wszystkimi procesami wspomaganymi przez nowe technologie dotyczące zarówno podstawowej funkcji działalności banków, jak i czynności towarzyszących np. marketing, komunikacja z użytkownikiem czy ochrona danych;

- wąskim (ściśłym, ortodoksyjnym), definiujące bankowość elektroniczną jako zdalne wykorzystanie usług bankowych za pomocą urządzeń informatycznych i

odnoszące się do typowych, standardowych, częstych i masowych czynności bankowych typu: realizacja zlecenia płatniczego, sprawdzenie salda rachunku, przegląd dokonanych operacji [4, s. 11]”.

Jako przykład wąskiego definiowania pojęcia bankowości elektronicznej można wskazać następującą definicję, zgodnie z którą termin bankowość elektroniczna odnosi się do „zestawu środków teleinformatycznych, umożliwiających zdalny dostęp do rachunku bankowego, a ponadto jest to forma świadczenia usług bankowych przy wykorzystaniu elektronicznych urządzeń, takich jak komputer, telefon, bankomaty, terminale czy kioski multimedialne. W takim ujęciu bankowość elektroniczna może być postrzegana zarówno z jednej strony jako zbiór kanałów dystrybucji usług bankowych, z drugiej jako możliwość konstruowania zupełnie nowych produktów i usług bankowych, co pozwala na rozwój oferty banków” [4, s. 11].

Z kolei w ocenie A. Nowackiej i M. Szewczyk- Jarockiej bankowością elektroniczną jest określona forma usług, które są świadczone przez placówki bankowe na rzecz klientów indywidualnych lub biznesowych, która skupia się na zapewnieniu dostępu do rachunku bankowego na odległość, przy wykorzystaniu urządzeń elektronicznego przetwarzania i przechowywania danych, głównie: komputera, telefonu (smartfonów), bankomatu czy terminala płatniczego [5, s. 61].

Na potrzeby prowadzonych dalej rozważań zostanie przyjęta definicja zaproponowana przez K. Zarańską oraz M. Zborowskiego, zgodnie z którą jest to forma dostarczenia i realizacji usług bankowych (obsługi produktów bankowych) przy wykorzystaniu zdalnych kanałów dostępu, zapewnianych dzięki technologiom informacyjno-komunikacyjnym, bez konieczności osobistego kontaktu klienta z pracownikiem banku.

W Polsce w II kwartale 2019 roku liczba rachunków klientów indywidualnych, którzy korzystali z bankowości elektronicznej osiągnęła wynik 36,65 mln [6, s. 4]. (tabela 1). Odnotowano jednocześnie znaczny wzrost użytkowników, którzy przynajmniej raz w miesiącu przynajmniej raz logują się do e-bankowości (3,55% w porównaniu do I kwartału 2019 r.). Znacznie zwiększyła się także liczba aktywnych

użytkowników aplikacji bankowych (aplikacji mobilnych) do 9,5 mln klientów (nastąpił wzrost o 5,52% względem I kwartału 2019 r.) [6, s.7].

Tabela 1.

Bankowość internetowa – podsumowanie danych: rachunki klientów indywidualnych

Kwartał	2018			2019	
	II	III	IV	I	II
Liczba klientów indywidualnych z dostępem do BI	36 479 967	32 269 698	38 098 307	38 728 795	36 650 243
Liczba aktywnych klientów indywidualnych	16 797 244	17 310 862	17 224 811	17 499 552	18 120 497
Średnia wartość przelewu klienta indywidualnego	922,43 zł	949,78 zł	938,03 zł	924,37 zł	908,02 zł
Średnia wartość rozliczeń na jednego klienta indywidualnego	5 556,81 zł	5 422,53 zł	5 907,13 zł	5 891,47 zł	5 191,00 zł
Średnia liczba przelewów na jednego aktywnego klienta	6,02	5,71	6,30	6,37	5,77

Tabela 2

Bankowość mobilna – podsumowanie danych: rachunki klientów indywidualnych oraz aktywności w kanałach elektronicznych

Kwartał	2018			2019	
	II	III	IV	I	II
Liczba umów dostępu do BI	36 479 967	37 269 698	38 098 307	38 728 795	36 650 243
Liczba aktywnych klientów BI	16 797 244	17 310 862	17 224 811	17 499 552	18 120 497
Liczba aktywnych użytkowników aplikacji mobilnej	7 242 914	7 891 115	8 719 810	9 000 324	9 496 988

Pierwsze usługi w zakresie bankowości elektronicznej w Polsce pojawiły się w latach 90 XX wieku i odnosiły się głównie do możliwości wypłaty środków za pośrednictwem bankomatów. Była to tzw. bankowość terminalowa [1, s. 6]. Po bankomatach nastąpiła era komputerów oraz Internetu, która zrewolucjonizowała

usługi bankowe [7, s. 268]. Współcześnie struktura bankowości elektronicznej jest złożona, a dzięki bardzo dużej popularności tego kanału klienci mają możliwość skorzystania z wielu różnych produktów i usług bankowych [1, s. 6].

Można dokonać podziału bankowości elektronicznej w oparciu o różne kategorie, między innymi z uwagi na:

- rodzaj klientów: detaliczna/korporacyjna,
- kanał komunikacji (dystrybucji): internetowa, telefoniczna, mobilna, terminalowa,
- poziom dostępu,
- tryb modelu [4, s. 16].

Podział ze wskazaniem rodzajów klientów jest dokonywany z uwagi na występowanie różnych oczekiwań wobec banku, co skutkuje wyróżnieniem bankowości detalicznej oraz korporacyjnej. Detaliczną bankowością elektroniczną jest usługa przeznaczona dla klientów indywidualnych, samozatrudnionych, a także mikro i małych przedsiębiorstw. Jest ona często określana jako indywidualna bankowość. Natomiast korporacyjna bankowość elektroniczna (określana jako instytucjonalna lub firmowa) skierowana jest nie tylko do podmiotów gospodarczych (głównie średnich i dużych), ale i instytucji, w tym do podmiotów sektora administracji rządowej czy samorządowej [4, s. 16-17].

Następnym podziałem bankowości elektronicznej jest klasyfikacja dokonana ze względu na zastosowane kanały komunikacji (dystrybucji). W ten sposób wyróżnia się bankowość: internetową, telefoniczną, mobilną oraz terminalową (tabela 3).

Oferowanie klientom ciekawych, ale co ważniejsze dopasowanych do ich potrzeb

i oczekiwań produktów, ma wpływ na przewagę konkurencyjną banków i ilość klientów. Nie bez znaczenia pozostaje cena oferowanych produktów i usług bankowych. Jednocześnie kluczowym wyznacznikiem efektywności staje się wykorzystanie w obsłudze klientów nowoczesnych technologii.

Tabela 3

Rodzaj	Charakterystyka
Bankowość internetowa	Komunikacja opierająca się na komputerach osobistych z zainstalowaną przeglądarką internetową oraz dostępem do Internetu.
Bankowość modelowa	Komunikacja przez łącze telefoniczne i internetowe z użyciem modemu i dedykowanego oprogramowania na komputerze klienta
Bankowość telefoniczna	Dwu i jednostronna komunikacja głosowa za pośrednictwem sieci telefonicznej i telefonów stacjonarnych.
Bankowość terminalowa	Obsługa płatności bezgotówkowych za pomocą elektronicznych elementów płatniczych w terminalach POS i wielofunkcyjnych bankomatach
Bankowość mobilna	Bezprzewodowe systemy komunikacyjne z użyciem WAP 2.0 stron internetowych, SMS oraz aplikacji dedykowanych w telefonach komórkowych, smartfonach PDA

Jako przykład oferty innowacyjnych produktów z zakresu bankowości elektronicznej, które oferują klientowi szybki dostęp do szerokiej gamy produktów zostaną zaprezentowane usługi następujących banków: Mbank [8], Bank Pekao S.A. [9].

Systemem, dzięki któremu klienci Mbanku uzyskują dostęp do bankowości elektronicznej jest serwis transakcyjny. Zapewnia on stały wgląd w rachunek bankowy, lokaty i karty płatnicze, jak również umożliwia zlecenie realizacji przelewów, ustawienie zleceń stałych, poleceń zapłaty czy kontrolowanie swoich zobowiązań finansowych.

Po zalogowaniu się do rachunku bankowego (poprzez wpisanie numeru klienta i hasła) wyświetla się strona główna zawierająca historię dokonywanych operacji bankowych, a także poszczególne zakładki: płatności, moje finanse, pasaż oraz kontakt. Zarówno wygląd jak i funkcjonalność strony została dostosowana do indywidualnych potrzeb klientów i cyklicznie jest zmieniana, w celu ułatwienia dokonywania wszelkich transakcji bankowych. Mbank gwarantuje swoim klientom możliwość dokonywania szybkich przelewów w trakcie zakupów internetowych dzięki usłudze mTransfer. Po wyborze tej formy płatności klient może dokonać wyboru dwóch opcji: standardowej płatności mTransferem, albo też płatności mTransferem potwierdzonej kodem Blik.

Wszystkie oferowane klientom usługi bankowości elektronicznej są dostępne

również dzięki aplikacji mobilnej. Aplikacja poza możliwością zalogowania do rachunku bankowego oferuje klientom również możliwość:

- zapłaty za zakupy przy wykorzystaniu IPhona, Apple Watcha lub iPada,
- zeskanowania danych do formatki przelewu w miejsce ich ręcznego wpisywania,
- wygodnego potwierdzenia operacji, bez konieczności czekania na sms-a z 8-cyfrowym hasłem do przepisania,
- wykonywania swobodnie przelewów z rachunków,
- dokonywania płatności za zakupy w sieci (Goole pay),
- skorzystania z funkcji Blika pozwalającej na wypłacanie bezpłatnie gotówki z bankomatów, nawet jeśli klient nie posiada przy sobie karty,
- dokonania przelewu na numer telefonu [8].

Bank Pekao S.A. posiada rozbudowaną ofertę bankowości elektronicznej, która obejmuje:

- serwis internetowy (PekaoInternet) dostępny na stronie www.pekao24.pl,
- serwis mobilny dostępny przez przeglądarkę www w smartfonie m.pekao24.pl,
- aplikację bankowości mobilnej PeoPay (dostępnej na telefony z systemami Android oraz iOS),
- aplikację Pekao24 na tablety.

Systemem, dzięki któremu klienci Banko Pekao posiadają dostęp do bankowości elektronicznej jest Pekao24, a więc serwis bankowości elektronicznej, telefonicznej i Pekao SMS zapewniający szybki i wygodny dostęp do usług bankowych przy zastosowaniu: komputera, telefonu albo tabletu.

Korzystanie z funkcji oferowanych po zalogowaniu do serwisu Pekao24 jest możliwe tylko

w sytuacji, kiedy klient posiada rachunek indywidualny w Banku Pekao S.A, a także podpisze umowę na usługę Pekao24 w dowolnej placówce bankowej. Wśród korzyści wynikających z użytkowania serwisu bankowości elektronicznej można wskazać na:

- „dostęp do salda i historii operacji na rachunku,
- wygodne przelewy i doładowania telefonów,
- możliwość zawarcia umowy online o nowy produkt Banku, np. pożyczkę gotówkową, rachunek walutowy,
- możliwość założenia lokaty terminowej, zakupu funduszy,
- dostęp do rachunków inwestycyjnych i usług maklerskich za pośrednictwem serwisu Pekao24Makler,
- płacenie zbliżeniowe telefonem w sklepach w kraju i za granicą,
- wypłaty gotówki z bankomatów Banku Pekao S.A. bez użycia karty (wypłaty telefonem),
- możliwość porozmawiania z konsultantem przez czat, wideo oraz połączenie audio17”.

Główne menu serwisu dostępne z poziomu każdej strony internetowej składa się z następujących zakładek: przelewy, lokaty, inwestycje, karty, kredyty, usługi, wnioski oraz oferta dla ciebie. Umożliwiają one dokonane nie tylko transakcji bankowych, ale również złożenie wniosków, czy skorzystanie z pomocy doradcy bankowego (chat, video, audio).

Serwis mobilny mPekao24.pl to wersja serwisu internetowego, dostosowana do możliwości wyświetlaczy telefonów komórkowych oraz innych urządzeń mobilnych np. tabletów. Zapewnia ona dostęp do rachunku bankowego, przy jednoczesnym realizowaniu różnych operacji bankowych dzięki przeglądarce internetowej w telefonie. Serwis działa poprawnie na telefonach z systemami w wersjach:

- Android 4.1 lub wyższych.
- iOS 9.0 lub wyższych.
- Windows Phone 8.1 lub wyższych.

W serwisie mobilnym poszczególne informacje, jak również układ dostępnych funkcji zostały dostosowane do możliwości ekranów telefonów. Zakres dokonywanych operacji bankowych zbliżono do serwisu internetowego Pekao24. W historii operacji klient ma możliwość skorzystania z szybkiej wyszukiwarki, a w analizie finansowej przejrzeć informacje na temat wpływów i dokonywanych

wydatków [9, s. 21]. Korzyści wynikające z użytkowania serwisu mobilnego to:

- „saldo rachunku oraz ostatnie operacje widoczne od razu po zalogowaniu,
  - możliwość wybrania, które rachunki, karty, lokaty i kredyty mają być prezentowane
- w serwisie po zalogowaniu oraz ustawienia kolejności ich wyświetlania; kolejne produkty są dostępne po przewinięciu ekranu w prawo lub w lewo,
- przelewy krajowe i zagraniczne na dowolne rachunki, czyli przelewy do niezdefiniowanych wcześniej odbiorców oraz doładowania niezdefiniowane,
  - wymiana walut po preferencyjnych kursach (po udostępnieniu funkcji przez Doradcę w Oddziale),
  - wygodna wyszukiwarka w historii operacji – wystarczy zacząć wpisywać poszukiwaną frazę, a serwis podpowiada pasujące wyniki,
  - możliwość wysłania z poziomu historii przelewu do tego samego odbiorcy lub przelewu zwrotnego pobranie potwierdzenia operacji w pdf,
  - oznaczenie wydatków wg. kategorii takich jak rodzina, zdrowie, dzieci oraz możliwość zmiany przyporządkowania do kategorii,
  - podsumowania wydatków w ramach kategorii.
  - dostęp do poczty wewnętrznej Pekao24 z poziomu telefonu,
  - dostęp do informacji o posiadanych rachunkach inwestycyjnych, wyceny aktywów, notowań giełdowych w czasie rzeczywistym oraz możliwość realizacji szybkich przelewów on-line pomiędzy rachunkami inwestycyjnymi i bankowymi prowadzonymi w Banku Pekao S.A”.

Z kolei aplikacja mobilna PeoPay to nowoczesna aplikacja, która łączy w sobie płatności mobilne z funkcjami oferowanymi przez serwis mobilny Pekao24. Dzięki niej klient uzyskuje dostęp do swoich rachunków bankowych, może realizować przelewy, ale również płacić telefonem za zakupy. Aplikacja bankowości mobilnej jest dostępna od wersji 3.0 na telefony posiadające systemy: Android 4.1 lub wyższy albo iOS 9.0 lub wyższy [9, s.22].

Aplikacja Pekao24 na tablety pozwala na realizację najważniejszych operacji dostępnych w serwisie internetowym Pekao24. Została również wyposażona w

narzędzie analizy finansowej, które w znaczny stopniu ułatwia przegląd wpływów i wydatków ramach posiadanych rachunków bankowych. Jest dostępna na tablety obsługujące systemy iOS w wersji 6.0 lub wyższej, a także Android w wersji 4.2 lub wyższej [9, s. 26].

Współcześnie przeważająca większość banków w Polsce oferuje usługi i produkty bankowe w ramach bankowości elektronicznej, zapewniając tym samym profesjonalną i kompleksową obsługę swoim klientom. Jednocześnie, z uwagi na dynamiczny rozwój technologii informatycznych, banki dokładają wszelkich starań, aby zapewnić wysoki poziom ochrony czynności dokonywanych za pośrednictwem bankowości internetowej i mobilnej.

LITERATURA

1. Krzysztozek M., Bankowość elektroniczna w teorii i praktyce, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017.
2. Banaszek M., Żak A., Bankowość elektroniczna w Polsce – korzyści i zagrożenia, „Journal of Capital market and Behavioral Finance”, 2017. vol. 2. s. 6-14.
3. Grzywacz J., Bankowość elektroniczna w przedsiębiorstwie, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2016, 219 s.
4. Zarańska K., Zborowski M., Charakterystyka bankowości elektronicznej [w:] Bankowość elektroniczna. Istota i innowacje, (red.) A. Gospodarowicz, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018, 327 s.
5. Nowacka A., Szewczyk-Jarocka M. Bezpieczeństwo usług bankowości elektronicznej w opinii klientów banków spółdzielczych, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 307, s. 59-67.
6. Raport NetBank@nk, II kwartał 2019 r., s. 4. <https://www.zbp.pl/raporty-i-publicacje/raporty-cykliczne/raport-netbank> (dostęp 1.12.2019 r.).
7. Cołós I., Bankowość elektroniczna jako nowoczesny kanał dystrybucji usług bankowych. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2014. nr 102. s. 265-273.
8. Aplikacja mBnku. Retrieved from: <https://www.mbank.pl/indywidualny/aplikacja-i-serwis/platnosci>. (dostęp 5.09.2020 r.)
9. Wygodnie tak jak chcę. Bankowość elektroniczna dla klientów indywidualnych. Przewodnik po Pekao24, s. 4. Serwis Pekao24. Retrieved from: <https://www.pekao24.pl> (dostęp 4.09.2020 r.).

ВИСНОВКИ

Метою написання монографії «Гармонізація обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції» стало узагальнення та критичне осмислення сучасного теоретичного підґрунтя, практичного досвіду та результатів наукового пошуку авторів, розробка науково-обґрунтованих пропозицій щодо подальшого удосконалення обліку, аудиту й оподаткування в умовах євроінтеграції.

Наукове монографічне дослідження з актуальних проблем та перспектив обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції дає змогу зробити такі висновки:

1. За результатами дослідження теоретичних засад гармонізації обліку та аудиту в контексті євроінтеграційних процесів обґрунтовано, що прозорість фінансової звітності можлива тільки за умови формування відповідного прозорого середовища, що потребує розкриття всіх суттєвих аспектів діяльності підприємства у звітності відповідно до вимог стандарту стандарт GRI. Розглянуто особливості бухгалтерського обліку визначення фінансового результату діяльності інститутів спільного інвестування, зокрема ведення обліку результату основної діяльності, результату фінансових операцій, результату іншої діяльності згідно з вимогами міжнародних стандартів. Узагальнено поняття валютні операції та наведена їх класифікація. Проаналізовано проблемні питання щодо обліку оплати праці та деталізації розрахунків, у тому числі під час карантину, зумовленого епідемією КОВИД-19. Досліджено теоретично-методичні засади організації та ведення обліку розрахунків за соціальним пакетом на підприємстві як елементу реалізації соціальної відповідальності на підприємстві. Обґрунтовано доцільність застосування соціального пакету на підприємстві. запропоновано модель взаємозв'язку рахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій, пов'язаних із наданням соціального пакета працівникам та деталізації

відповідних витрат. Досліджена система організації та проведення внутрішнього аудиту основних засобів, встановлені її недоліки та запропоновано комплексний підхід до організації та методам її проведення, з метою підвищення ефективності використання економічного потенціалу акціонерних товариств. Розглянуто економічну сутність поняття «електронний документообіг», визначено особливості та переваги його застосування у забезпеченні дієвого управління підприємством. На підставі систематизації досвіду застосування методу електронного документообігу в діяльності підприємств обґрунтовано заходи підвищення його ефективності в сучасних умовах інституціонального поля України. Проаналізовано природу, вид і розвиток електронних грошей як сучасного засобу розрахунків.

2. Результати вивчення податкових аспектів обліково-інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень та формування механізму податкового адміністрування в умовах євроінтеграції дозволяють стверджувати що з поглибленням інтеграції національної економіки у світову економічну систему зростає потреба у глибокому аналізі вітчизняної податкової системи для обґрунтування доцільності її реформування на основі використання зарубіжного досвіду і удосконалення вітчизняної податкової практики. Запропоновано зміни до законодавчої бази у напрямку формування тарифної системи не відносно прожиткового мінімуму, а відносно мінімальної заробітної плати, що дозволить усунути дисбаланси в системі тарифних ставок і окладів. Надано характеристику процесу формування податкової стратегії, а саме визначено та проаналізовано значимість п'яти етапів створення податкової стратегії на малому підприємстві. Охарактеризовано найефективніші форми реалізації податкової політики на підприємстві, а саме: розрахунок поточних податкових платежів, бюджетування податкових платежів та податкове планування. Надано рекомендації щодо методології створення Наказу про податкову політику на малому підприємстві відповідно до норм Податкового кодексу України. Визначено умови покращення управління податковими процесами шляхом залучення обліково-аналітичного забезпечення на

підприємстві. Проведено порівняльний аналіз критеріїв визнання основних засобів у бухгалтерському та податковому обліку. Досліджено вплив застосування різних вартісних критеріїв визнання основних засобів у бухгалтерському та податковому обліку на оподаткування. Розроблено пропозиції щодо уніфікації бухгалтерського та податкового обліку основних засобів і оптимізації оподаткування. Розглянуто систему одноразового (спеціального) добровільного декларування, проаналізовано зміни, передбачені для внесення до Податкового кодексу України у зв'язку з організацією податкової амністії платників податків - фізичних осіб. Доведено, що запровадження поданих пропозицій щодо організації спеціальної кампанії з одноразового (спеціального) декларування активів фізичних осіб сприятиме ефективній протидії розмиванню бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування, а також повній транспарентності (прозорості) «фінансового життя» громадян та формуванню фундаменту для подальшого контролю не тільки за доходами, але і витратами резидентів, що є загальносвітовою тенденцією.

3. Дослідження фінансово-кредитних механізмів, які діють у Республіці Польща доводить, що налаштоване під спецефічні потреби суб'єктів малого бізнесу кредитування є важливим інструментом підтримки успішного функціонування та управління розвитком всього сектору розвитку малого та середнього підприємництва в державі. Обґрунтовано доцільність участі Уряду у формуванні таких механізмів для забезпечення продовження розвитку СМП принаймні так швидко, як і вся польська економіка, тобто в середньому на 3–3,5% на рік. Встановлено, що міжнародна практика управління ризиками в галузі туризму зумовила формування інститутів взаємодії страхових компаній, туристичних операторів та туристів. На підставі узагальнення міжнародного досвіду фінансового забезпечення туристичних фірм та страхування ризиків в туризмі запропоновано заходи підвищення ефективності фінансового механізму в Україні. Проаналізовано практику розподілу витрат у бюджеті муніципальної комуни, здійснено оцінку їх раціональності. Обґрунтовано доцільність та

ефективність збільшення видатків на створення нових робочих місць та залучення інвесторів в економіку місцевої громади. Досліджено систему електронного банкінгу, який діє у Польщі. Доведено, що сучасний електронний банкінг забезпечує професійне та комплексне обслуговування клієнтів банку. Обґрунтовано, що динамічний розвиток інформаційних технологій створює належні умови для забезпечення високого рівня захисту діяльності як самих банків так їх клієнтів, що здійснюється через Інтернет та інструментами мобільного банкінгу.

Наукове видання

ГАРМОНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Колективна монографія

Текст публікується в авторській редакції.

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент Панченко О. М.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій, а також добір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей несуть автори наукових праць.

Ілюстрації для обкладинки взяті з відкритих джерел з вільним доступом

Видавець: ФОП Мокшанов В. В.

Адреса редакції:

Україна, 69035, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 158, оф. 257.

тел.: (061) 220-88-63, моб.: (050) 362-8-007

bookpro.in.ua@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5288 від 01.02.2017 р

Підписано до друку 12.05.2021.

Формат 60x84/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура Таймс.

Друк принтерний. Ум. друк. арк. 11,97. Обл.-вид. арк. 10,35.

Наклад 300 прим. Замовлення № 1907.

Макет віддрукований:

Фізична особа-підприємець В. В. Мокшанов

Україна, 69035, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 158, оф. 257.

тел.: (073) 362-8-007, accentmvv@gmail.com

Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України 2 103 000 0000 081508 від 02.12.2014 р.